

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Miina-Meeri Noot

**SÜÜDIMÕISTVA KOHTUOTSUSETA KONFISKEERIMISE VÕIMALIKKUSEST
EESTI ÕIGUSES**

Magistritöö

Juhendaja:
M.A. Mare Tannberg

Tallinn
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KONFISKEERIMINE KUI MÕJUTUSVAHEND	10
1.1. Konfiskeerimise olemusest ja eesmärgist.....	10
1.2. Konfiskeerimise kohaldamine Eestis.....	13
1.3. Süüdimõistva kohtuotsuseta vara konfiskeerimine Euroopa Liidu tasandil.....	17
1.4. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise süsteemid.....	21
1.4.1. Tsiviilkonfiskeerimine Ühendkuningriigis	23
1.4.2. Tsiviilkonfiskeerimine Iirimaa.....	24
1.4.3. Tsiviilkonfiskeerimine Bulgaarias	27
1.4.4. Ennetav konfiskeerimine Itaalias	28
1.5. Konfiskeerimismeetme rakendamine mõjutusvahendi või sanktsioonina.....	31
2. SÜÜDIMÕISTVA KOHTUOTSUSETA KONFISKEERIMISOTSUSTE TUNNUSTAMINE JA TÄITMINE MÄÄRUSE (EL) 2018/1805 ALUSEL	34
2.1. Euroopa Liidu pädevus vastastikuse koostöö instrumendi ja konfiskeerimisotsuste tunnustamise seisukohalt	34
2.2. Määruse (EL) 2018/1805 õigusraamistik	36
2.3. Määruse (EL) 2018/1805 kohaldamisala seoses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisotsuste tunnustamise ja täitmisega.....	39
2.4. Konfiskeerimisotsuste edastamine, tunnustamine ja täitmine.....	42
2.5. Konfiskeerimisotsuste tunnustamisest ja täitmisest keeldumine.....	46
2.6. Konfiskeerimisotsuste täitmise edasilükkamine ja täitmise võimatus	48
3. SÜÜDIMÕISTVA KOHTUOTSUSETA KONFISKEERIMISE PÕHIÕIGUSTE MÕÕDE.....	50
3.1. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisest.....	50
3.2. Põhiõiguste võimalik riive süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul.....	55
3.3. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise praktikas esinevad probleemid.....	59
KOKKUVÕTE	62

THE POSSIBLE IMPLEMENTATION OF NON-CONVICTION-BASED CONFISCATION METHOD IN ESTONIAN LAW	68
KASUTATUD ALLIKAD	73
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	77

SISSEJUHATUS

Markantne osa kuritegevusest, iseäranis organiseeritud kuritegevusest, pannakse toime eelkõige kasumi saamise eesmärgil. Kuritegeliku tulu konfiskeerimine kannab endas legitiimset ja õiguspoliitilist eesmärki, kinnistades seega tõdemust, et kuritegevus ei tasu ära. Kuigi kriminaaltulu konfiskeeritakse suure hulga kuritegevuse liikide puhul, esineb seda praktikas kõige sagedamini organiseeritud kuritegevusega seonduvalt. Eeltoodu leiab praktikas kõige tihedamini aset iseäranis karistusseadustiku¹ (edaspidi KarS) 12. peatükis sätestatud rahvatervisevastaste süütegude puhul, mille raames saadud tulu konverteeritakse sageli varaks, alates kinnisvarast ning lõpetades sõidukite kui aktsiatega.²

Karistusõiguse üheks peamiseks ülesandeks on tagada õiguskorra terviklikkus ja puutumatus. Seejuures tuleneb karistusõigusliku sekkumise hädavajalikkus otsekätt vajadusest kaitsta ühiskonna põhiväärtusi ja legitiimset toimimist, ent karistusõigus saab teha seda siiski kitsapiirilisel, olles oma olemuselt küllaltki intensiivne.³ Riigiasutustel peab olema võimalus kuritegelikul teel saadud tulu ja varasid otstarbekalt tuvastada, jälgida, arestida ja konfiskeerida. Seetõttu on nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil loodud organisatsioonid, näiteks Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (edaspidi ÜRO), Euroopa Nõukogu, Maailmapank ja Euroopa Liit (edaspidi EL), läbi aastate initsieerinud seadusandlikke algatusi, muutmaks kriminaaltulu konfiskeerimise alast koostööd efektiivsemaks. Uuringute kohaselt hõlmab Euroopa Liidus organiseeritud kuritegevuse raames saadud tulu ligi 110 miljardit eurot aastas ning ÜRO Uimastite ja Kuritegevuse büroo hinnangul moodustab kuritegelikul teel saadud tulu kuni 3,6% kogu maailma riikide SKP-st. Organiseeritud kuritegevuse tulemusel saadud tulu kujutab endas ohtu mitte ainult üksikisikutele, vaid Euroopa Liidu majandusele kui tervikule, kuivõrd kuritegelikul teel saadud kasum investeeritakse tihti ka seaduslikesse ettevõtetesse või kasutatakse selliseid ettevõtteid ära rahapesu eesmärgil.⁴ Europoli hinnangul arestitakse Euroopa Liidus kuritegelikul teel saadud kogutulust vaid umbes 2,2 %, millest konfiskeerimisele kuulub kõigest 1,1 %. Seejuures on Europoli hinnangul kaasatud ligi 0,7-1,28% Euroopa Liidu aastasest SKP-st kahtlustäratavasse finantstegevusse.⁵ Eeltoodule

¹ Karistusseadustik – RT I, 03.03.2021, 3.

² Analysis of non-conviction-based confiscation measures in the European Union. Brussels, 12.04.2019 SWD (2019) 1050 final [edaspidi Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019)], lk 1. – <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> (15.11.2020).

³ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Kirjastus Juura 2018, lk 36.

⁴ *Ibidem*, lk 1.

⁵ Europol, „Does crime still pay?“ Criminal Asset Recovery in the EU – Survey of statistical information 2010–2014, 2016, lk 4. – <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/does-crime-still-pay> (15.11.2020).

tuginedes võib öelda, et tegemist on Euroopa Liidu tasandil küllaltki relevantse probleemiga, millega tegelemise vajalikkust on praktikas täheldatud.

Organiseeritud kuritegevuse tõkestamise ning selle vastu võitlemine tuleb saavutada eelkõige läbi kriminaaltulu neutraliseerimise, mida võib teatud olukordade puhul praktikas laiendada ka teistele kuritegeliku eluviisi tulemusel saadud varale. Kuritegevus leiab käesoleval ajal aina tihedamini aset piiriülel, misjuures on üha sagedasem vara omandamine teistes liikmesriikides või isegi ülejäänud maailmas. Eeltoodud asjaolu mõjutab suuresti riikide siseturgu ja majanduskasvu, ent ka ausa konkurentsi toimimist, mistõttu selliste uudsete rahvusvaheliste väljakutsete ilmnemisel on tekkinud liidusiseselt vajadus tõhusale rahvusvahelisele koostööle riikidevahelise vastastikuse õigusabi raames.⁶ Ka õiguskirjanduses on asunud seisukohale, et kuritegeliku vara jälitamise tõhusus sõltub suuresti võimalusest kriminaalsel teel saadud vara kiiremini konfiskeerida, ootamata aeganõudva ning seejuures kriminaalmenetluse toimetamist ja kohati selle ebakindlat lõppu.⁷ Seetõttu võib nentida, et kõige resultatiivsemaks vahendiks organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemiseks on konkreetsete ning rangete õigusjärelmite seadmine toimepandud süütegude osas, mis muudaks seejuures kuriteovahendite ja kriminaaltulu identifitseerimise, aga ka selle arestimise ja konfiskeerimise, praktikas efektiivsemaks.

Eeltoodule tuginedes võeti 3. aprillil 2014 Euroopa Parlamendi ja nõukogu poolt vastu direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus (edaspidi direktiiv 2014/42/EL). Direktiiviga kehtestati liikmesriikidele miinimumnormid kuritegelikul teel saadud vara arestimiseks, selle haldamiseks ja konfiskeerimiseks. Direktiivi 2014/42/EL üheks peamiseks eesmärgiks on ühtlustada arestimist ja konfiskeerimist käsitlevaid liikmesriikide õigusnorme, tugevdades seeläbi liikmesriikide vahelist vastastikust usaldust ning maksimeerides piiriülel koostööd. Direktiiv hõlmab seejuures norme ka olukorras, kus kahtlustatav või süüdistatav on haigestunud või hoiab muul viisil kriminaalmenetlusest kõrvale. Täiendavalt sätestati eelnimetatud direktiivis normid, mis reguleerivad vara laiendatud konfiskeerimist ja vara konfiskeerimist kolmandalt isikult, sh käsitlevad miinimumnormid ka vara arestimist võimaliku hilisema konfiskeerimise eesmärgi nimel.⁸

---

⁶ Alagna, F. Non-conviction Based Confiscation. Why the EU Directive is a Missed Opportunity. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 05 July 2014, 21, lk 450-451.

⁷ Simonato, M. Directive 2014/42/EU and Non-Conviction Based Confiscation. A Step Forward on Asset Recovery? *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 6, Issue 2, 2015, lk 214.

⁸ 3. aprilli 2014. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL, kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. – ELT L 127, 29.04.2014, lk 39.

Kuivõrd direktiivis 2014/42/EL on sätestatud vaid niinimetatud miinimumnormid ning võttes arvesse, et arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist käsitlev Euroopa Liidu õigusraamistik ei suutnud kaasas käia nii EL-i kui liikmesriikide seadusandlike ja ka ühiskondlike muudatustega, tekkis liidusiseselt vajadus muuta liikmesriikide vahelist piiriülest koostööd efektiivsemaks. Seetõttu võttis Euroopa Parlament ja nõukogu 14. novembril 2018. aastal vastu määruse (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist (edaspidi määrus (EL) 2018/1805). Määrus tugineb suuresti riikide vahelisele vastastikuse tunnustamise põhimõttele, s.o liikmesriigis kõiki kriminaalmenetluse raames tehtud menetlusotsustusi tunnustatakse ja täidetakse teises liikmesriigis võrdväärselt ning vahetult.⁹ Seetõttu peeti pärast EL tasemel arestimise ja konfiskeerimise materiaalõiguse harmoneerimist tarvilikuks tõhustada ka liikmesriikide vahelist koostööd, tagamaks seeläbi efektiivsem piiriülene arestimine ja konfiskeerimine.

Direktiivi 2014/42/EL vastuvõtmisel olid Euroopa Parlament ja nõukogu seisukohal, et kuivõrd arestimise ja konfiskeerimise süsteem on tihedalt seotud arestimis- ja konfiskeerimisotsuste tõhusa vastastikuse tunnustamisega, oli liidus vältimatult vajalik uuendada ja tõhustada arestimise ja konfiskeerimise terviklikku süsteemi, mis oleks ühtlasi ka Euroopa Liidu julgeolekuraamistiku keskseks elemendiks. Määrust (EL) 2018/1805 kohaldatakse seetõttu kõigi arestimis- ja konfiskeerimisotsuste suhtes, mis on tehtud kriminaalasjade raames läbiviidavates menetlustes.¹⁰ Seejuures hõlmab määrus ka selliseid konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud nn *non-conviction-based confiscation*¹¹ meetmele tuginedes ehk konfiskeerimine on menetluses toimunud ilma sellekohast süüdimõistvat kohtuotsust tegemata. Isegi kui liikmesriigi õigussüsteemis ning -praktikas ei pruugi eelviidatud konfiskeerimismeetme instituuti olla ette nähtud, peab iga liikmesriik sellest olenemata ka süüdimõistva kohtuotsuseta tehtud konfiskeerimisotsuseid vastavalt määrusele täitma ja tunnustama.¹² Varasemalt on Euroopa Liidu tasandil konfiskeerimise materiaalõiguslikku poolt proovitud harmoneerida just 2014/42/EL direktiiviga, mille raames sooviti algselt hõlmata ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut ja seda kätkevad sätted, kuid eeltoodud aspekt jäi suure osa

---

⁹ Note on Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders. A new legal framework for judicial cooperation in the field of asset recovery. Eurojust, 08. December 2020. – <https://www.eurojust.europa.eu/note-regulation-eu-20181805-mutual-recognition-freezing-orders-and-confiscation-orders> (09.12.2020).

¹⁰ Mõiste “kriminaalasjades läbiviidava menetluse” puhul on tegemist Euroopa Liidu õiguse autonoomse mõistega, misjuures tuleb lähtuda Euroopa Liidu Kohtu tõlgendusest (olenemata Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast), mistõttu hõlmab eeltoodud mõiste kõiki kuriteoga seotud menetluses tehtud arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid, mitte üksnes direktiivis 2014/42/EL käsitletud otsuseid.

¹¹ Inglise k. ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine.

¹² 14. novembri 2018. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. – ELT L 303, 28.11.2018, lk 2.

liikmesriikide vastuseisu tõttu direktiivi koosseisust välja. Eeltoodust tulenevalt ei ole käesoleval ajal süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamine Euroopa Liidu tasandil piisavalt harmoneeritud, mistõttu on liikmesriikide sellealased rakendusmeetmed ja -praktika küllaltki ebahühtlased, olles tihti isegi ulatuslike süsteemsete erinevustega. Seetõttu võib autori hinnangul määruse (EL) 2018/1805 rakendamine osutada mõningate liikmesriikide jaoks väljakutseks, kuna määruse täitmisel on praktikas vaja tunnustada ja täita ka selliseid konfiskeerimisotsuseid, mida siseriikliku õiguse kohaselt ei ole võimalik teha.

2020. aasta lõpus täiendati Eestis kriminaalmenetluse seadustikku¹³ (edaspidi KrMS), tagamaks Euroopa Liidu liikmesriikide ja Eesti vahelist koostööd arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikusel tunnustamisel. Määruse (EL) 2018/1805 puhul, mida kohaldatakse alates 19. detsembrist 2020, on tegemist otsekohalduva õigusaktiga, mistõttu ei ole määruse üle võtmine Eesti õigusesse tarvilik. Määrus laiendab võrreldes varem kehtinud korraga vara arestimise ja konfiskeerimise vastastikuse tunnustamise ja täitmise aluseid. Eeltoodust tulenevalt peab taotleva riigi poolt edastatud kõiki arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid tunnustama ja täitma hakkama ka Eesti, olenemata sellest, kas Eesti õiguses on sellekohased arestimis- või konfiskeerimismeetod ette nähtud või mitte.¹⁴ Siia hulka kuuluvad ka näiteks konfiskeerimisotsused, mis on tehtud ilma süüdimõistva kohtuotsuseta, mida Eesti õigussüsteem ja -praktika käesoleval ajal ei tunne ega kohalda.

Eeltoodule tuginedes on käesoleva magistr töö eesmärgiks määruse (EL) 2018/1805 rakendamise valguses analüüsida, kas Eesti õiguses oleks vajalik ja põhjendatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi välja töötamine ja praktikas kasutusele võtmine. Kuivõrd käesoleval ajal on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi erinevad mudelid kasutusel mitmetes liikmesriikides ning võttes arvesse ka määruse (EL) 2018/1805 kohaldamist ja vastastikuse tunnustamise põhimõtet, on autori hinnangul magistr töö raames teostatav analüüs Eesti seadusandluse ning nii praeguse kui ka tulevase kohtupraktika seisukohalt vajalik.

---

¹³ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 29.12.2020, 10.

¹⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri [edaspidi KrMS muutmise seaduse arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri], lk 1-2. – [\(https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/31b99c07-53a2-4ab2-8c7b-bdae4a21dbb5/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus%20\(arestimis-%20ja%20konfiskeerimisotsuste%20vastastikuse%20tunnustamise%20m%C3%A4ruse%20rakendamise\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/31b99c07-53a2-4ab2-8c7b-bdae4a21dbb5/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus%20(arestimis-%20ja%20konfiskeerimisotsuste%20vastastikuse%20tunnustamise%20m%C3%A4ruse%20rakendamise)) (15.11.2020).

Magistritöö on jaotatud kolmeks peatükiks, mis jagunevad vastavalt alapeatükkideks. Esimeses peatükis annab autor ülevaate konfiskeerimise olemusest ja selle eesmärgist, Eesti konfiskeerimispraktikast ning süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise meetmest, võrreldes seejuures süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise süsteeme erinevate riikide konfiskeerimispraktika näidetel. Magistritöö teises peatükis käsitleb autor määrusest (EL) 2018/1805 tulenevaid teemakohaseid aspekte, s.o määruse õigusraamistikku, selle kohaldamisala ning konfiskeerimisotsuste edastamist, nende tunnustamist ja täitmist. Sealhulgas analüüsib autor ka olukordi, millal esinevad konfiskeerimisotsuste täitmise võimatus ning konfiskeerimisotsuste tunnustamisest ja täitmisest keeldumise alused seonduvalt süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisotsuste puhul. Magistritöö kolmandas peatükis hindab autor eeskätt süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise raames esinevaid põhiõiguste tagamise aspekte, analüüsides konfiskeerimispraktikas esinevaid võimalikke kitsaskohti ja probleeme. Eeltoodule tuginedes kujundab autor seisukoha, millised oleksid Eesti võimalused ja väljavaated süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetme kohaldamiseks riigisisiseses õiguses, läbi mille antakse vastus käesolevas magistritöös püstitatud uurimisküsimusele. Teostatava analüüsi käigus käsitleb autor ka seda, millised võimalikud probleemid ja kitsaskohad võiksid tõusetuda süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisel Eesti seadusandluses, tuginedes Euroopa Inimõiguste kohtu (edaspidi EIK) sellekohasele kohtupraktikale.

Uurimisprobleemidele vastamiseks kasutab magistritöö autor võrdlevat-analüütilist meetodit, mille tulemusel kujuneb terviklik teemakohane analüüs, misjuures vastatakse eelnimetatud uurimisküsimusele ja nendega seonduvatele täiendavatele aspektidele. Magistritöö kirjutamise käigus kujundab autor uurimisprobleemi osas omapoolse seisukoha ning pakub lahendusi töö kirjutamise raames tõusetuvatele võimalikele küsimustele ja probleemkohtadele. Uurimisprobleemi edukaks analüüsiks töötab autor läbi teemakohast õiguskirjandust ning asjakohast kohtupraktikat. Seetõttu on töö kirjutamiseks valitud võrdlev-analüütiline meetod just sobivaim, kuivõrd magistritöö hõlmab valitud riikide süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimispraktika võrdlust ning olulisemate kohtulahendite analüüsi, mis aitab saavutada magistritöös püstitatud eesmärgi.

Käesoleva magistritöö teema on aktuaalne. Kuivõrd määrus (EL) 2018/1805 on Eestis kohaldatav alles 2020. aasta lõpust, siis ei ole lähitulevikus välistatud käesoleva magistritöö analüüsi raames püstitatud uurimisprobleemi päevakorda tõusmine. Eeltoodud põhjusel on autori hinnangul magistritööl ka praktiline ning uudne väärtus, kuivõrd autorile teadaolevalt

puudub varasem konkreetne probleemikäsitus Eesti õiguskirjanduses. Magistritöö kirjutamisel kasutatavate allikate hulka kuulub eelkõige arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise valdkonda hõlmav õiguskirjandus, lisaks Euroopa Liidu õigusaktidele ka asjakohane Riigikohtu ja Euroopa Kohtu praktika.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad on konfiskeerimine, piiriülene koostöö kriminaalmenetluses ja vastastikune tunnustamine.

1. KONFISKEERIMINE KUI MÕJUTUSVAHEND

1.1. Konfiskeerimise olemusest ja eesmärgist

Riigikohtu praktika kohaselt võib konfiskeerimist (lad. k. *confiscatio*) üldmõistena käsitleda kui isiku vara, sh omandi või muu õiguse lõpliku, seejuures tahtevastase ning tasuta üleminekuna sellise õiguse algselt omajalt riigile.¹⁵ Analoogselt defineeritakse konfiskeerimise mõistet ka Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni¹⁶ ning ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni¹⁷ artikli 2 g kohaselt, mis sätestab konfiskeerimise kui omandi lõpliku äravõtmise kohtu või selleks muu pädeva asutuse otsustuse alusel. Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni¹⁸ artiklis 1d sätestatakse vara konfiskeerimise kohaldamist karistuse või meetmena, mida saab kohus kohaldada konkreetselt toimepandud kuriteo raames. Direktiivis 2014/42/EL on konfiskeerimise mõistet sisustatud kui vara lõpliku äravõtmist, mida rakendab kohus seoses kuriteoga.¹⁹ Konfiskeeritava vara ning süüteo omavahelise korrelatsiooni osas eristatakse traditsioonilise konfiskeerimise liikidena süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimist (lad. k. *instrumentum sceleris*), süüteo objekti konfiskeerimist (*obiectum sceleris*) ning süüteoga saadud vara (*productum sceleris*) või süüteo vilja (*fructum sceleris*) konfiskeerimist. Eesti õiguses lisanduvad peale eeltoodud konfiskeerimise liikidele lisaks KarS-s sätestatud konfiskeerimismeetmed, s.o. KarS §-s 83 sätestatud süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine, KarS §-s 83¹ sätestatud süüteoga saadud vara konfiskeerimine ning KarS §-s 83² sätestatud kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine.²⁰ Lisaks eelnimetatule on KarS §-s 84 sätestatud muu mõjutusvahendina ka konfiskeerimise asendamise instituut.

Eesti õiguskirjanduses on leitud, et konfiskeerimine mõjutusvahendina kätkeb endas samaaegselt nii sanktsioneerivaid kui ka mittesanktsioneerivaid eesmärke, mille olemus sõltub eeskätt konkreetsest konfiskeeritavast esemest. Süüteovahendi ja vahetu objekti konfiskeerimisega taunitakse eeskätt süüteo fakti ennast ning teisalt süüteo toimepanijat, ent samas võib selline konfiskeerimismeede evida ka etteheidet vara väära ekspuuteerimise näol.

¹⁵ RKÜKo 12.08.2006 nr 3-1-1-37-07, p 21.3.

¹⁶ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon – RT II 2003, 1, 1.

¹⁷ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni korrupsioonivastane konventsioon – RT II 2010, 4, 10.

¹⁸ Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon – RT II 2000, 7, 41.

¹⁹ Direktiiv 2014/42/EL – ELT L 127, 29.04.2014, lk 45.

²⁰ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/3. – Karistusseadustik. Komm vlj, 5. Vl. Tallinn: Juura 2021.

Ühtlasi päsib süüteo vahendi ja objekti konfiskeerimine analoogiliste süütegude toimepanemist ning aitab kõrvaldada käibes keelatud või isegi ühiskonnale ohtlikke esemeid, näiteks psühhotroopseid aineid või ebaseaduslikke tulirelvi ja laskemoona. Seevastu vara konfiskeerimine kannab endas ühtset eesmärki, jätmaks süüteo toimepanija kuriteo tulemil saadud varast ilma, omades seega kriminaalpoliitilisest vaatenurgast pigem preventiivset eesmärki.²¹

Konfiskeerimisprotsess ise on praktikas tihti keeruline, kuivõrd isiku kuritegelikul teel saadud tulust ilmajätmise lõpptulemi nimel seisavad õiguskaitseasutused tihti silmitsi komplitseeritud rahavoogudega, mille sihiks on eelkõige varjata varade ebaseaduslikku päritolu. Ebaseaduslike varade ning rahaliste vahendite avastamise korral võib süüteo ning selle toimepanija omavahelise seose leidmine osutada õiguskaitseasutustel tavapärasest raskemaks, kuna struktuurid, mis süüteo toimepanjat ning süütegu ennast omavahel seovad, muutuvad ühiskonna arenedes läbi aegade üha keerukamaks. Seetõttu on lahenduseks eeltoodud väljakutsetele erinevates õigussüsteemides välja kujunenud instituut, mis võimaldab konfiskeerida vara vahetult ilma süüdimõistva kohtuotsuseta. Kui üldjuhul eeldab traditsiooniline konfiskeerimine kriminaalmenetluse toimetamist ning selle käigus isiku süüdimõistmist, siis süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul eelmainitu vajadus puudub, kuivõrd konfiskeerimine on suunatud eeskätt vara enda, mitte süüteo toimepanija vastu. Tegemist on kriminaalmenetlusest sisuliselt eraldiseiseva toiminguga, mis nõuab tõendeid vara pärinemise kohta kuritegelikul teel või kuritegelike vahendite abil. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul võib vara konfiskeerimine osutada võimalikuks ka juhul, kui isiku süüdimõistmiseks ei ole piisavalt tõendeid, kuivõrd nagu eelnevalt mainitud, on selline konfiskeerimismeede suunatud kuritegelikul teel saadud vara, mitte süüteo toimepannud konkreetse isiku vastu.²²

Kuigi süüdimõistva kohtuotsuseta vara konfiskeerimise instituudid erinevad liikmesriikides suuresti eelkõige oma ülesehituse, õigusliku aluse ning selle kohaldamise osas, on riikide poolt kehtestatud režiimide ühiseks eesmärgiks jätkuvalt tagada, et liikmesriik suudaks lahendada konfiskeerimisel tõusetuvat peamist probleemi – võidelda aktiivselt ning efektiivselt kuritegevuse vastu. Eeltoodu tähendab, et varasem süüdimõistval kohtuotsusel põhinev konfiskeerimise praktika ei suutnud õiguskaitseasutusi varustada vajalike ja tõhusate vahenditega, mis oleksid võimaldanud konfiskeerida ulatuslikuma osa kriminaalsel teel saadud

---

²¹ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017, lk 212.

²² Alagna, F., lk 450-451.

tulust. Viidatud asjaolu põhjuseks võib olla see, et süüdimõistva kohtuotsuse tegemine võimaliku kuriteo eest ei pruugi olla võimalik hoolimata kriminaaltulu olemasolust, mis õigustaks konfiskeerimisprotsessi ennast. Lisaks võib kriminaaltulu olemasolu või kriminaalsel teel omandatud vara seostamine konkreetse karistusega olla keeruline. Seevastu võib isiku süüdimõistmine olla raskendatud ka näiteks süüdistatava puutumatus või surma korral, kriminaalmenetlusest kõrvalehoidmise või isiku haiguse tõttu, mis ei võimalda tal menetluses osaleda. Seetõttu võimaldab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut täita justkui lünka seaduses ning arestida ja konfiskeerida kriminaaltulu või kuritegelikku päritolu vara eraldi kohtumenetluse raames, mis võib seejuures toimuda nii tsiviil-, kriminaal- kui ka halduskohtumenetluses.²³

Ühtsete konfiskeerimismehhanismide tõhus ja järjepidev rakendamine näitab üles riigi kindlat poliitilist tahet ja suunitlust kuritegevuse vastu võitlemiseks, mille aluseks on põhistatud ja järjepidevalt arenev õiguskaitseasutuste teadlikkus organiseeritud kuritegevuse ja kasvava korruptsiooni riskist, samuti ka arusaam selle suurenevast negatiivsest mõjust riigi valitsemisele ja majanduse arengule. Ebaseadusliku vara konfiskeerimist käsitlevate õigusaktide vastuvõtmise põhjused on riigiti erinevad, kuid taolist ühtset lähenemisviisi tuleks ilmestada konkreetse poliitikana selliste varade kogumise vastu, mille seaduslikku päritolu ei ole võimalik kriminaalmenetluses tõendada või on see oluliselt raskendatud. Võib öelda, et sellise preventiivse lähenemisviisi eesmärgiks on eelkõige kuritegevuse ennetamine, mis omab eelduslikult hoiatavat mõju.²⁴ Teisalt on kuritegevuse tulemusena juba praeguseks saadud ning jätkuvalt teenitav kasum suureks ohumärgiks nii riigi julgeolekule kui ka majanduse ning ühiskonna toimimisele, kuivõrd kuritegelikul teel saadud tulu kasutatakse tihti vahendina näiteks altkäemaksu andmiseks mõjukatele isikutele või takistamaks ausa konkurentsi ja sotsiaalsete turgude tavapärast toimimist. Sellist laadi kuritegelikul teel saadud tuluga kaasnev pahaloomuline mõjuvõim ohustab isegi kõige kindlamate demokraatiate stabiilsust ning ühiskondlikku lepingut, mille kohaselt maksavad kodanikud riigile makse, vastutasuks peab riik suutma tagada oma kodanikele julgeoleku ning sotsiaalkaitse. Konfiskeerides kuritegelikul teel saadud kasumi, võib öelda, et kõnealusel abinõul on mitu legitiimset eesmärki. Esiteks, kui kaotatakse kriminaalsel teel saadud kasum, kaob isikult üldjuhul ka rahaga kaasnev pillav elustiil, mis läbi kaotab kuritegevus suure osa oma motivatsioonist. Teiseks, rikub kuritegeliku

---

²³ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019), lk 2.

²⁴ Grigorov, G., Kuzmanova, N., Zarkov, K., Galabov, A. Forfeiture of illegal assets: Challenges and perspectives of the Bulgarian approach. Transparency International, Sofia 2014, lk 7. – <http://www.confiscation.eu/site/wp-content/uploads/2014/04/FORFEITURE-OF-ILLEGAL-ASSETS-CHALLENGES-AND-PERSPECTIVES-OF-THE-BULGARIAN-APPROACH.pdf> (09.12.2020).

vara konfiskeerimine süüteo toimepanijalt nende rikkusele omistatud mõjuvõimu. Viimaseks, on üldjuhul ühe kuriteoga saadud kasumit vaja kasutada järgmise kuriteo nn seemnerahana, mistõttu on sellise rahastamistsükli katkestamise näol tegemist tõhusa riigi poolse ennetusmeetodiga kuritegevuse tõkestamiseks. Seega, kui riik suudab kuritegelikul teel saadud tulu ja vara konfiskeerimise näol katkestada kuritegeliku finantseerimistsükli, esineb riigil võimalus riigituludesse kantud konfiskeeritud vara kasutada omakorda kogukondade ülesehitamiseks ja toetamiseks ning ühtlasi ka kuriteoohvritele hüvitamiseks, taastades seeläbi kuritegevuse poolt lõhutud sotsiaalse lepingu.²⁵

1.2. Konfiskeerimise kohaldamine Eestis

Karistusseadustiku 7. peatükis sätestatud muude mõjutusvahenditena ette nähtud konfiskeerimise ja konfiskeerimise asendamise aluseid kohaldatakse üksnes süüteomenetluse raames rakendatava kriminaalkonfiskeerimisena, mille käigus peab menetleja olema eelnevalt tuvastanud isiku süüteo või peab teatud juhtudel olema isiku poolt toime pandud vähemalt õigusvastane tegu.²⁶ KarS §-des 83-85 on sätestatud konfiskeerimise materiaalõiguslikud alused, misjuures näeb KarS § 83 ette süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimise kohtu poolt, mida kasutati või kavatseti kasutada tahtliku süüteo toimepanemiseks, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale. KarS § 83¹ sätestab süüteoga saadud vara konfiskeerimise eeldused, KarS §-s 83² on sätestatud kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise eeldused. Konfiskeerimise asendamine ning konfiskeerimise toime on sätestatud KarS §-des 84 ja 85, misjuures on KarS § 84 mõistes oluline märkida, et nimetatud sättes sedastatud meetme puhul ei lähe riigile üle konkreetne konfiskeeritav ese, vaid konfiskeerimisotsuse adressaadilt mõistetakse riigi kasuks välja kuriteoga saadud eseme, kuriteo vahendi või kuriteo vahetu objekti väärtusele vastav kindel rahasumma.²⁷

Konfiskeerimismeetmete kohaldamiseks on vajalik eeskätt menetleja protsessuaalne pädevus.²⁸ PS § 3 lg-s 1 toodud esimese lause kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja

---

²⁵ Van de Ven, M. Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets. Report. Committee on Legal Affairs and Human Rights. Doc. 14516, 26 March 2018, lk 5. – <https://pace.coe.int/pdf/47f67878892d37402d5bb8540bf9f6c676bf68bb0a549efaec07f1198a7f7499/doc.%2014516.pdf> (09.12.2020).

²⁶ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/5.

²⁷ *Ibidem*, § 83/1.

²⁸ *Ibidem*, § 83/10.1.

sellega kooskõlas olevate seaduste alusel, millest tulenevalt on konfiskeerimise puhul tegemist isiku põhiõigusi piirava riigivõimu teostamisega. Seega asjaolu, kas mingisuguse vara või objekti puhul on täidetud KarS-s sätestatud konfiskeerimise materiaalõiguslikud eeldused ning kas vara või objekti tuleb seetõttu konfiskeerida, saab kohus otsustada ainult seadusest tulenevalt menetluslikust alusest.²⁹ Eeltoodu tähendab, et konfiskeerimist ei ole võimalik teostada väljaspool selleks ettenähtud menetlust, kuivõrd konfiskeerimine KarS §-s 83-83² või KarS §-s 84 sätestatud alustel on võimalik ainult kriminaal- või väärteomenetluse raames, misjuures on KarS § 83² ja § 84 kohaldatavad üksnes kriminaalmenetluses. Samuti on Riigikohus selgitanud, et menetluses, mille raames rahuldatakse esitatud hagi konfiskeeritud eseme riigi ebaseaduslikust valdusest väljanõudmise osas, ei tähenda nimetatud hagi kriminaalasjas tehtud konfiskeerimisotsuse tühistamist või muutmist, kuivõrd tehtud konfiskeerimisotsustus puudutab rangelt riigi ja konfiskeerimisotsustuse adressaadi omavahelisi suhteid. Ent teisalt, kui kohus peaks menetluse käigus tuvastama, et konfiskeeritud ese kuulub siiski hagejale, ei ole kohus ka sellisel juhul pädev võtma seisukohta, kas hageja näol võiks olla tegemist KarS § 83 lg-tes 3 või 4, § 83¹ lg-s 2 või § 83² lg-s 2 sätestatud kolmanda isikuna, kellelt oleks võimalik ese konfiskeerida.³⁰

KarS §-s 83 sedastatud vahendi konfiskeerimise puhul on tegemist kohtu diskretsiooniõigusega, mida väljendab sõnastus „kohus võib konfiskeerida“. Diskretsiooniõiguse rakendamisel tuleb seega kohtul arvestada ka proportsionaalsuse põhimõttega, mille kohaselt peab menetleja tagama iga üksikjuhtumi konfiskeerimise proportsionaalsuse seega eraldiseisvalt. Eeltoodu tähendab, et antud juhul olukorras, kus konfiskeerimise kohustuslikkust ei tulene kohtule konkreetselt seadusest, peab kohus konfiskeerimise eelduste täidetuse korral jälgima, et taotletav konfiskeerimismeede ei riivaks adressaadi omandipõhiõigust.³¹ Kuivõrd Riigikohtu hinnangul on süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimine kui sellise puhul tegemist mõnes mõttes karistusõigusliku sanktsiooniga, ei ole seetõttu võimalik sellise karistuse kohaldamise mõju hinnata üksnes eraldivõetuna, vaid õiglase ning mõistliku karistuse kohaldamise viisi korral tuleb kohtul arvestada ka teisi süüdlasele kohaldatavaid õigusjärelmeid nende kogumis.³²

KarS § 83² rakendamise puhul on tegemist samuti kohtu diskretsiooniõigusega, mille rakendamisel peab kohus, võrreldes isiku legaalset sissetulekut ning tema tegelikku elatustaset,

²⁹ RKKKm 14.10.2013 nr 3-1-1-87-13, p 6.

³⁰ RKÜKm 30.04.2013 nr 3-1-2-3-12, p 66.

³¹ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 214.

³² RKKK 3-1-1-37-07, p 23.

jõudma veendumusele, et süüteo toimepannud isikule kuuluv vara on omandatud varasemalt toimepandud kuriteoga. Eeltoodu hindamisel võib kohus arvesse võtta ka isiku varasemat kuritegelikku eluviisi, misjuures kehtib konfiskeerimismenetluses ka ümberpööratud tõendamiskoormise rakendamine, s.o. vara legaalse päritolu tõendamiskohustus lasub süüdistataval. KarS § 83² võimaldab konfiskeerida kas kogu või üksnes osa isiku varast, ent praktikas ei ole isiku kogu vara konfiskeerimine siiski üldjuhul võimalik, arvestades eelkõige täitemenetluse seadustikus³³ sätestatud piirangute ja erisustega³⁴, kuivõrd vara, millele ei ole võimalik sissenõuet pöörata, ei ole samamoodi võimalik ka konfiskeerida. Olukorras, mil laiendatud konfiskeerimise kohaldamine oleks isikule ebamõistlikult koormav, arvestades seejuures konkreetse süüteo asjaolusid või kui konfiskeeritava vara väärtus on vara tegelike hoiu-, võõrandamis- või hävitamiskuludega võrreldes ilmselgelt ebaproportsionaalne, võib kohus jätta vara osaliselt või täielikult konfiskeerimata. Eelnimetatud kohustus on kohtul ka tsiviilhagi rahuldamise eesmärgi korral, millisel juhul peab kohus vähendama konfiskeeritava vara suurust tsiviilhagi eseme võrra.³⁵

KarS §-des 83-83² sätestatuga seonduvalt märgib autor lisaks, et karistusseadustik ei reguleeri konfiskeerimise objekti spetsiifilisemalt ning konfiskeerimisel rakendatava eseme mõistet sisustatakse läbi tsiviilseadustiku üldosa seaduse³⁶ (edaspidi TsÜS) §-i 48, mille kohaselt on esemeks asjad, õigused ja muud hüved, mis võivad olla õiguse objektiks. Seejuures hõlmab eelviidatud sättes sisalduv eseme definitsioon asju, s.o. kehalisi esemeid, mis jagunevad vastavalt kinnis- ja vallasasjadeks, mille hulka kuuluvad muuseas näiteks hüpoteek või isiku arvelduskontol olev raha, mis kuulub konfiskeerimisotsuse tegemise ajal otsuse adressaadile.³⁷ TsÜS §-s 48 sätestatud õiguste all võib mõista näiteks väärtpabereid, mida loetakse võlaõigusseaduse³⁸ § 917 lg 2 kohaselt õigusteks, mida väljendatakse ja antakse üle üksnes registrikande vahendusel. Eelviidatud normi teine lause sätestab, et kui seaduses ei ole sätestatud teisiti, ei kohaldata sellistele õigustele käesolevas seaduses ega asjaõigusseaduses õiguste kohta sätestatud, millest tulenevalt ei ole väärtpaberite puhul tegemist asjadega TsÜS § 49 lg 1 mõistes.³⁹ Lisaks peab KarS §-de 83-83² alusel konfiskeeritav ese või objekt kuuluma

---

³³ Täitemenetluse seadustik – RT I, 22.03.2021, 3.

³⁴ Piirangute all peab töö autor silmas täitemenetluse seadustikus sätestatud mittearestitavate asjade loetelu (TMS § 66); mittetulunduslikul eesmärgil peetavaid loomi (TMS § 67); nõudeid, millele ei ole võimalik sissenõuet pöörata (TMS § 112) ning sissetulek ja sissetuleku osa, millele ei ole võimalik nõuet pöörata (TMS § 131, § 132).

³⁵ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 220-221.

³⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 23.05.2020, 4.

³⁷ *Ibidem*, lk 213.

³⁸ Võlaõigusseadus – RT I, 04.01.2021, 19.

³⁹ Arukase, H. Vara konfiskeerimine ja selle tagamine. Kohtupraktika ülevaade 24.01.2019 seisuga. Tartu: 2019, lk 5.

konfiskeerimisotsuse tegemise ajal konfiskeerimisotsuse adressaadile või ka seaduses sätestatud juhtudel kolmandale isikule, kelle osas konfiskeerimisotsus tehtud on. Tegemist on konfiskeerimise instituudi rakendamise ühe esmase eeldusega, mille tuvastamine lasub kohtul ning mistõttu kuuluvad konfiskeerimise objekti puudutavad võimalikud omandivaidlused üldjuhul lahendamisele kriminaalmenetluses konfiskeerimise kohaldamise üle otsustamise raames, kuivõrd KrMS § 40¹ lg-st 1 tulenevalt kaasab menetleja kriminaalmenetlusesse iga teadaoleva isiku, kes ei ole kuriteos kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu ega tsiviilkostja, kuid kelle õiguste või kohustuste üle võidakse kriminaalasja lahendamisel või erimenetluses siiski otsustada. Eeltoodu rakendamata jätmisel võib tekkida olukord, kus objekt või ese konfiskeeritakse isikult, kellel puudub nimetatu üle omandiõigus, mistõttu jääb tehtud konfiskeerimisotsus õiguslikult tagajärjetuks tulenevalt KrMS § 85 lg-s 2 sätestatud esimesest lausest ning konfiskeeritud objekt või ese ei lähe seega üle riigi omandisse.⁴⁰

Vara konfiskeerimise otsustab kohus üldjuhul kriminaalasja põhimenetluse käigus kohtuotsusega või mõningatel juhtudel ka menetlust lõpetavas lahendis, ent teisalt võimaldab kehtiv seadus konfiskeerimisega seotud asjaolude, st menetluse keerukuse või mahu korral konfiskeerimist toimetada KrMS 16¹. peatükis sätestatud korras. Samuti on võimalik ka teatud juhtudel teostada vara konfiskeerimist juba käimasoleva kriminaalmenetluse raames, näiteks kriminaalmenetluses esineva seadusliku valdajata vara, iseäranis narkootilise aine või ebaseaduslike tulirelvade osas. Konfiskeerimisotsuse tegemise hetkel peab konfiskeeritav objekt olema konfiskeerimisotsuse adressaadi omandis, mistõttu olukorras, kus konfiskeeritav objekt on üksnes isiku valduses, kuid mitte tema omandis, konfiskeerimist teostada võimalik ei ole. Oluline on siinkohal ka märkida, et konfiskeerimise objekt saab olla üksnes omand või omandi osa tervikuna.⁴¹

Võrreldes kriminaalmenetluses kohaldatava konfiskeerimismeetmetega, puudub Eesti õigussüsteemis tsiviilkonfiskeerimisel märkimisväärne roll ja osakaal. Tsiviilkonfiskeerimine võib Eesti seadusandluses tulla küsimuse alla eeskätt näiteks piraatkoopia konfiskeerimisel autoriõiguse seaduse⁴² § 85 lg 2 mõistes. Võimalik halduskonfiskeerimine leiab aset seevastu terrorismi rahastamise kahtlusega seotud vara või rahapesu tulemusel saadud vara riigi omandisse kandmine rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse⁴³ § 57 lg 7 alusel, ent seevastu

---

⁴⁰ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/8.2.

⁴¹ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 213-214.

⁴² Autoriõiguse seadus – RT I, 19.03.2019, 55.

⁴³ Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus – RT I 21.11.2020, 11.

kauba hõivamine leiab aset tolliseaduse⁴⁴ § 80 lg-s 1 sätestatud alustel. Siinkohal on oluline märkida lisaks, et halduskonfiskeerimisele on sarnased ka KrMS § 126 lg-tes 2-2² ja lg 3 p-s 3 sedastatud meetmed, s.o. konfiskeerimine vara suhtes, mille seaduslikku valdajat ei ole tuvastatud, konfiskeerimise tagamiseks arestitud väärtusetu või väheväärtuslik asi, piraatkaup, võltsitud kaup ja kaubandusliku väärtusega asitõend, mille omanikku või seaduslikku valdajat ei ole tuvastatud ning mis antakse seetõttu vastavalt riigi omandisse.⁴⁵

KrMS § 141⁴ lg 1 sätestab, et konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi, avalik-õigusliku nõudeavalduse või varalise karistuse tagamiseks võib põhjendatud kuriteokahtluse korral vara arestida KrMS §-s 142 sätestatud korras või kohaldada muid tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõusid, kui on alust arvata, et kannatanu nõude, konfiskeerimise, selle asendamise või varalise karistuse tagamata jätmise võib kohtulahendi täitmist raskendada või selle võimatuks muuta. Eeltoodud säte lisandus kriminaalmenetluse seadustikku koos 08.03.2014 jõustunud muudatusega, mille tagajärjel tulenevalt eelnevalt kehtinud õiguslikust olukorrast ei ole konfiskeerimine või selle asendamise tagamise abinõu enam piiratud üksnes vara arestimisega, kuivõrd kõne alla võivad tulla kõik TsMS §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõud, misjuures tuleb arvestada KrMS § 141⁴ lg-s 3 toodud proportsionaalsuse nõudega, s.o. varalist nõuet tagava abinõu valikul tuleb arvestada, et kohaldatav abinõu koormaks kahtlustatavat, süüdistatavat, tsiviilkostjat või kolmandat isikut üksnes niivõrd, kuivõrd seda võib pidada asjaolusid arvestades põhjendatuks. Seejuures tuleb rahalise nõude tagamisel arvestada ka tagatava nõude suurust. Selguse huvides tuleb märkida, et nii kohtuliku hüpoteegi kui ka teiste TsMS §-s 378 nimetatud hagi tagamise abinõude kohaldamine toimub KrMS §-s 142 sätestatud korras.⁴⁶

1.3. Süüdimõistva kohtuotsuseta vara konfiskeerimine Euroopa Liidu tasandil

Täitmaks rahvusvahelisest õigusest ja EL õigusest tulenevaid kohustusi, mis üha enam nõuavad liikmesriikidelt ühtsete strateegiatega ning meetmete väljatöötamist, on mitmed EL liikmesriigid enda õigussüsteemis võtnud kasutusele erinevaid konfiskeerimismeetmeid, eesmärgiga konfiskeerida kriminaalsel teel saadud tulu. Võrreldes traditsioonilise konfiskeerimismeetodite kontseptsiooniga, mille käigus toimub vara äravõtmine üldjuhul konkreetse kuriteo eest koos

---

⁴⁴ Tolliseadus – RT I 13.03.2019, 170.

⁴⁵ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/5.

⁴⁶ Arukase, H., lk 23.

sellekohase süüdimõistmisega, näevad mõnede riikide konfiskeerimismeetmed ette nõrgema seose toimepandud süütegude ning konfiskeerimisele kuuluva vara vahel. Vara, sh kuriteovahendeid ning kuriteoga saadud tulu, on võimalik konfiskeerida ka juhul, kui need ei ole seotud konkreetse kuriteoga, mille eest isik on süüdi mõistetud. Lisaks sellele, on konfiskeerimine võimalik ka olukorras, kus vara kuulub näiteks kolmandale isikule või kui esinevad alused eeldamaks, et kõnealune vara on saadud süüteo tulemusel, mida ei ole käimasolevas või tulevas kriminaalmenetluses veel jõutud tõendada. Sellistel juhtudel võib konfiskeerimise kohaldamine leida aset kriminaalmenetluse raames süüdimõistva kohtuotsuseta, ent mõningatel juhtudel on võimalik ka tsiviilkonfiskeerimine näiteks olukorras, kus isiku suhtes ei ole kriminaalmenetlust veel alustatud. Nimetatud konfiskeerimismeetmete puhul võib nentida, et kuritegeliku käitumise ning vara seotuse hindamine ei ole konfiskeerimismeetme kohaldamisel enam otsustavaks teguriks, mis võib tõstatada kriminaalõigussüsteemi legitiimsete eesmärkide osas mitmeidki küsimusi, iseäranis konfiskeerimismeetmete tõhususe ning inimõiguste kaitse omavahelise tasakaalu tagamise osas.⁴⁷ Eeltoodud aspekti käsitleb magistr töö autor lähemalt töö 3. peatükis.

Erinevalt traditsioonilisest konfiskeerimisest, on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi ühtlase rakendamise raames esinenud liidusiseselt raskusi. Kuivõrd õigusaktid, mis käsitlevad süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist, on üsnagi killustatud, mistõttu ei ole nende kohaldamine ei ole seetõttu piisavalt tagatud. Selline olukord õhnestab üheselt kuritegevuse tõkestamise alast liidusisest koostööd ja selle eesmärki, muutes liikmesriikide õiguskaitseasutustel piiriüleste meetmete rakendamise küllaltki keeruliseks. Direktiivi 2014/42/EL vastuvõtmisele eelnenud Euroopa komisjoni 2012. aasta ettepanekus sooviti hõlmata algselt ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist puudutavad ning reguleerivad sätted, mille kohaselt oli ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine kuriteo toimepannud isikult võimalik üksnes erandjuhtudel, kui teda ei olnud võimalik kohtu alla anda. Direktiivi ettepaneku⁴⁸ kohaselt anti sättes liikmesriikidele valida, kas konfiskeerimist kohaldatakse kriminaal-, tsiviil- või halduskohtumenetluse raames. Tagamaks isikule tema põhiõiguste tõhusa ja efektiivse kaitse ning täitmaks ka seadusest tulenevaid proportsionaalsusnõudeid, sedastati ettepanekus ilma süüdimõistva otsuseta konfiskeerimise võimalus üksnes teatud juhtudel, s.o. isiku menetlusest kõrvale hoidmine, süüdistatava

---

⁴⁷ Simonato, M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. ERA Forum 18, 19. September 2017, lk 365-366.

⁴⁸ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. Brüssel 12.3.2012, COM (2012) 85 final 2012/0036 (COD) [edaspidi Ettepanek 2012/0036 (COD)], lk 11-12. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012PC0085&from=et> (03.01.2021).

puutumatus, surma, kriminaalmenetlusest kõrvalehoidmise või isiku haiguse tõttu või kui esines oht süüdimõistva kohtuotsuse tegemata jätmiseks ka süüteo võimaliku aegumise tõttu. Hõlbustamiseks konfiskeerimisalast piiriülest koostööd, soovitati liikmesriikidel konfiskeerimise kohaldamisel kaaluda selliseid meetmeid eelviidatud olukordades, võttes seejuures arvesse ka Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni soovitusi, mille kohaselt peaksid liikmesriigid piiriülesel koostööl kaaluma selliste meetmete rakendamist, mis võimaldaksid kriminaaltulu või kuriteovahendite efektiivse konfiskeerimise ilma süüdimõistvat kohtuotsust eelnevalt tegemata või millega nõutaks süüteo toimepannud isikult konfiskeeritava vara legaalse päritolu tõendamist.

Direktiivi läbirääkimiste käigus jäeti aga mitmete liikmesriikide vastuseisu tõttu süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist puudutav regulatsioon ning sätted välja, mistõttu 3. aprillil 2014 vastu võetud direktiiv nimetatud sätteid ei sisalda. Õiguskirjanduses on selles osas asunud seisukohale, et tegemist oli liidusisese koostöö ja praktika ühtlustamise seisukohalt suure veaga järgmisel põhjusel. Kuigi direktiiv 2014/42/EL andis oma panuse kriminaaltulu ja vara sissenõudmise poliitika ja praktika ühtlustamisse, on sellest hoolimata märgata silmapaistvaid lünki süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise valdkonnas, mida oleks saanud eelkirjeldatud sätte ja põhimõtete hõlmamisega direktiivi kohaldamisalasse hõlpsasti lahendada.⁴⁹ Eeltoodule tuginedes võib asuda seisukohale, et kuigi Euroopa Liit on panustanud konfiskeerimismeetodite ühtse praktika väljatöötamisse, mille eesmärgid ei erine näiteks ÜRO või Euroopa Nõukogu eesmärkidest ning tänu millele on liidul vastuvõetavate õigusaktide siduval eelisele võimalus paremini konfiskeerimisalast koostööd ning -praktikat edendada, ei ole see käesoleval ajal mitmete liikmesriikide vastuseisu tõttu kahjuks siiski õnnestunud.

Et muuta olemasolevaid koostöömehhanisme praktikas kiiremaks ja tõhusamaks, on EL proovinud teha edusamme eelkõige seoses konfiskeerimisalaste õiguslike mõistete ühtlustamisega direktiivi 2014/42/EL näol, kuivõrd raamotsuste 2003/577/JSK⁵⁰, 2005/212/JSK⁵¹ ning 2006/783/JSK⁵² rakendamist käsitlevate Euroopa Komisjoni aruannete kohaselt ei ole varasem laiendatud konfiskeerimise ning arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise praktika ja rakendamine liidus ühtlane ega kooskõlas, jäädes tihti

---

⁴⁹ Alagna, F., lk 448-449.

⁵⁰ 22. juuli 2003. aasta Nõukogu raamotsus 2003/577/JSK vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta Euroopa Liidus. – ELT L 196/45 02.08.2003.

⁵¹ 24. veebruari 2005. aasta Nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist. – ELT L 68/49 15.03.2005.

⁵² 6. oktoobri 2006. aasta Nõukogu raamotsus 2006/783/JSK konfiskeerimisotsuste suhtes vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta. – ELT L 328/59 24.11.2006.

kinni liikmesriikide seadusandluses sätestatud grammatiliste ja põhimõtteliste erinevuste taha.⁵³ Eeltoodule vaatamata ei hõlma direktiivi 2014/42/EL sätteid konfiskeerimismeetmete kõiki aspekte, sätestades liikmesriikidele praktikas konfiskeerimiseks vaid miinimumnormid ning jättes nii siseriiklikule seadusandjale küllaltki ulatusliku kaalutlusruumi kehtestamaks siseriiklikus õiguses laialdasemaid volitusi konfiskeerimise tõhusamaks läbiviimiseks. Miinimumnormid peavad liikmesriikidele kehtestama ka vastastikuse usalduse tagamiseks vajalikud liidusisesed tagatised, millel peab põhinema ka otsuste vastastikune tunnustamine, mis läbi saab liikmesriik tunnustada ja täita siseriiklikult teiste liikmesriikide pädevate kriminaalkohtute otsuseid.

Mis puudutab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise regulatsiooni, on direktiivi 2014/42/EL sellekohased sätted suunatud üksnes minimaalsele liikmesriikide vahelisele praktika ühtlustamisele, kuivõrd eelviidatud konfiskeerimismeetodit soovitatakse kasutada kriminaalmenetluses üksnes väga piiratud juhtudel. Direktiivi p 15 sätestab, et olukorras, kus vara konfiskeerimine ei ole lõpliku süüdimõistva otsuse alusel võimalik, peaks teatavate tingimuste alusel konfiskeerimist olema siiski võimalik kohaldada. Näiteks olukorras, kus liikmesriigi õiguses esineb võimalus tagaseljamenetluse läbiviimiseks kahtlustatava või süüdistatava haiguse või menetlusest kõrvalehoidmise puhul, tuleks liikmesriigil seda vastavalt teha. Samuti peaks liikmesriik olukorras, kus kahtlustatav või süüdistatav hoiab menetlusest kõrvale, rakendama kõiki mõistlikke meetmeid, misjuures võib liikmesriik nõuda näiteks asjaomase isiku kaasamist konfiskeerimismenetluse või isiku teavitamist konfiskeerimismenetluse toimetamisest. Seejuures saab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamist pidada võimalikuks üksnes liikmesriikides, kelle seadusandlus tagaseljamenetlust ette ei näe. Isegi, kui liikmesriigi seadusandlus näeb ette võimaluse rakendada konfiskeerimist ilma süüdimõistva kohtuotsuseta, siis hetkel puudub liidus ühtne õigusakt, mis sätestaks vastavalt kindlad tingimused süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi rakendamiseks, mistõttu ei ole kõnealune meetod liidusiseselt piisavalt harmoneeritud. Töö autori hinnangul oleks aga sellise režiimi ning vastava rakenduspraktika edendamine liidusiseselt vägagi tõhus meede, kuivõrd võimaldaks kehtivat liidu õiguslikku raamistikku kuritegelikul teel saadud vara arestimise ja konfiskeerimisega rakendada laiemale hulgale juhtumitele, aidates seejuures kaasa ka kuritegevuse tõkestamisele.

---

⁵³ Direktiiv 2014/42/EL – ELT L 127 29.04.2014, lk 42.

Tuginedes eeltoodule, on ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohtupraktika küllaltki ebaühtlane ning tihtipeale puudulik. Nimetatu põhjuseks on eelkõige asjaolu, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise alane praktika ja meetme rakendamine erineb liikmesriigiti rohkem, võrreldes teiste karistus- ja kriminaalõiguses rakendavate instrumentidega. Seetõttu on olemasolev ning ka tulevane Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise osas eelduslikult marginaalse tähendusega, arvestades siinjuures ka õigusosalase koostöö pidevat arengut, ent teisalt ka kuritegude toimepanemise viise ja piiriülest ulatust.

1.4. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise süsteemid

Valdav osa Euroopa Liidu liikmesriike on kehtestanud siseriiklikus õiguses toimetatavate menetluste raames kindlad menetlusliigid ning -protseduurid, mis võimaldavad kuriteoga saadud tulu ja vara konfiskeerimist olukorras, kus tavapärast kriminaalkaristust ei ole võimalik realiseerida. Üldjoontes võib süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist kirjeldada kui menetlust, mis on suunatud konfiskeeritava vara enda ning mitte vara omaniku vastu. Seejuures rakendatakse menetluses pööratud tõendamiskoormist, s.o vara legaalse päritolu tõendamiskohustus lasub vara omanikul. Tegemist on kriminaalmenetlusest eraldiseisva toiminguga, mille võtmeküsimuseks on eelkõige konfiskeeritava vara ja selle kriminaalse päritolu kindlakstegemises, mille lõpliku otsuse langetab sõltumatu ja erapooletu kohus.⁵⁴ Magistritöö autor selgitab siinkohal lisaks, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise saab mõista nii tsiviilkonfiskeerimist kui ka kriminaalmenetluse raames teostatavat konfiskeerimist, mille osas puudub varasem süüdimõistev kohtuotsus. Samuti on oluline märkida, et nii liikmesriikide kui ka teiste maailmariikide poolt rakendatav süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut ja sellekohane praktika on küllaltki erinev, olles tihedalt seotud liikmesriigi enda õigussüsteemi ning riigi legitiimsete suunitluste ja õiguspoliitiliste eesmärkidega. Kuigi käesoleva magistritöö fookus on kriminaalmenetluse raames teostaval konfiskeerimisel, peab autor süsteemse tervikpildi ning tervikliku analüüsi teostamise jaoks vajalikuks käsitleda ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist, mida teostatakse tsiviilkonfiskeerimise raames. Valitud riikide näitel süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisrežiime käsitletakse täpsemalt magistritöö alapeatükkides 1.4.1-1.4.4.

---

⁵⁴ Rui, J.P. Non-conviction based confiscation in the European Union – an assessment of Art. 5 of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union. ERA Forum (2012) 13, lk 352.

2015. aastal töötas Euroopa Liidu poolt rahastatud võrgustik *Camden Asset Recovery Inter-Agency Network* (edaspidi CARIN)⁵⁵ välja neli klassifikatsiooni, kategoriseerimaks liikmesriikide süüdimõistmisel põhineva konfiskeerimistüüpide mudelid, mis teoorias hõlbustavad konfiskeerimisvaldkonna erinevate lähenemisviiside kaardistamist ning liikmesriikide kriminaalpoliitiliste suundumuste kindlakstegemist. Liikmesriikide tegelik konfiskeerimispraktika ning -protseduurid on sageli aga hübriidsed ning eelviidatud CARIN klassifikatsiooni tuleks käsitleda pigem lihtsavormilise indikatsiooni, kui kindla ja kinnitatud mudeleskujuna. Esimene mudel CARIN klassifikatsiooni kohaselt kujutab endast klassikalist süüdimõistva otsuseta konfiskeerimise võimalust juhul, kui kuriteoga saadud vara konfiskeerimine ei ole lõpliku süüdimõistmise alusel võimalik, s.o. kuigi süüdistatava suhtes on kriminaalmenetlus käimas, ei ole süüdistataval võimalik menetluses osaleda menetlusest kõrvalehoidmise, süüdistatava tervisliku või vaimse seisundi, vanuse või puutumatuse tõttu. Teine mudel hõlmab laiendatud konfiskeerimise instituuti, mis võimaldab konfiskeerida vara, mis ei ole seotud selle konkreetse kuriteoga, milles süüteo toimepanijat süüdistatakse, seejuures laieneb konfiskeerimisotsus tegelikkuses lisaks kuriteoga toimepandud varale ka kogu süüdistatava ülejäänule varale. Kolmas mudel kujutab endast nn *in rem*⁵⁶ konfiskeerimist, mis on suunatud konkreetselt isiku vara, mitte isiku enda vastu, s.o. konfiskeerimine ei eelda kuriteo tulemusel saadud vara seostamist süüteo toimepanijaga. Viimast ning neljandat mudelit võib käsitleda kui nn seletamatu rikkuse mudelina, mis võrdleb isiku tegelikku varalist seisundit tema ametlikult deklareeritud sissetulekutega. Eelnimetatu juures ei ole eelkuriteoga otsese või kaudse seose tuvastamine vajalik.⁵⁷

Tuginedes viimase aja kohtupraktikale, on erinevate riikide konfiskeerimissüsteemide juures võimalik täheldada ühiseid aspekte ning tuua välja sarnaseid riiklikke lähenemisviise – kui näiteks Ühendkuningriigis ja Iirimaa rakendatavates süsteemides leidub mitmeid ühiseid jooni, juurutades seejuures pigem *in rem* konfiskeerimismudelit, siis vastupidiselt Bulgaarias on põhirõhk CARIN klassifikatsiooni neljandal ehk nn seletamatu rikkuse praktika rakendamisel. Seevastu on Itaalia ja Saksamaa konfiskeerimissüsteemid ideaalsed näited sellest, kuidas kriminaalõiguse süsteemid võivad sisaldada erinevaid hübriidseid elemente konfiskeerimisrežiimide ning -praktika siseriiklikuks tugevdamiseks, hõlmates seejuures kõiki eelkirjeldatud nelja mudeli elemente korraga.⁵⁸ Alljärgnevates peatükkides analüüsib töö autor

---

⁵⁵ *Camden Asset Recovery Inter-Agency Network* puhul on tegemist Euroopa Liidu poolt rahastatud õiguskaitseasutuste mitteametliku võrgustikuga, mis jagab informatsiooni, kuidas efektiivselt jälgida ning tuvastada süüteo saadud varasid teistes liikmesriikides.

⁵⁶ Ladina k. asjaõigus.

⁵⁷ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019), lk 3.

⁵⁸ *Ibidem*, lk 6.

vastavalt Ühendkuningriigi, Iirimaa, Bulgaaria ning Itaalia õigussüsteemis sätestatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismudeleid ning vastavat praktikat.

1.4.1. Tsiviilkonfiskeerimine Ühendkuningriigis

Ühendkuningriigi puhul on tegemist ühega riikidest, kes ei ole osalenud direktiivi 2014/42/EL vastuvõtmisel. Praktikast rakendab Ühendkuningriik 2002. aasta kuritegevuse tulu seaduse⁵⁹ alusel kuritegelikul teel saadud tulu konfiskeerimiseks riigisisestel nelja abinõu, milleks on kriminaalkonfiskeerimine, tsiviilkonfiskeerimine, kuritegevusest arvatava saadud tulu maksustamine ning politsei poolt arvatava kuriteotuluna sularaha konfiskeerimine. Seejuures põhinevad kolm eelnimetatud meetmetest *non-conviction based* ehk süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudil.⁶⁰

Tsiviilkonfiskeerimine võimaldab Ühendkuningriigis tsiviilkohtumenetluse raames konfiskeerida isikult ebaseaduslikul teel saadud vara. Konfiskeerimismenetluse algatab rasketele organiseeritud kuritegevusele suunatud spetsiaalne õiguskaitseasutus⁶¹, millel on õigus pöörduda riigikohtu poole Ühendkuningriigis toime pandud õigusrikkumiste eest ning kuritegelikul teel saadud vara konfiskeerimiseks, mida on võimalik kohaldada alljärgnevatel eeldustel:

- 1) kriminaalsüüdistuse esitamiseks ei ole menetluses piisavalt tõendeid või puudub avalik huvi kriminaalasja menetlemiseks;
- 2) samas asjas on varasem kriminaalkonfiskeerimine ebaõnnestunud;
- 3) süüdistatav või kahtlustatav on surnud või põgenenud ning puuduvad mõistlikud ja reaalsed väljavaated isiku tabamiseks ja väljaandmiseks, sh vara konfiskeerimiseks;
- 4) vara väärtus peab olema vähemalt suurusjärgus £10 000, omandatud viimase 12 aasta jooksul ning omama olulist mõju ühiskonnale;
- 5) menetlusosalise kriminaalse käitumise kohta peavad olema menetluses ümberlükkamatud tõendid, mis vastavad tsiviilkohtumenetluses rakendatavale tõendamisstandarditele.⁶²

⁵⁹ Inglise k. *The Proceeds of Crime Act*.

⁶⁰ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019, SWD (2019), lk 17.

⁶¹ Inglise k. *The Serious Organised Crime Agency (SOCA)*.

⁶² Van de Ven, M., lk 10.

Konfiskeerimismenetlus on oma olemuselt asjaõigusliku suunitlusega ning menetlusele kohaldatakse tsiviilkohtumenetluse sätteid, samuti tsiviilkohtus omaksvõetud tõendamisstandardeid ja tõendamiskoormuse jagunemist.⁶³ Seetõttu puudub Ühendkuningriigis tsiviilkonfiskeerimises vajadus vara seostamiseks konkreetse kuriteoga juhul, kui on tõendatud, et vara on omandatud kriminaalsel teel ning seda on seega võimalik konfiskeerida. Seejuures on tsiviilkonfiskeerimise menetluse toimetamisel SOCA-1 märkimisväärsed uurimisvõimused ja -võimalused, mis hõlmavad nii läbiotsimist, arestimist, arvelduskontode jälgimist ning õigust teabenõude korras nõuda isikutelt informatsiooni ja dokumente vastamaks eeluurimisega seotud küsimustele. Konfiskeeritava vara omanikul on seevastu kohustus tõendada vara pärimist seaduslikust allikast. Tsiviilkohtumenetluse suunitlust süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul kinnitab ka Ühendkuningriigi kohtusüsteem, milles ollakse ühtsel seisukohal, et tsiviilkonfiskeerimine ei ole oma olemuselt kriminaalmenetlus, vaid tegemist on siiski tsiviilkohtumenetlusega, mille eesmärk on eelkõige kuriteoga saadud vara tagasisaamine. Seejuures ei oma tsiviilkonfiskeerimine eesmärki süüteo toimepanijat karistada. Vaatamata eeltoodule, on tsiviilkonfiskeerimise juures oluline tagada, et menetluse toimetamisel järgitakse Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis⁶⁴ sätestatud standardeid, mis käsitlevad õigusabi osutamist tagamaks menetlusosalistele võimaluse end kaitsta ning näha ette ka kahju hüvitamise võimaluse eksliku või alusetu konfiskeerimise korral.⁶⁵ Erinevalt paljudest teistest riikidest, ei ole Ühendkuningriigi tsiviilkonfiskeerimise instituut ning senine konfiskeerimispraktika saanud kuigi palju positiivset tagasisidet, kuivõrd kriitikute hinnangul on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine käsitletav riigisisese õigussüsteemi üleastumisena ning katsena lahterdada menetluslikke kaitseõigusi tsiviilõiguse alla, seda kõike kriminaalmenetluse ja legitiimse õigussüsteemi toimimise arvelt.⁶⁶

1.4.2. Tsiviilkonfiskeerimine Iirimaal

1996. aastal võeti Iirimaal organiseeritud kuritegevuse järsu suurenemise kontekstis vastu kaks seadust, mis kehtestasid konfiskeerimise eesmärgil menetluses tõendamiskohustuse ümberpööramise – nendeks seadusteks olid kriminaaltulu seadus⁶⁷ ja kriminaalvara büroo

---

⁶³ *Ibidem*, lk 17.

⁶⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

⁶⁵ Van de Ven, M., lk 10.

⁶⁶ Hendry, J., King, C. How Far Is Too Far? Theorising Non-Conviction-Based Asset Forfeiture. *International Journal of Law in Context*, December 2015, lk 12.

⁶⁷ Inglise k. *The Proceeds of Crime Act*.

seadus⁶⁸. Nimetatud seadustest esimene näeb riigile ette õigusliku aluse kuritegevusest saadud tulu vastu võitlemiseks, misjuures sätestab teine institutsioonilise raamistiku tagamaks kriminaaltulu seaduse tõhusa rakendamise.⁶⁹ Eeltoodule tuginedes, on Iirimaa *common-law* õigussüsteemis sätestatud kuritegeliku päritolu vara konfiskeerimiseks kaks erinevat süsteemi, s.o nii kriminaalkonfiskeerimine kui ka süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine. Kui kriminaalkonfiskeerimine toimub otseselt süüdimõistetud isiku suhtes, siis süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist toimetatakse sarnaselt Ühendkuningriigiga konkreetse vara või objekti suhtes, mis moodustab ning hõlmab kuriteoga saadud tulu. Seejuures olukorras, kus kriminaalmenetluse toimetamiseks esineb alus ja piisavalt tõendeid, eelistatakse kriminaalkonfiskeerimist süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisele. Kuigi vara konfiskeerimine on Iirimaal võimalik nii kriminaalõigust käsitlevate õigusaktide kui ka kriminaaltulu kohta kehtivate õigusaktide alusel, on kriminaalõigust käsitlevate õigusaktide alusel asjakohaste määruste kohaldamine tihti ülimuslik eelnimetatu suhtes.⁷⁰

Lisaks kriminaaltulu ja kriminaalvara büroo seadustele loodi 1996. aastal Iirimaal kriminaalvarabüroo seaduse alusel eesmärgiga keskendumaks ebaseaduslikul teel omandatud vara tuvastamisele ja selle konfiskeerimisele spetsialiseerunud õiguskaitseasutus ehk Kriminaalvara Büroo⁷¹. Büroo olemus põhineb mitme asutuse kontseptsioonil ja koostööl, ühendades seejuures nii õiguskaitse-, maksu- ja sotsiaalhoolekandeametnikke kui ka kohtueksperte ning finantsanalüütikuid ning alates büroo loomisest, on see olnud oluline osa Iirimaa terviklikest õigusnormidest ja institutsioonidest, mis on mõeldud organiseeritud kuritegevuse ja korrupsiooni vastu võitlemise tõhususe suurendamiseks, olles eeskujuks mitmetele riikidele.⁷²

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine hõlmab Iirimaal kolme etappi – esmalt edastab Kriminaalvara Büroo esimese astme kohtule taotluse ajutise konfiskeerimise määruse saamiseks, mille kohaselt peavad konfiskeerimiseks olema täidetud kolm alljärgnevat eeldust:

- 1) konfiskeeritav vara on puudutatud isiku otseses valduses või tema kontrolli all;
- 2) konfiskeeritava vara on otseselt või kaudselt rahastatud kuritegelikul teel saadud vahendite näol;

---

⁶⁸ Inglise k. *The Criminal Asset Bureau Act*.

⁶⁹ Van de Ven, M., lk 6.

⁷⁰ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019), lk 14.

⁷¹ Inglise k. *The Criminal Assets Bureau*.

⁷² Grigorov, G., Kuzmanova, N., Zarkov, K., Galabov, A., lk 7.

3) konfiskeeritava vara väärtus peab olema suurem kui 13 000 eurot.

Kui kohus on jõudnud veendumusele, et konfiskeerimistaotluses kajastatud vara on saadud kuritegelikul teel, rahuldab kohus taotluse ning koostab ajutise konfiskeerimismääruse, millega keelatakse määruse adressaadil konfiskeeritud vara võõrandamine või muul viisil vara käsutamine 21 päevaks. Kui kohus on konfiskeerimistaotluse ekslikult rahuldanud, on määruse adressaadil võimalik nõuda riigilt kahju hüvitamist. Konfiskeerimise teises etapis peab Kriminaalvara Büroo esitama kohtule vastavad tõendid konfiskeerimismääruse tegemiseks. Kui esitatud tõendite pinnalt tekib kohtul siseveendumus, et konfiskeeritav vara on saadud kuritegelikul teel, on kohtul õigus esitatud taotlus rahuldada ning vara konfiskeerida, välja arvatud juhul, kui määruse adressaat esitab tõendeid vara legaalse päritolu kohta. Kui vastustajal eeltoodud tõendada ei õnnestu, jääb konfiskeerimismäärus jõusse seitsmeks aastaks. Viimane menetlusetapp hõlmab endast käsutamismääruse koostamist kohtu poolt, millega määratakse kindlaks vara lõplik konfiskeerimine ja selle käsutamiskeelud. Seejuures on Iiri seadusandluses sätestatud kolmandate isikute vara kaitseks tsiviilkonfiskeerimises kaks tagatist – kohus peab andma kõigile kolmandatele isikutele, kellel on väidetavad õigused konfiskeeritavale varale, võimaluse esitada kohtule tõendeid omandiõiguse tõestamiseks. Samuti on kohtul seadusest tulenev kaalutusõigus jätta käsutamismäärus väljastamata ning konfiskeerimistaotlus lõppastmes rahuldamata.⁷³

Tsiviilkonfiskeerimise režiimi kehtestamist koos tsiviilkohtumenetlusliku tõendamiskoormise ümberpööramisega ning ilma süüdimõistva kohtuotsuse eelduseta, nähti kui üleminekut pelgalt süüdimõistmisel põhineval konfiskeerimismudelilt nn ennetavale kuritegevuse kontrollistrateegiale, mille tingis järsk organiseeritud kuritegevuse kasv riigis ning tekkinud oht ühiskonnale. Iirimaa konfiskeerimismudelit on peetud nii Euroopa kui ka rahvusvahelisel tasandil õnnestunuks ning seda just suuresti tänu Kriminaalvara Büroole, kuivõrd büroo esindajate sõnul suunasid paljud kurjategijad aastate jooksul oma tegevuse riigist välja, iseäranis Hollandisse ja Hispaaniasse, mille tulemuseks oli Iirimaa kuritegevusmäärade märkimisväärne vähenemine.⁷⁴ Seetõttu võib asuda seisukohale, et kindlate ja konkreetsete konfiskeerimismehhanismide rakendamine on Iirimaal tõhusa õiguspoliitika ja -suunitluse ning seadusandluse tulemus, mille eesmärgiks on vähendada ning taunida raskete kuritegude toimepanemist ühiskonnas.

---

⁷³ Van de Ven, M., lk 7.

⁷⁴ *Ibidem*, lk 6.

1.4.3. Tsiviilkonfiskeerimine Bulgaarias

Alates 2007. aastast on Bulgaaria läbi viinud riigi õigussüsteemis mitmeid reforme, mille käigus on pööratud tähelepanu edendamaks riigi ja selle õigussüsteemi võimekust erinevate probleemide lahendamisel. Reformide käigus on loodud riigis spetsiaalselt näiteks justiitsnõukogu ning justiitsinspeksioon. Riigi peamised õigusalaalased jõupingutused on investeeritud struktuuridesse, mis võitlevad eelkõige organiseeritud kuritegevusega ning mis on omakorda viinud eriasutuste tekkeni kohtusüsteemi ning kohtuväliste menetlejate tasanditel. Lisaks eeltoodule, on Bulgaaria õigussüsteem tervikuna läbi aastate teinud olulisi muudatusi ja edusamme osas, mis hõlmab vara konfiskeerimist ning sellealast koostööd teiste liikmesriikidega.⁷⁵ 2012. aastal kehtestati Bulgaaria õigussüsteemis tsiviilkonfiskeerimise režiim, mille kohaselt juhul, kui isikut süüdistatakse korruptsioonivastases seaduses sätestatud kuritegudes, algatab menetluse tsiviilkonfiskeerimise läbiviimiseks vastavalt korruptsioonivastane komisjon.⁷⁶

2018. aastal võttis Bulgaaria vastu korruptsiooni ja ebaseadusliku vara konfiskeerimise vastase võitluse seaduse, millega asutati korruptsioonivastase ja ebaseadusliku vara konfiskeerimise komisjon. Nimetatud komisjoni puhul on tegemist iseseisva ning konfiskeerimisele spetsialiseerunud alaliselt tegutseva riigiorganiga. Eelviidatud seaduse kohaselt viiakse tsiviilkonfiskeerimine läbi ilma sekkumata kriminaal- või haldusmenetluse. Tsiviilkonfiskeerimine on sarnaselt Ühendkuningriigile suunatud konkreetse vara ehk objekti konfiskeerimisele, mille eesmärk on teha kindlaks konfiskeeritavate varade omandamise vahendid ning allikad. Seejuures ei ole konfiskeerimise eeltingimuseks reaalselt täitmisele pööratava süüdimõistva otsuse tegemine kriminaalmenetluse raames, vaid tsiviilkonfiskeerimist on võimalik läbi viia ka juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on surnud, süüdimatu või hoiab muudel põhjustel⁷⁷ menetlusest kõrvale.⁷⁸ Tsiviilkonfiskeerimise puhul on Bulgaarias, võrreldes kriminaalmenetluse toimetamisega, tegemist oluliselt kiirema menetluse vormiga, kuivõrd kriminaalmenetluses toimetatav konfiskeerimine tervikuna võib kokku kesta maksimaalselt 18 kuud.⁷⁹

---

⁷⁵ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule, milles käsitletakse Bulgaarias koostöö- ja jälgimiskorra raames saavutatud edusamme (Komisjoni otsus 2006/929/EÜ), Brüssel, 18.07.2012, COM (2012) 411 final, lk 3.

⁷⁶ Rule of Law Report. Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Brussels, 30.9.2020 SWD (2020) 301 final [edaspidi Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, 30.9.2020 SWD (2020)], lk 13. – https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/bg_rol_country_chapter.pdf (09.12.2020).

⁷⁷ Nn muudeks põhjusteks võivad olla isiku puutumatus, isiku asukoht on teadmata ning seda ei ole suudetud tuvastada, amnestia või kriminaalmenetluse koondamine teise riiki.

⁷⁸ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019), lk 12.

⁷⁹ *Ibidem*, lk 7.

Tsiviilkonfiskeerimise instituudi rakendamine Bulgaarias on suunatud eelkõige sellise vara konfiskeerimisele, mille osas on võimalik eeldada, et tegemist on kriminaalsel teel saadud varaga. Samuti mängib tsiviilkonfiskeerimise rakendamise juures olulist rolli asjaolu, kui isiku osas on juba algatatud kriminaalmenetlus, iseäranis varavastaste ja altkäemaksuga seotud kuritegude osas. Konfiskeerimine leiab aset ka juhul, kui isik on toime pannud haldusrikkumise vähemalt 50 000 BGN suurusjärgus ehk umbes 25 576 EUR ulatuses, mille käigus omandati vara ebaseaduslikult. Komisjon võib konfiskeerimismenetluse raames taotleda ka ajutisi meetmeid vara arestimiseks ja konfiskeerimiseks. Seejuures teadlikult ebaseadusliku vara kolmandatele isikutele edastamine või ümberkirjutamine ei ole menetluse mõttes kehtiv ega lubatud ning vara võidakse sellele vaatamata siiski konfiskeerida.

Bulgaaria õigussüsteem ei eelda süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise juures, et konfiskeeritavad varad peaksid olema tõsikindlalt kriminaaltulu või kuriteoga saadud vahendid, vaid piisab üksnes tõendite puudumisest selle kohta, et nimetatud vara oleks omandatud legaalsel teel. Puudutatud isik on menetluses taaskord ümberpööratud tõendamiskohustusele tuginedes selleks, kes on menetluses kohustatud tõendama vara legaalset päritolu. Ebaseaduslikult omandatud vara mõiste sisustatakse läbi isiku reaalse vara ning tema ametliku netosissetuleku erinevuse vahel, mis ületab seejuures 150 000 BGN ehk umbes 76 736 EUR suurusjärgu piirmäära.⁸⁰ Tsiviilkonfiskeerimise käigus kontrollitakse puudutatud isiku varalist seisundit läbi viimase kümne aasta, misjuures peab komisjon suutma tuvastama olulise lahknevuse kahtlustatava või süüdistatava seadusliku netosissetuleku ning tema hetkelise vara väärtuse vahel. Tsiviilkonfiskeerimise instituut on eraldiseisev kriminaalmenetlusest ning võimaldab seeläbi menetlusaluse isiku vara konfiskeerimist eelnevalt ilma isikut kuriteos süüdi mõistmata.⁸¹

1.4.4. Ennetav konfiskeerimine Itaalias

Kuivõrd Itaalia on kuritegelikul teel saadud vara konfiskeerimisega tegelenud pika perioodi vältel, iseäranis organiseeritud kuritegevuse ning kuritegelikku ühendusse kuulumise tulemusel omandatud vara konfiskeerimisega, on Itaalias arestimis- ja konfiskeerimismenetluses välja

---

⁸⁰ Regional Anti-Corruption Initiative. Bulgaria adopts new anti-corruption legislation, 13 February 2018. – <http://www.rai-see.org/bulgaria-adopts-new-anti-corruption-legislation> (09.12.2020).

⁸¹ Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, 30.9.2020 SWD (2020), lk 13.

kujunenud ulatuslik riigisisene õigusraamistik ning konfiskeerimispraktika.⁸² Võitlemaks eelkõige organiseeritud kuritegevuse vastu, on riigi õigussüsteemis välja töötatud komplitseeritud konfiskeerimissüsteem, mille tulemusena on süüteo toimepanemise tagajärjel saadu konfiskeerimine ilma süüdimõistva kohtuotsuseta võimalik nii kriminaalmenetluses kui ka tsiviilkonfiskeerimise raames nn ennetava meetmena (*confisca di prevenzione*).⁸³

Täpsemalt on Itaalia õiguse kohaselt tulu ning kuriteovahendite konfiskeerimiseks sätestatud kolm alljärgnevat võimalust:

- 1) Itaalia kriminaalkoodeksi artiklid 240 ja 253 näevad ette vara traditsioonilise kriminaalkonfiskeerimise, mis viiakse läbi juhul, kui vara juba kasutati või kui vara oli ette nähtud konkreetse kuriteo toimepanemiseks. Konfiskeerimine on kohustuslik olukorras, kui vara on saadud süüteo tulemusel või saadud vara on tootmise, kasutamise, transpordi, valdamise või üleandmise tulem, mille eelduseks on menetlusaluse isiku varasemalt toime pandud süütegu;
- 2) Seaduse nr 575/65 artikkel 2 näeb ette kuritegelikku ühendusse kuulumise osas kahtlustuse või süüdistuse saanud isikute valduses oleva vara ennetava konfiskeerimise, mida käsitletakse riigisisese õiguses preventiivse turvameetmena. Sellist konfiskeerimist on võimalik rakendada ka süüdimõistva kohtuotsuse puudumisel. Konfiskeerimisotsus kuulub tühistamisele, kui konfiskeerimise adressaat suudab menetluses tõendada oma vara seadusliku päritolu;
- 3) Seaduse nr 356/92 ja seaduse nr. 575/65 näeb ette vara kohustusliku konfiskeerimise kohaldamise konkreetsete seaduses sätestatud õigusrikkumiste puhul, näiteks narkootilise ja psühhotroopse aine ebaseaduslik käitlemine, organiseeritud kuritegevus ja rahapesu, millisel juhul peab puudutatud isik menetluses suutma tõendada konfiskeeritava vara seaduslikku päritolu.⁸⁴

Itaalia ennetava konfiskeerimispraktika eesmärgiks on vältida piltlikult öeldes vara taaskasutamist, mis on saadud kuritegelikul teel ning tõkestada seeläbi kuritegeliku tulu imbustumist ühiskonda. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul võib rakendada

---

⁸² The Need for New EU Legislation Allowing the Assets Confiscated from Criminal Organisations to be used for Civil Society and in Particular for Social Purposes. Basel Institute on Governance, 15.02.2012, Brussels, lk 38. – [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462437/IPOL-LIBE_NT\(2012\)462437_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462437/IPOL-LIBE_NT(2012)462437_EN.pdf) (09.12.2020).

⁸³ Disposal of confiscated assets in the EU Member States. Laws and practices. Centre for the Study of Democracy 2014, lk 78. – <https://www.files.ethz.ch/isn/185046/Disposal-of-confiscated-assets-report.pdf> (09.12.2020).

⁸⁴ *Ibidem*, lk 38.

preventiivseid meetmeid isikute suhtes, kelle puhul esineb põhjendatud kahtlus, et isik kuulub seejuures näiteks kuritegelikku ühendusse, mis on Itaalias üheks suurimaks probleemiks. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine võib kohaldamisele tulla ka juhul, kui isik on seotud eriti raskete kuritegude toimepanemise episoodidega. Ennetava konfiskeerimismenetluse rakendamise eelduseks on sotsiaalse kahju tekkimise oht ühiskonnale, misjuures nõuab õiguskord vara omandanud isiku puhul sellise sotsiaalse ohufaktori esinemise tõendamist. Eeltoodu tähendab, et menetluses oluline on tuvastada ja tõendada, et puudutatud isik on varasemalt olnud retsidiivse käitumisega või isikul esineb tõendatud harjumuspärasus kuritegelikul teel saadud tulu realiseerimiseks. Kuivõrd Itaalia ennetava konfiskeerimise raames tehtud konfiskeerimisotsused põhinevad tõenditel, mille menetluslikul uurimisel on võrdväärset nõudeid kriminaalmenetluses sätestatud põhimõtetega, peavad eelnimetatud tõendid näitama, et isik omandas kuritegelikul teel saadava vara, olles vara omandamise ajal ka ühiskonnale ohtlik.⁸⁵

Ennetava konfiskeerimise instituut on kriminaalmenetlusest eraldiseisev ja sõltumatu, mida võib algatada nii süüdimõistetud kui ka kuriteo eest karistatud isiku suhtes. Kui kriminaalmenetluse lõppedes mõistetakse menetlusosaline siiski õigeks, ei anna õigeksmõistmine iseenesest põhjust ennetava konfiskeerimisotsuse muutmiseks või tühistamiseks, kuivõrd näiteks tõendite vähesus või puudujääk süüdimõistva kohtuotsuse tegemise jaoks kriminaalasjas ei tähenda ilmtingimata tekkinud sotsiaalse kahju kui sellise puudumist. Seetõttu on ennetava konfiskeerimise instituudi olemus Itaalia seadusandluses küllaltki hübriidse loomuga. Teisalt ei ole ennetav konfiskeerimine oma olemuselt kohtu alla antud isiku kriminaalvastutusele keskendunud menetlus, vaid siiski ennetavaks abinõuks, mis on suuantud asjaosalise poolt tekitatud sotsiaalse kahju väljaselgitamisele. Lisaks eeltoodule, võib Itaalia õiguskorras süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetmeid rakendada ka olukordades, kus kahtlustatav või süüdistatav on põgenenud ning hoiab menetlusest kõrvale või kui menetlusosaline on süüdimatu. Olukorras, kus kahtlustatav või süüdistatav menetluse ajal sureb, saab menetlusosalise asemele asuda tema õigusjärglane või selleks muu volitatud isik.⁸⁶

---

⁸⁵ Analysis of NCBC measures in the EU, 12.04.2019 SWD (2019), lk 7.

⁸⁶ *Ibidem*, lk 14.

1.5. Konfiskeerimismeetme rakendamine mõjutusvahendi või sanktsioonina

KarS-s on sätestatud neli mittekariistuslikku mõjutusvahendit, milleks on konfiskeerimine (KarS §-d 83-85), psühhiaatriline sundravi (KarS § 86), alaealise mõjutusvahendid (§ 87) ning karistusjärgne käitumiskontroll (§ 87¹). Eesti õiguses rajaneb karistusõigus eeskätt nn monistlikule süsteemile, millele tuginedes kohaldatakse karistust ja muud mõjutusvahendit üldjuhul alternatiivselt, mis kehtib üldjoontes küll üksnes psühhiaatrilise sundravi ja alaealise mõjutusvahendi kohta. Seevastu on konfiskeerimise puhul tegemist aga sellise sanktsiooniga, mida kohaldatakse Eesti õiguses üksnes koos süüdimõistvast kohtuotsusest sätestatud karistusega.⁸⁷ Seetõttu võib praktikas tõusetuda küsimus, kas seaduses sätestatud konfiskeerimismeetmeid tuleks käsitada olemuslikult mõjutusvahendi või hoopis sanktsioonina. Kuivõrd seadus ei sätesta konfiskeerimist otseselt sanktsioneeriva, vaid pigem ennetava meetmena, mis ei kätke endas süüdlase karistamise eesmärki kui sellist, ent hoopis kuritegelikul teel saadud vara ja tulu eemaldamist igapäevasest majanduskäibest. Magistritöö autori hinnangul on ülaltoodu puhul tegemist küsimusega, mille osas on jäädud õiguskirjanduses tihti peale eriarvamusele. Seetõttu on alljärgnev analüüs magistritöö seisukohalt eesmärgi saavutamise seisukohalt vajalik, kuivõrd konfiskeerimise õigusliku olemuse lahtimõtestamise tulemusel on võimalik autoril võtta töö 3. peatükis seisukoht, millise suunitlusega tuleks Eesti õiguses käsitleda süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise meetet.

Sanktsiooni olemust on võimalik määratleda õigusliku tagajärjena, mis on ette nähtud karistusõiguses teatava taunimis- ja karistusväärseks arvatava käitumise eest, mille osas valitseb ühiskonnas enamjaolt üksmeel, kuivõrd karistatav tegu on kvalifitseeritud konkreetse õigushüve rikkumiseks, millise rikkumist tuleb aga vältida. Ent kui mingisuguse käitumise karistatavus ühiskonnas tähendab, et sellise õigushüve rikkumine ei ole aktsepteeritav ning seda tuleks igal juhul vältida, siis peab kriminaalkaristuse mõiste ette nägema ka seda, et õigushüve rikkumine oleks ka iga üksikjuhtumi puhul õigusvastane ning et vastava rikkumise toimepannud isikul oleks võimalus sellist rikkumist mitte toime panna. Seevastu Saksa õigusteadlase ja juristi Walter Groppi hinnangul erineb aga mittekariistuslik mõjutusvahend sanktsioonist eeskätt seetõttu, et mittekariistuslik mõjutusvahend on seotud süüteo toimepanija ohtlikkuse, mitte tema karistamise motivatsiooniga. Eeltoodu tähendab, et mittekariustuslikke mõjutusvahendeid on võimalik kohaldada ka olukorras, kui kuriteo toimepannud isik ei käitunud süüliselt. Vaatamata sellele, et konfiskeerimise instituut on seaduses sätestatud

---

⁸⁷ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J., lk 211.

mittekaristusliku mõjutusvahendina, ei kuulu eeltoodu W. Groppi hinnangul aga klassikaliste mittekaristuslike mõjutusvahendite juurde.⁸⁸

Kui üldjuhul ülemaailmselt käsitatakse konfiskeerimise instituuti üheaegselt nii karistusõigusliku, ent teisalt ka tsiviil- või isegi haldusõigusliku meetmena, siis Eesti õiguses kuulub konfiskeerimise instituut selgelt karistusõiguse valdkonda. Kuivõrd KarS-s on sätestatud mitmeid konfiskeerimise aluseid, on seetõttu ka ootuspärane, et iga konfiskeerimismeetod evib endas konkreetset eesmärki. Seevastu on Saksa õigusemõistmise praktikas asunud seisukohale, et konfiskeerimine kui selline, kuuludes küll karistusõiguslikult määratlevate varaliste sanktsioonide hulka, ei ole oma olemuselt üheselt määratletav, vaid on õiguslikult hoopis kahetine.⁸⁹ Kuigi konfiskeerimine on formaalselt Eesti seadusandluses sätestatud KarS 7. peatükis kui muu mõjutusvahendina, kannab konfiskeerimine kriminaalõiguslikus mõttes endas Riigikohtu hinnangul siiski teatud juhtudel ka sanktsiooni omadusi. Seetõttu laienevad KarS §-s 5 sätestatud põhimõtted ka konfiskeerimisele kui materiaalõiguslikule sanktsioonile.⁹⁰

Eeltoodud aspekti on Riigikohus põhjalikumalt käsitlenud 12.06.2008 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-37-07, mille kohaselt tekkis kriminaalkolleegiumi täiskogul kahtlus, iseäranis süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimisega seoses, kas KarS § 83 lg 1 on osas, millega säte võimaldab konfiskeerida piiramatu tsiviilkäibega ning turul vabalt saadaoleva süüteovahendi, s.o. sõiduauto kui KarS §-s 424 sätestatud kuriteo toimepanemise vahendi, kooskõlas PS §-ga 32 ning koostoimes PS § 11 II lausega. Kuivõrd näiteks mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis ohustab liiklejate elu, tervist ja vara, peab riik sellisele omandi üldiste huvide vastasele kuritarvitusele ka reageerima, võttes kasutusele vastavad ennetavad meetmed. Süüteo toimepanijalt süüteo toimepanemise vahendi äravõtmine takistab isikul uute samalaadsete süütegude toimepanemist ning seda eelkõige selliste esemete puhul, mis on loodud spetsiaalselt süütegude toimepanemiseks või kohandatud selleks. Eeltoodu kehtib aga ka olukorras, kus süüteo toimepanemise vahendiks on vabas tsiviilkäibes olev ese ehk praegusel juhul mootorsõiduk. Kuna süüteo toimepanemise vahendi võib süüteo toimepanijalt konfiskeerida vaid juhul, kui toime on pandud koosseisupärane, õigusvastane ning süüline tegu, siis kehtivad süüteo vahendi konfiskeerimisel KarS § 83 lg 1 mõistes samad eeldused, nagu seda on karistamise puhul KarS § 2 lg 2 mõistes. Riigikohtu hinnangul peab konfiskeerimise

⁸⁸ Gropp, W. Konfiskeerimine: mõjutusvahendist karistuseks – Juridica VIII/2008, lk 547-548.

⁸⁹ Parmas, A. Süüteovahendi konfiskeerimise eesmärk ja õiguslik olemus ning selle põhiseaduslik õigustus. Riigikohtu üldkogu otsus asjas 3-1-1-37-07 – Juridica VIII/2008, lk 555.

⁹⁰ RKKKo 3-1-1-119-09, p 30.

toimetamisel kui vahendi rakendamisel olema tagatud ka karistuse kohaldamisel kehtivad põhiõiguslikud garantiid. Samuti on kohus sedastanud, et kuna süüteo vahendi konfiskeerimine KarS § 83 lg 1 mõttes kui ka süüteoga saadud vara konfiskeerimine § 83¹ mõttes tuginevad teo toimepanija süüle, väljendatakse seeläbi sisuliselt ka ühiskondlikku hukkamõistu toimepandud teo eest, kui konfiskeerimisele kuulub küllaltki suure väärtusega ja vabas tsiviilkäibes olev ese, ehk mootorsõiduk. Teisalt märkis kohus kõnealuse sätte osas, et KarS § 83 konfiskeerimismeetme kui formaalse mõjutusvahendi, ent materiaalses mõttes karistuse paiknemine KarS 7. peatükis sätestatud „Muud mõjutusvahendid“ all on põhjendatav eelkõige asjaoluga, et konfiskeerimine ei evi alati karistusõiguslikku mõju, kuivõrd KarS § 83 puhul on tegemist konfiskeerimise alaliigiga, misjuures erinevate objektide konfiskeerimise puhul lahknevad ka esemete konfiskeerimise eesmärgid.⁹¹

Nagu eelnevalt sedastatud, võib KarS §-s 83 sätestatud konfiskeerimine oma olemuselt teenida ka ennetavat eesmärki, olles suunatud eseme käibest kõrvaldamisele selle ohtlikkuse või keelatus tõttu. Süüteo vahendi või vahetu objekti konfiskeerimine omab teoorias ennetavat toimet üksnes olukordades, kui konfiskeeritav ese on asendamatu, tegemist on raskesti asendatava või vallatakse eset, mille valdamine on juba iseenesest ohtlik. Teistel juhtudel on konfiskeerimisel KarS § 83 mõttes peaaegu alati sanktsioneeriv alatoon, mistõttu puudub meetmel tihti peale nn preventiivne mõju. Seevastu on KarS §-de 83¹, 83² ning 84 eesmärk takistada süüteo toimepanija rikastumist kuritegelikul teel ning juurutada arusaama, et kuritegevus ei tasu ära. Võib väita, et ka Eesti seadusandluses on sarnaselt liikmesriikidele kriminaaltulu konfiskeerimise peamiseks eesmärgiks kuritegevuse ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemine, takistades seejuures kriminaaltulu imbumist legaalsesse igapäevasesse majandustegevusse. Oluline on seejuures rõhutada, et süüteoga saadud vara konfiskeerimise algne ning põhiline eesmärk Eesti seadusandluses ei ole mitte riigile tulu teenimine konfiskeeritava vara riigi omandisse saamise näol, vaid tagamaks just kannatanuta süütegude mittetasuvus.⁹²

---

⁹¹ RKÜKo 3-1-1-37-07, p-d 20-21.3.

⁹² Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/6.

2. SÜÜDIMÕISTVA KOHTUOTSUSETA KONFISKEERIMISOTSUSTE TUNNUSTAMINE JA TÄITMINE MÄÄRUSE (EL) 2018/1805 ALUSEL

2.1. Euroopa Liidu pädevus vastastikuse koostöö instrumendi ja konfiskeerimisotsuste tunnustamise seisukohalt

Võib öelda, et 22. mai 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, on üheks parimaks näiteks, kuidas toimus EL õiguse kohaldamisala ülekandumine kriminaalmenetlusesse.⁹³ Eelnimetatud direktiivi p 3 sätestab, et kriminaalasjade raames tehtud menetlusotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamine eeldab liikmesriikide vahelist usaldust osas, mis puudutab riikide kriminaalõigussüsteeme. Kuivõrd vastastikuse tunnustamise ulatus sõltub enamasti erinevatest faktoritest, mille hulka kuuluvad kahtlustatava või süüdistatava õiguste kaitse mehhanismid ning ühised miinimumnõuded, siis on eeltoodu vastastikuse tunnustamise põhimõtte efektiivse rakendamise üheks olulisemaks eelduseks. Seejuures saab kriminaalasjades tehtud menetlusotsuste vastastikune tunnustamine efektiivselt aset leida eeskätt olukorras ja praktikas, kus lisaks õiguskaitseasutustele, peavad kõikvõimalikud kriminaalmenetluse osapooled teiste liikmesriikide justiitsasutuste otsuseid võrdseks enda omadega. Otsuste võrdseks pidamine peab toimuma mitte üksnes sellisel viisil, mis näitab üles usaldust teiste liikmesriikide eeskirjade samasuse ja adekvaatsuse osas, vaid ka riigipoolset veendumust, et eeskirju rakendatakse ja kohaldatakse korrektselt. Isegi, kui liikmesriikide puhul on tegemist konventsiooniosalistega, oli vastastikuse koostöö rakendamiseks ning vastastikuse usalduse efektiivsuse tõstmiseks vajalik kehtestada normid hartast ning konventsioonist tulenevate menetlusõiguste ning menetluslike tagatiste kaitse kohta. Seetõttu on tulenevalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 82 lg-s 2 sätestatud liikmesriikidele kohaldatavad miinimumeeskirjad hõlbustamaks kohtu poolt tehtud menetlusotsuste ning teiste pädevate justiitsasutuste otsuste vastastikust tunnustamist, sealhulgas ka liikmesriikide õigusalaalast koostööd piiriülestes kriminaalasjades.⁹⁴ Vastastikuse tunnustamise põhimõte annab liikmesriikidele õigusalaalase koostöö puhul suuresti võimaluse säilitada oma õigussüsteemi eripärasid, misjuures ei pea liikmesriik otsustama, kas ja millise riigi õigust pidada sobivamaks. Läbi eeltoodud mõttekäigu teenib vastastikuse tunnustamise põhimõte eeskätt subsidiaarsusprintsipi, mille puhul on

⁹³ Lõhmus, U. Vahistamise aluseks olevate tõendite kättesaadavaks tegemine kahtlustatavale. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 4. mai 2016. a määrus kohtuasjas 3-1-1-110-115 – Juridica VI/2016, lk 427.

⁹⁴ 22. mai 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet. – ELT L 142, 01.06.2012, lk 1-2.

tegemist EL-i valitsemisrežiimi ühe alustalaga ning mis nõuab rangelt, et liikmesriigid usaldaksid üksteist ka reaalselt praktikas, mitte üksnes paberil.⁹⁵

EL-i strateegia, eemaldamaks kuritegelikku tulu ja selle sattumist igapäevasesse majanduskäibesse, on üldjoontes koosnenud kahest teineteist täiendavast meetodist. Esiteks, püüdes ühelt poolt ühtlustada erinevate liikmesriikide õigussüsteeme, kehtestades ühtsed miinimumnormid ja -eeskirjad arestimis- ja konfiskeerimismeetmete kohta eesmärgiga laiendada siseriiklikul tasandil toimetatavaid vara sissenõudmise menetlusi. Teiseks, hõlbustades rahvusvahelist koostööd ning vähendades seeläbi liikmesriikide vahelisi õigusaktidest tulenevaid erinevusi. Samuti on EL püüdnud vastastikuse tunnustamise põhimõtet rakendades edendada rahvusvahelist koostööd riiklike ametiasutuste vahel varade piiriülesele taastamisel, kuna kriminaalsel teel saadud vara paikneb või paigutatakse sageli jurisdiktsioonidesse väljaspool riiki, kus kuritegu reaalselt toime pandi. Liidu senised jõupingutused nii praktiliste ühtlustamismeetmete kui ka vastastikuse tunnustamise instrumentide juurutamise kaudu ei ole andnud praktikas loodetud tõhusaid tulemusi, kuivõrd kuritegeliku vara sissenõudmise tulem numbrites on liidu tasandil endiselt üpris piiratud.

Eeltoodud probleem tõusetub eelkõige liikmesriikide õigussüsteemides sätestatud märkimisväärsetest erinevustest kriminaalõiguse, kuid iseäranis konfiskeerimise, valdkonnas. Ehkki konfiskeerimise legitiimne eesmärk on liidusiselt ühine, s.o. meede on suunatud kuriteoga saadud tulu äravõtmise ning teo toimepanija ilmajätmise vastu, on siiski raskendatud liidusiseste spetsiifilisemate ja konkreetsemate konfiskeerimisliikide ühetaoline rakendamine ja ühtlustamine, kuivõrd paljude liikmesriikide õigussüsteemis puudub näiteks laiendatud konfiskeerimise, konfiskeerimine kolmandalt isikult ning ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut. Iseäranis puudub mõningates liikmesriikides süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise võimalus täielikult, ent riikides, kus selline konfiskeerimismeede on ette nähtud, ei rakendata seda siiski ühetaoliselt. Seetõttu on konfiskeerimismeetmete killustatud lähenemisviisid riiklikul tasandil üpris suureks takistuseks efektiivsele piiriülesele koostööle, kuivõrd taotluse konfiskeerimisotsuse tunnustamiseks ja täitmiseks saanud riigil on küllaltki keeruline täita ja tunnustada sellist menetlusotsust, mis põhineb instituudil, mida täitva riigi õigussüsteem ja seadusandlus ei tunne. Nimetatud probleemi lahenduseks oli pealtnäha 2014/42/EL direktiivi vastu võtmine, millega prooviti liidusiselt ühtlustada arestimis- ja konfiskeerimismeetmeid. Lähtudes seejuures ka

---

⁹⁵ Rosin, K. Euroopa Liidu kriminaalõiguse areng Lissaboni leppe jõustumise järel – Juridica IX/2015, lk 664.

ELTL artikli 82 lg-st 2, evis direktiiv siseriiklike õigusaktide ühtlustamise teel ka piiriülese koostöö hõlbustamise eesmärki kuritegeliku vara konfiskeerimisel. 2014/42/EL direktiiviga kehtestatud meetmete ulatus jäi praktikas aga siiski liialt piiratuks ning sätestatud meetmed ei olnud piisavad, et tõhustada piiriülest koostööd ning juurutada vastastikuse tunnustamise põhimõtet liikmesriikide vahel. Tuginedes eeltoodule, rõhutasid Euroopa Parlament ja nõukogu 2014/42/EL direktiivi vastuvõtmisel, et tõhus varade arestimise- ja konfiskeerimise süsteemi ning vastava praktika juurutamine liidus on oma olemuselt suuresti seotud efektiivse arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamisega liikmesriikide igapäevatoos.⁹⁶

2.2. Määruse (EL) 2018/1805 õigusraamistik

Euroopa Liidu lepingu⁹⁷ artikli 5 lõige 3 sätestab, et valdkondades, mis ei kuulu liidu ainupädevusse, võtab liit kooskõlas subsidiaarsuse põhimõttega kasutusele meetmeid ainult niisuguses ulatuses ja olukorras, kui liikmesriigid ei suuda riigi, piirkonna või kohalikul tasandil piisavalt saavutada kavandatava meetme eesmärke, ent kavandatud meetme ulatuse või toime tõttu on neid võimalik paremini saavutada liidu tasandil. Võib öelda, et üldjoontes toimub konfiskeerimine, s.o kriminaalmenetluses teostatav konfiskeerimine, konfiskeerimiseni viiv kohtumenetlus ning konfiskeerimisalane ja -vastane õiguskaitsetegevus, ühes liikmesriigis, jäädes seetõttu pigem riigisiseseks meetmeks, ent konfiskeerimise piiriülene takistus ning mõõde ilmneb eeskätt konfiskeerimisotsuste jõustamise ja täitmise kaudu teiste liikmesriikide poolt.⁹⁸

EL-s põhineb seega kriminaalasjades teostatav õigusalane koostöö eelkõige kohtuotsuste ning pädevate õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise põhimõttel, millele pandi alus 15.-16. oktoobril 1999. aastal Tamperes läbiviidud Euroopa Ülemkogu kohtumisel, kus ülemkogu rõhutas, et liikmesriikide vastastikuse tunnustamise põhimõtte peaks tulevikus saama tsiviil- ja

---

⁹⁶ Mirandola, S. Borderless enforcement of freezing and confiscation orders in the EU: the first regulation on mutual recognition in criminal matters. ERA Forum (2020) 20, lk 406-407.

⁹⁷ Euroopa Liidu leping – 2016/C 202/01, ELT C 202, 07.06.2016, lk 5.

⁹⁸ Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist, Brüssel 21.12.2016, COM (2016) 819 final, 2016/0412 (COD) [edaspidi Ettepanek: 2016/0412 (COD)], lk 7. – <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/ET/COM-2016-819-F1-ET-MAIN-PART-1.PDF> (03.01.2021).

kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö vundamendiks.⁹⁹ Tulenevalt eeltoodust nõuab konfiskeerimis- ja arestimisalane liikmesriikide vaheline koostöö selle edendamiseks kindlat metoodikat ja praktikat, mis oleks iseenesest ka tulemuslik ning efektiivne. Seejuures vastastikuse tunnustamise põhimõtte kui selline, olles kooskõlas ka subsidiaarsuse põhimõttega, evib endas eesmärgi, mida liikmesriikidel üksinda tegutsedes saavutada võimalik ei ole.¹⁰⁰

Nagu käesolevas magistritöös varasemalt sedastatud, on ka autori hinnangul kuriteovahendite ning kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise puhul jätkuvalt tegemist ühe efektiivsema kuritegevuse vastu võitlemise vahendiga. Sellele tuginedes on EL võtnud üheks peamiseks eesmärgiks, kooskõlastades oma tegevust vastavalt 4. mai 2010. aasta Euroopa Komisjoni tegevuskavale nr 2010/C 115/01¹⁰¹, kriminaalsel teel saadud vara liidusisese kindlakstegemise, selle konfiskeerimise ja taaskasutamise seotud koostöö efektiivsemaks ja tõhusamaks muutmisel.¹⁰²

Euroopa Liidu varasem kehtiv õigusraamistik arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise kohta koosnes Euroopa Liidu Nõukogu raamotsustest 2003/577/JSK ja 2006/783/JSK, mis on vastavalt üle võetud ka Eesti õigusesse ning sätestatud KrMS §-des 508⁹-508³³. Eelviidatud raamotsused asendas 14. novembril 2018 vastu võetud määrus (EL) 2018/1805. Kõnealuse määruse puhul on tegemist lisaks ka osaga Euroopa Komisjoni poolt 28. aprill 2015 koostatud Euroopa julgeoleku tegevuskavaga, tõhustamaks terrorismi rahastamise vastast võitlust, aitamaks kaasa liidu julgeoleku tugevdamisele ning kuritegevuse tõkestamisele. Eelnimetatud kavas asus komisjon seisukohale, et kuivõrd kriminaalasjade alane koostöö tugineb suuresti tõhusatele piiriülestele vahenditele ning kuna kohtuotsuste ja õigusasutuste poolt tehtud otsuste vastastikune tunnustamine on üheks keskseks elemendiks liidu julgeolekuraamistikus, on seetõttu äärmiselt oluline parandada ning edendada arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise alast liikmesriikide koostööd ning kvaliteeti. Tuginedes eeltoodule, oli liidusisese koostöö tulemuslikkuse tõstmiseks obligatoorne kehtestada arestimis- ja konfiskeerimisotsuste tunnustamise ja täitmise normid õiguslikult siduva ning vahetult kohalduva õigusaktiga, kohustades seeläbi liikmesriike tunnustama teiste liikmesriikide poolt kriminaalasjades tehtud menetlusotsuseid, s.o. arestimis-

---

⁹⁹ 6. oktoobri 2006. aasta Nõukogu raamotsus 2006/783/JSK konfiskeerimisotsuste suhtes vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta. – ELT L 328/59 24.11.2006, lk 59.

¹⁰⁰ Ettepanek: 2016/0412 (COD), lk 7.

¹⁰¹ Euroopa Komisjoni 04.05.2010 tegevuskava nr 2010/C 115/01, Stockholmi programm – avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitse. – ELT C115, 04.05.2010.

¹⁰² Määrus (EL) 2018/1805 – ELT L 303, 28.11.2018, lk 1.

ja konfiskeerimisotsuseid, ning ka nimetatud otsuseid vastavalt liikmesriigi territooriumil täitma.¹⁰³

Määruse (EL) 2018/1805 puhul on tegemist justkui uudse ja ühtse vahendiga, mille eesmärgiks on reformida Euroopa Liidus arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise süsteemi, misjuures evib määrus endas eesmärki muuta ka kuritegelikul teel saadud vara piiriülest sissenõudmist lihtsamaks ja tõhusamaks, kõrvaldades varasemate raamotsuste nr 2003/577/JSK ja 2006/783/JSK puudused. Eelviidatud raamotsused sisaldasid suuresti sisulisi puudusi, mis õhnestasid nende tõhusat ja tulemuslikku rakendamist. Suurima puudusena saab välja tuua raamotsuste vägagi piiratud kohaldamisala, kuivõrd näiteks raamotsust 2006/783/JSK kohaldati üksnes kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuse alusel välja antud traditsiooniliste konfiskeerimisotsuste ja laiendatud konfiskeerimise raames tehtud menetlusotsuste suhtes, jättes seejuures välja ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise võimaluse ning konfiskeerimise kolmandalt isikult. Eelnimetatud meetodid olid juba mitmes liikmesriigis rakendatavad ja ka peale 2014/42/EL direktiivi vastu võtmist, ehkki üsnagi piiratud ulatuses, liidus ühtlustatud. Lisaks piiratud kohaldamisalale, nägid varasemad raamotsused ette üpriski komplitseeritud ning aeglased menetlused, mis otsuste täitmise ja tunnustamise meetmeid ning liikmesriikide vastastikuse koostöö ebaefektiivsust ainult süvendasid. Iseäranis suureks probleemiks oli raamotsuste ebaühtlane ning viivitatud rakendamine riiklikel tasanditel, mis oli täiendavaks takistuseks tõhusale piiriülesele koostööle.¹⁰⁴

17.12.2020 võeti Eestis vastu KrMS ja kohtuekspertiisiseaduse muutmise seadus (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse ning Euroopa Prokuratuuri määruse rakendamine)¹⁰⁵, millega täiendati kriminaalmenetluse seadustiku 19. peatüki 8. jagu jaotisega. Eelnimetatuga lisati seadusesse sätteid arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise kohta, s.o. KrMS §§ 489⁵³ – § 489⁵⁵, mis käsitlevad määruse (EL) 2018/1805 rakendamist ning arestimis- ja konfiskeerimisotsuse tunnustamise, täitmise ja edastamise korda. Seaduseelnõuga planeeritud muudatused on mõeldud määruse (EL) 2018/1805 kohaldamiseks vajalike rakendusmeetmete ning teatud mõistete täpsustamiseks KrMS-s. Kuivõrd varasem KrMS redaktsioon sisaldas mh mõisteid „Euroopa arestimistunnistus“ ja

---

¹⁰³ Määrus (EL) 2018/1805 – ELT L 303, 28.11.2018, lk 2.

¹⁰⁴ Mirandola, S., lk 408-409.

¹⁰⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku ja kohtuekspertiisiseaduse muutmise seadus (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse ning Euroopa Prokuratuuri määruse rakendamine) – RT I, 29.12.2020, 1.

„Euroopa konfiskeerimistunnistus“, ent praktikas ja teorias tunnustatakse ja täidetakse tegelikult arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid, mis on esitatud arestimis- ja konfiskeerimistunnistuse kaudu. Määrus (EL) 2018/1805 sisaldab seetõttu korrektseid mõisteid „arestimisotsus“ ja „konfiskeerimisotsus“, mille on koostanud arestimist või konfiskeerimist taotlev liikmesriik ning mis esitatakse vastavalt liikmesriigile tunnustamiseks ja täitmiseks läbi arestimis- või konfiskeerimistunnistuse. Samuti, kuna eelnimetatud määrus asendas varasemas KrMS-s sätestatud arestimis- ja konfiskeerimisotsuste esitamise, nende tunnustamise ja täitmise korra kõigis EL liikmesriikides, v.a. Iiri Vabariik ja Taani Kuningriik, siis tagamaks nimetatud otsuste jätkuvat vastastikust tunnustamist ning otsuste täitmise ja edastamise korra järgimist ka Iirimaa ja Taani puhul, nähti KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamise) eelnõu seletuskirja kohaselt ette ka vastavalt KrMS §-de 508⁹-508³³ täpsustamine.¹⁰⁶

2.3. Määruse (EL) 2018/1805 kohaldamisala seoses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisotsuste tunnustamise ja täitmisega

Määrus (EL) 2018/1805 on kohaldatav kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides, välja arvatud Iirimaa Vabariigis ja Taani Kuningriigis.¹⁰⁷ Eelnimetatud määrust tuleb kohaldada seega EL-s kõigile sellistele arestimis- ja konfiskeerimisotsustele, mis on tehtud kriminaalasjades teostavate menetluste raames, lisaks ka süüdimõistva kohtuotsuseta tehtud konfiskeerimisotsustele. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise kriminaalmenetluselase koostööga seonduvalt, on tegemist esimese liikmesriikide vahel otsekohalduva õigusaktiga.¹⁰⁸ Eeltoodust tulenevalt, ei ole määruse Eesti õigusesse ülevõtmine vajalik ning määrust kohaldatakse alates 19. detsembrist 2020. Määrus annab riigi seadusandlusesse omapoolse panuse selguse ja õiguskindluse osas, võimaldades ühtlasi vältida probleeme ülevõtmisel, mis kaasnesid varasemalt arestimis- ja konfiskeerimisotsuste tunnustamise raamotsuste ülevõtmisega.¹⁰⁹ Määruse kohaselt on Eesti kohustatud teiste liikmesriikide arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid tunnustama ning täitma sõltumata asjaolust, kas selline arestimis- või konfiskeerimisinstiituit, nagu seda on näiteks kriminaalmenetluse raames süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine, on Eesti õigussüsteemis ja seadusandluses ette nähtud ja

¹⁰⁶ KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri, lk 1-2.

¹⁰⁷ Määrus (EL) 2018/1805 – ELT L 303, 28.11.2018, lk 7.

¹⁰⁸ KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri, lk 3.

¹⁰⁹ Ettepanek: 2016/0412 (COD), lk 7.

praktikas rakendatav või mitte.¹¹⁰ Kuivõrd määrus muutus kohaldatavaks Eestis 19. detsembril 2020, kohaldatakse määrust alles sellel kuupäeval saabunud või hilisemalt esitatud arestimis- ja konfiskeerimisotsuste osas. Seetõttu tuleb enne nimetatud kuupäeva esitatud arestimis- ja konfiskeerimisotsuste puhul lähtuda kuni otsuste lõpliku täitmiseni raamotsustest 2003/577/JSK ja 2006/783/JSK.¹¹¹

Määruses (EL) 2018/1805 süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohta kasutatava mõiste „kriminaalasjades läbiviidavad menetlused“ puhul on tegemist Euroopa Liidu õiguse autonoomse mõistega. Eelnimetatud mõiste hõlmab olenemata Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast lisaks direktiivi 2014/42/EL alusel tehtud Euroopa Kohtu otsuseid, lisaks kõiki selliseid arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud süüteomenetluste raames. Õiguskirjanduses on leitud, et eeltoodule tuginedes hõlmab määrus mitmeid erisuguseid konfiskeerimisliike, näiteks väärtuspõhine konfiskeerimine, laiendatud konfiskeerimine, kolmandalt isikult konfiskeerimine karistusõiguslike tagatiste olemasolul ja ennetav konfiskeerimine olukorras, kus esineb seos toimepandud kuriteoga.¹¹² Lisaks viidatud konfiskeerimisliikidele, kuuluvad määruse reguleerimiseseme hulka ka otsused, mis on tehtud kriminaalmenetluses nii süüdimõistva kohtuotsuse alusel kui ka ilma süüdimõistva kohtuotsuseta.¹¹³ Nagu varasemalt mainitud, siis olukorras, kus liikmesriigi õigussüsteemis puudub süüdimõistva kohtuotsuseta instituut ja selle rakendamise praktika, peab sellest olenemata iga liikmesriik vastastikuse tunnustamise põhimõttest lähtuvalt ka ilma süüdimõistva kohtuotsuseta tehtud otsuseid vastavalt tunnustama ja täitma, tagades seejuures Euroopa Liidu toimimise lepingu¹¹⁴ artiklis 6 sätestatud põhiõigusi ning õiguspõhimõtteid. Oluline on siinkohal märkida, et kõnealuse määruse kohaldamisalast on tuginedes artiklile 1 (4) välja jäetud tsiviil- või haldusajade läbiviidud menetluste raames tehtud arestimis- ja konfiskeerimisotsused.¹¹⁵

Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 82 kohaselt põhineb liikmesriikide vaheline kriminaalasjades tehtav õiguslane koostöö kohtuotsuste ja õigusasutuste vastastikuse

---

¹¹⁰ KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri, lk 2.

¹¹¹ Määrus (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. Uus õigusraamistik vara tagasivõtmise valdkonnas tehtava õiguslase koostöö jaoks. Eurojust Teatis, lk 2. – https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2021-01/note_regulation_mutual_recognition_freezing_confiscation_orders_et.pdf (20.03.2021).

¹¹² Määrus (EL) 2018/1805 – ELT L 303, 28.11.2018, lk 2.

¹¹³ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule. Vara sissenõudmine ja konfiskeerimine: meetmed kuritegevuse mittetasuvaks muutmisel. Brüssel, 02.06.2020 COM (2020) 217, lk 3.

¹¹⁴ Euroopa Liidu toimimise leping – ELT C326, 26.10.2012, lk 79.

¹¹⁵ *Ibidem*, lk 2.

tunnustamise põhimõttel, hõlmates seejuures ka liikmesriikide õigus- ja haldusnormide lähendamist lõikes 2 ja artiklis 83 osutatud valdkondades. Eelviidatud artikli lõige 2 sätestab, et ulatuses, milles on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei- ja õiguskooostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalajasades, võivad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt kehtestada direktiividega miinimumeeskirjad, mis võtavad seejuures arvesse liikmesriikide õigustraditsioonide ja -süsteemide vahelisi erinevusi.

Määruse (EL) 2018/1805 artikli 3 kohaselt täidetakse arestimis- või konfiskeerimisotsus ilma sellise otsuse aluseks olnud teo topeltkaristatavust eelnevalt kindlaks tegemata, kui maksimaalne karistus sellise teo eest on taotletavas riigis vähemalt kolme aasta pikkune vabadusekaotus. Lisaks peab süütegu olema taotleva riigi õiguse kohaselt üks või mitu järgmistest kuritegudest: kuritegelikus organisatsioonis osalemine, terrorism, inimkaubandus, laste seksuaalne ärakasutamine ja lapsporno, ebaseaduslik kauplemine narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega, ebaseaduslik kauplemine relvade, laskemoona ja lõhkeainetega, korruptsioon, pettus, sh Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis (EL) 2017/1371 määratletud pettus ja muud liidu finantshuve kahjustavad kuriteod, kriminaaltulu rahapesu, raha (sh euro) võltsimine, arvutikuriteod, keskkonnakuriteod (nende hulgas ebaseaduslik kauplemine ohustatud looma- ja taimeliikide ning ka taimesortidega), ebaseaduslikule piiriületamisele ja ebaseaduslikule riigis elamisele kaasaaitamine, tahtlik tapmine või raskete kehavigastuste tekitamine, ebaseaduslik kauplemine inimorganite ja -kudedega, inimrööv, ebaseaduslik vabaduse võtmine või pantvangi võtmine, rassism ja ksenofoobia, organiseeritud või relvastatud röövimine, ebaseaduslik kauplemine kultuuriväärtustega (sh antiikesemed ja kunstiteosed), kelmus, räkkit ja väljapressimine, toodete võltsimine ja piraatkoopiate valmistamine, haldusdokumentide võltsimine ja nendega kaubitsemine, maksevahendi võltsimine, ebaseaduslik kauplemine hormoonpreparaatide ja muude kasvukiirendajatega, ebaseaduslik kauplemine tuumamaterjalide ja radioaktiivsete ainetega, varastatud sõidukitega kauplemine, vägistamine, süütamine, Rahvusvahelise Kriminaalkohtu pädevusse kuuluvad kuriteod, õhusõiduki või laeva kaaperdamine ning sabotaaž. Lisaks eelnimetatud kuritegudele, sätestab määruse artikkel 3 lõige 2, et muude kuritegude puhul võib otsust täitev riik seada arestimis- või konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja täitmise tingimuseks selle, et arestimis- või konfiskeerimisotsuse aluseks olev tegu on kuritegu täitva riigi õiguse kohaselt, olenemata süüteo koosseisulistest tunnustest või sellest, kuidas süütegu on kirjeldatud taotleva riigi õiguses. Seetõttu peab määruse (EL) 2018/1805 kohaldamisala hõlmama lisaks nii direktiivis 2014/42/EL sätestatud kuritegudega seotud

arestimis- ja konfiskeerimisotsustele ka selliste süütegude menetlemise raames tehtud arestimis- ja konfiskeerimisotsuseid, mida ei ole nimetatud direktiiviga täiendavalt hõlmatud. Arvestades eeltoodut, ei tohiks määruse rakendamisel piirduda seejuures üksnes eriti ohtlike või ainult kitsalt piiriüleste kuritegudega, s.o määruse kohaldamisel ei ole teatud kuriteoliike välistatud.¹¹⁶

2.4. Konfiskeerimisotsuste edastamine, tunnustamine ja täitmine

Euroopa Komisjoni rakendamisaruaanded raamotsuste 2003/577/JSK ja 2006/783/JSK osas on näidanud, et varasem arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise režiim ei toiminud liidusiseselt täielikult, kuivõrd eelnimetatud raamotsuseid ei ole liikmesriikides ühetaoliselt kohaldatud ega rakendatud, mistõttu ei ole liidus piiriülene koostöö ning vastastikune tunnustamine optimaalne ega piisavalt tagatud.¹¹⁷ Seetõttu sätestati määruse (EL) 2018/1805 3. peatükis konfiskeerimisotsuste edastamise, nende tunnustamise ja täitmise kord, sh ka tunnustamise ja täitmise tähtajad, mis peaksid eelduslikult tagama efektiivsema ning kiirema piiriülese koostöö arestimis- ja konfiskeerimisotsuste täitmisel. Kuivõrd määrus sätestab liikmesriikidele esimest korda menetluste läbiviimiseks rangelt konkreetsed tähtajad ning minimaalsed tunnustamisest ja täitmisest keeldumise alused, on eeltoodu autori hinnangul oluline ning tõhus viis edendamaks liidusisest vastastikuse tunnustamise alast koostööd ning võitlust piiriülese kuritegevuse tõkestamiseks. Alljärgnevalt käsitleb autor konfiskeerimisotsuste edastamise, tunnuste ja täitmise menetluslikku korda ja selle aspekte, kuivõrd määruse (EL) 2018/1805 kohaldamisega viidi vastavad muudatused sisse ka Eesti siseriiklikku õigusesse, mis erinevad kohati varasemast arestimis- ja konfiskeerimisotsuste tunnustamise ja täitmise praktikast.

Määruse artiklis 14 on sätestatud konfiskeerimisotsuste edastamise eeldused täitvale riigile, mille lõike 1 kohaselt edastatakse konfiskeerimisotsus artiklis 17 sätestatud konfiskeerimistunnistuse kaudu otse täitvale asutusele või artikli 24 lõikes 2 sätestatud keskasutusele kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis ning tingimustel, mis võimaldavad täitval asutusel kontrollida konfiskeerimistunnistuse ehtsust. KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuse vastastikuse tunnustamise määruse rakendamise) eelnõu seletuskirja kohaselt, on konfiskeerimistunnistuse puhul tegemist sisuliselt formaalse

---

¹¹⁶ Määrus (EL) 2018/1805 – ELT L 303, 28.11.2018, lk 2.

¹¹⁷ *Ibidem*, lk 1.

avaldusega, millega koos konfiskeerimisotsuse tunnustamist täitvalt riigilt taotletakse. Kuivõrd KrMS-i muutmise toimus mõistete „konfiskeerimistunnistus“ ja „konfiskeerimisotsus“ muutmise, sh loobumine nõudest esitada koos konfiskeerimistunnistusega ka konfiskeerimistunnistus, ei tähenda see aga eelnimetatud terminite omavahelist võrdsustamist kehtiva KrMS mõistes, vaid üksnes seda, et Eesti ei pea edaspidistes menetlustes konfiskeerimisotsuste esitamist vastavalt koos konfiskeerimistunnistusega obligatoorseks. Oluline on välja tuua ka seda, et Eestil, kui täitval riigil, ei ole määruse (EL) 2018/1805 kohaselt pädevust täitmiseks ja tunnustamiseks saadud konfiskeerimisotsuse sisulisi põhjendusi hinnata tulenevalt liikmesriikide vastastikuse usalduse põhimõttest.¹¹⁸ Autor nõustub eeltoodud käsitlusega, kuivõrd vastasel juhul, kui Eesti või mõni muu liikmesriik asuks konfiskeerimisotsuse täitmise raames hindama esmalt saadud otsuse materiaalsete aluste esinemist ja otsuse sisulist õiguspärasust, kaotaks vastastikuse usalduse põhimõtte kui selline ning määruse rakendamine selle legitiimse mõtte ja eesmärgi.

Tulenevalt määruse artikli 17 lõikest 2, võivad konfiskeerimistunnistuse edastamisel konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja selle täitmise korral liikmesriigid nõuda taotlevalt riigilt ka konfiskeerimistunnistuse originaali või selle kinnitatud ära kirja, misjuures kuulub tunnistuse edastamise raames konfiskeerimistunnistus tõlkimisele täidesaatva riigi ametlikku keelde või mõnda teise keelde, mida täitev riik artikli 17 lõike 3 kohaselt vastavalt aktsepteerib. Kuivõrd kriminaalmenetluslane koostöö liikmesriikide vahelisel vastastikusel usaldusel, siis ei pidanud Eesti ka siinkohal põhjendatuks täitmise ja tunnustamise korral nõuda eraldi originaali või selle kinnitatud ära kirja esitamist, kuivõrd eeltoodu aeglustaks tunduvalt menetlusprotsessi, tuues endaga kaasa ka ebavajalikud lisakulutused.¹¹⁹

Artikkel 14 lõigete 4 ja 5 kohaselt, kui tegemist on rahasummat või konkreetset vara käsitleva konfiskeerimisotsusega, edastab taotlev asutus konfiskeerimistunnistuse liikmesriigile, kui taotluse esitajal on põhjendatud arvamus, et konfiskeerimisotsuse adressaat omab täitvas riigis konfiskeeritavat vara või sissetulekut. Artikkel 15 lõige 2 võimaldab konfiskeerimisotsuse edastamist ka mitmele täitvale liikmesriigile, kui taotleval asutusel on eelduslikult alust arvata, et konfiskeerimisotsusega seotud vara paikneb erinevates täitvates riikides või kui konfiskeerimisotsusega hõlmatud konkreetse vara konfiskeerimiseks on tarvilik võtta meetmeid enam kui ühes täitvas liikmesriigis. Eeltoodud käsitlus rakendub ka rahasumma

---

¹¹⁸ KrMS muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE seletuskiri, lk 6.

¹¹⁹ *Ibidem*, lk 6.

konfiskeerimise puhul ning eelkõige juhul, kui asjaomast vara ei ole juba arestitud määruse (EL) 2018/1805 alusel või vara, mida võib konfiskeerida taotletavas riigis ning mistahes täitvas riigis, eeldatavast väärtusest ei piisa kogu konfiskeerimisotsuses sätestatud rahasumma konfiskeerimiseks.

Tulenevalt artikkel 14 lg-st 6 on taotleval asutus konfiskeerimisotsuse edastamise puhul kohustatud teavitama täitvat asutust kõikidest teadaolevatest puudutatud isikutest, edastades lisaks konfiskeerimistaotlusele ka teabe puudutatud isiku võimalike varaga seotud nõuete kohta ning puudutatud isikut tuvastada võimaldavad kontakt- ja isikuandmed. Konfiskeerimisotsuse edastamisel on taotleval asutusel tulenevalt eelnimetatud sätte lg-st 7 kohustus teha korrektse täitva asutuse väljaselgitamiseks kõik vajalikud päringud ning juhul, kui ilmneb, et konfiskeerimistunnistuse saanud täitva riigi asutus ei ole siiski pädev saanud konfiskeerimisotsust tunnustama või selle täitmiseks vajalikke meetmeid rakendama, siis tulenevalt lg-st 8 edastab taotluse saanud asutus viivitamata konfiskeerimistunnistuse selleks pädevale riigisisesele asutusele, teavitades sellest ka taotlevat asutust. Käesoleval ajal on KrMS § 489⁵⁵ lg 1 kohaselt Eestile edastatud konfiskeerimisotsuseid menetlevaks pädevaks asutuseks Justiitsministeerium. Eelviidatud sätte lg 2 kohaselt on Eestile edastatud konfiskeerimisotsust tunnustama ja selle täitmist tagama pädev isiku elukohajärgne maakohus, elukoha puudumisel aga Harju Maakohus. Enne ülalviidatud sätte jõustumist 08.01.2021, oli sellele eelneva KrMS redaktsiooni¹²⁰ kohaselt KrMS §-st 508²⁶ tulenevalt konfiskeerimisotsuste menetlemise puhul selleks pädevaks asutuseks Riigiprokuratuur, konfiskeerimisotsuste täitmise üle otsustavaks pädevaks asutuseks Harju Maakohus. Konfiskeerimisotsuste koostamiseks ja edastamiseks olid KrMS § 508²⁶ kohaselt pädevad prokuratuur ja kohus.

Konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja täitmise eeldused on sätestatud artikkel 18 lg-s 1, mille kohaselt tunnustab täitev asutus kooskõlas artikliga 14 edastatud konfiskeerimisotsust, võttes tunnustamisel ja täitmisel meetmeid, mis on vajalikud täitmaks saanud konfiskeerimisotsust samal viisil, nagu täidetakse riigisisest konfiskeerimisotsust, välja arvatud juhtudel, kui täitev asutus keeldub konfiskeerimisotsuse tunnustamisest ja täitmata jätmisest artikli 19 alusel või tuginedes artiklile 21, mille alusel toimub konfiskeerimisotsuse täitmise edasilükkamine. Artikli 18 lg 2 kohaselt, on taotleval ja täitval asutusel ning juhul kui konfiskeerimisotsus puudutab konkreetset vara ning kui see on sätestatud ka taotleva riigi õiguses, võimalik kokku leppida, et konfiskeerimisele täitvas riigis kuulub rahasumma, mis on võrdne konfiskeerimisele

---

¹²⁰ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 21.11.2020, 10.

kuulunud vara väärtusega. Kui konfiskeerimisotsus puudutab aga kindlaksmääratud rahasummat ning juhul, kui täitval asutusel ei ole võimalik konfiskeerimisotsust ettenähtud ulatuses täita, on täitval asutusel võimalus konfiskeerida mistahes kättesaadavat vara, misjuures arvestab vajaduse korral täitev asutus konfiskeeritud rahasumma ümber täitva riigi vääringusse tehtud konfiskeerimisotsuse kuupäeva seisuga Euroopa Liidu Teataja C-seerias avaldatud euro päevakursi alusel tulenevalt artikli 18 lg-st 3. Lisaks eelnimetatud sätte lg-s 1 sätestatud meetmetele, on täitval asutusel õigus kooskõlas oma liikmesriigi õigusega otsustada ka asjaomase vara arestimine omal algatusel juhul, kui arestimisotsust ei ole taotleva riigi poolt tehtud, pidades silmas konfiskeerimisotsuse hilisemat täitmist. Viidatud juhul on täitev asutus kohustatud viivitamata taotlevat asutust arestimisest teatama ning võimaluse korral enne vara arestimist.

Tuginedes artikli 20 lg-le 1, on täitev asutus kohustatud tegema konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja täitmise otsuse viivitamata, kuid mitte hiljem, kui 45 päeva pärast konfiskeerimisotsuse kättesaamist. Olukorras, kus liikmesriigile edastatakse kiireloomuliseks tunnustamiseks ja täitmiseks konfiskeerimisotsus, on määruses sätestatud tähtajaks 48 tundi konfiskeerimisotsuse tunnustamiseks, millele lisandub 48 tunni pikkune tähtaeg arestimisotsuse täitmiseks.¹²¹ Konfiskeerimisotsust täitev asutus on seejuures kohustatud rakendama samu meetmeid, mis vajalikud, täitmaks konfiskeerimisotsust viivitamatult vähemalt sama kiiresti ning sama efektiivselt, kui seda rakendatakse tavaliselt riigisisese konfiskeerimise puhul. Eestis otsustatakse KrMS § 489⁵⁵ lg-st 2 tulenevalt konfiskeerimisotsuse täitmine kirjalikus menetluses juhul, kui süüdimõistetud isiku kaitsja, kolmas isik või tema esindaja ei ole taotlenud asja arutamist kohtuistungil. Juhul, kui eelnimetatutest on taotlenud asja arutamist kohtuistungil, osalevad konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja täitmise otsustamise korral kohtuistungil prokurör, süüdimõistetud isiku kaitsja ja kolmas isik või tema esindaja.

Juhul, kui täitval asutusel ei ole võimalik konfiskeerimisotsuse tunnustamist ja täitmist teostada artikkel 20 lg-s 1 sätestatud tähtaja jooksul, teavitab täitev asutus viivitamata taotlevat asutust tunnustamise ja täitmise takistustest, neid vastavalt põhistades ning konsulteerides taotleva asutusega konfiskeerimisotsuse tunnustamiseks ja täitmiseks edaspidise ajakava osas tulenevalt nimetatud sätte lg-st 4. KrMS § 489⁵⁵ lg 3 kohaselt teavitab kohus Justiitsministeeriumit

---

¹²¹ Määrus (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. Uus õigusraamistik vara tagasivõtmise valdkonnas tehtava õiguslase koostöö jaoks. Eurojust Teatis, lk 3. – https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2021-01/note_regulation_mutual_recognition_freezing_confiscation_orders_et.pdf (20.03.2021).

konfiskeerimisotsuse täitmise kohta, kes teavitab vastavalt taotleva riigi pädevat asutust kas konfiskeerimisotsuse tunnustamisest ja täitmisest, selle tunnustamata ja täitmata jätmisest või erandjuhtudel ka täitmise edasilükkamisest või täitmise võimatusest. Tunnustamise ja täitmise otsus edastatakse taotlevale asutusele määruse artikkel 20 lg 3 kohaselt viivitamata kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. KrMS § 489⁵⁵ lg 5 sätestab lisaks, et eelnimetatud tunnustamise ja täitmise otsust on konfiskeerimistunnistuse abil pädev kas omal algatusel või prokuratuuri taotlusel edastama samas kriminaalasjas esmakordselt vastava kohtulahendi teinud maakohus.

2.5. Konfiskeerimisotsuste tunnustamisest ja täitmisest keeldumine

Konfiskeerimisotsuste tunnustamata ja täitmisest keeldumise alused on määruse (EL) 2018/1805 sätestatud artiklis 19. Nimetatud sätte lg 1 p-de a-h kohaselt võib täitev asutus otsustada konfiskeerimisotsuse tunnustamata või täitmata jätmise üle menetluse raames üksnes alljärgnevatel juhtudel:

- 1) edastatud konfiskeerimisotsuse täitmine läheks vastuollu *ne bis in idem* põhimõttega;
- 2) konfiskeerimisotsust täitva riigi õiguses on seaduses sätestatud selline privileeg või immunitet, mis takistaks konfiskeerimisotsuses sätestatud vara konfiskeerimist või täitva riigi õiguses esinevad kriminaalvastutuse kindlaksmääramise või selle piiramise normid, mis puudutavad mh ajakirjandus- ja väljendusvabadust muudes meediakanalites, takistades seeläbi konfiskeerimisotsuse täitmist;
- 3) taotleva riigi poolt edastatud konfiskeerimistunnistus on puudustega või ebakorrektselt täidetud ning osundatud puudusi ei ole taotleva riigi poolt kõrvaldatud;
- 4) edastatud konfiskeerimisotsus on seotud kuriteoga, mis on toime pandud täielikult või osaliselt väljaspool taotleva riigi territooriumi ja täielikult või osaliselt täitva riigi territooriumil, mh ei ole konfiskeerimisotsusega seonduv süütegu täitva riigi õiguse kohaselt ka kuritegu;
- 5) konfiskeerimisotsusega puudutatud isiku õiguste tõttu oleks täitva riigi õiguse alusel otsuse täitmine võimatu ka juhul, kui selline võimatus on tingitud määruuses sätestatud õiguskaitsevahendite kasutamisest;
- 6) süütegu, millel konfiskeerimisotsus põhineb, ei ole täitva riigi õiguse kohaselt kuritegu;
- 7) konfiskeerimisotsuse adressaat ei ilmunud isiklikult kohtulikule arutelule, mille tulemusena tehti lõpliku süüdimõistva otsusega seotud konfiskeerimisotsus, v.a olukorras, kui

konfiskeerimistunnistuses on märgitud, et taotleva riigi õigusega sätestatud täiendavate menetlusnõuetega kooskõlas oli konfiskeerimisotsuse adressaat kohtulikust arutelust teadlik ning isiklikult või muul viisil kohtukutse õigeaegselt kätte saanud; adressaat oli andnud volitused enda kohtulikult arutelul kaitsmiseks enda poolt valitud või riigi poolt määratud kaitsjale; adressaati oli õigeaegselt teavitatud ka kohtulikule arutelule ilmutata jätmise tagajärjedest; adressaat loobus edasikaebeõigusest; adressaat ei soovinud asja uut sisulist läbivaatamist või ei vaidlustanud konfiskeerimisotsust tähtaegselt;

- 8) konkreetsete ja objektiivsete tõendite põhjal esineb menetluses põhjendatult aluseid arvata, et konfiskeerimisotsuse täitmine rikuks ilmselgelt asjakohast Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud põhiõigust, s.o. õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele või õigust kaitsele.

Määruse (EL) 2018/1805 artikkel 19 lg 2 kohaselt on konfiskeerimisotsust tunnustav ja täitev asutus kohustatud enne otsuse tunnustamata või täitmata jätmise üle otsustamist vahetult konsulteerima taotluse edastanud asutusega, edastamaks viivitamata kogu vajalikku ja täiendavat teavet. Juhul, kui siiski esinevad praktikas takistused ning määruses sedastatud eeldused konfiskeerimisotsuse tunnustamata või täitmata jätmiseks on täidetud, tehakse täitva asutuse poolt artikli 19 lg 3 kohaselt sellekohane vastav otsus. Täitmata või tunnustamata jätmise otsusest teavitatakse viivitamata taotlevat asutust selleks kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

Autori hinnangul võiks artikli 19 lg-ga 1 ja 2 seonduvalt süüdimõistva kohtuotsuseta tehtud konfiskeerimisotsuse puhul tõusetada praktikas küsimus, kas üheks konfiskeerimisotsuse tunnustamata ja täitmisest keeldumise aluseks võiks olla ka asjaolu, et täitva riigi õiguses puudub kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise võimalus. Vastus sellele küsimusele oleks esmapilgul eitav, kuivõrd liikmesriigil on määrusest (EL) 2018/1805 tulenevalt ilma täiendavate formaalsustega kohustus tunnistada ja täita kõiki konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud kriminaalmenetluse raames ning kõiki muid konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud ilma süüdimõistva kohtuotsuseta. Kuivõrd määruse kohaldamisalast on välja jäetud tsiviil- ja haldusmenetluse raames tehtud konfiskeerimisotsused, siis võiks eeltoodu olla autori hinnangul üheks potentsiaalseks täitmise ja tunnustamisest keeldumise aluseks, kui täitvale riigile edastatakse tunnustamiseks ja täitmiseks näiteks konfiskeerimisotsus, mis on tehtud tsiviilkonfiskeerimise raames ilma süüdimõistva kohtuotsuseta. Teisalt sätestab määruse (EL) 2018/1805 artikkel 19 (1) (h), et täitev asutus võib otsustada konfiskeerimisotsuse tunnustamata või täitmise jätmise üksnes

juhul, kui erandjuhtudel esineb konkreetsetele ja objektiivsetele tõenditele tuginedes põhjendatult alust eeldada, et tulenevalt konkreetsetest asjaoludest, rikuks konfiskeerimisotsuse täitmine ilmselgelt asjakohast Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud põhiõigust, eelkõige õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele või õigust menetluslikule kaitsele. Eelviidatud määruse artikli 1 (2) sedastab samas, et määrus (EL) 2018/1805 ei muuda liikmesriigi kohustust austada EL-i lepingu artiklis 6 sätestatud põhiõigusi ja õiguspõhimõtteid.

2.6. Konfiskeerimisotsuste täitmise edasilükkamine ja täitmise võimatus

Konfiskeerimisotsuse täitmise puhul on täitval asutusel õigus artikli 14 kohaselt edastatud konfiskeerimisotsuse tunnustamine või täitmine edasi lükata juhul, kui esinevad selleks määruse (EL) 2018/1805 artikli 21 lg-s 1 sätestatud eeldused. Esmalt on eelnimetatud sätte kohaselt täitval asutusel õigus konfiskeerimisotsuse tunnustamine või täitmine edasi lükata juhul, kui saadud otsuse täitmine võib kahjustada samaaegselt käimasolevat kriminaalmenetlust. Konfiskeerimisotsuse täitmise edasilükkamine on põhjendatud ajani, mida täitev asutus peab mõistlikuks, arvestades seejuures ka kriminaalmenetluse toimetamise ning selle edenemise kulgu. Lisaks, kui täitev asutus leiab näiteks konfiskeerimisotsuses kindlaksmääratud konfiskeeritava rahasumma osas, et otsuse täitmise tulemusena eksisteerib oht, et konfiskeeritav kogusumma ületab või võib märkimisväärselt ületada konfiskeerimisotsuses kindlaksmääratud summat, kuivõrd konfiskeerimisotsuse täitmine toimub paralleelselt enam kui ühes liikmesriigis.

Otsuse täitmise edasilükkamine on lubatud ka olukorras, kui konfiskeerimisotsuses kindlaksmääratud vara on juba täitvas riigis mõne teise käimasoleva konfiskeerimismenetluse objektiks või kui kasutatakse artiklis 33 sätestatud täitva riigi õiguses sätestatud õiguskaitsevahendeid arestimis- või konfiskeerimisotsuse tunnustamise ja täitmise vastu. Juhul, kui konfiskeerimisotsuse täitmine on edasi lükatud, on täitva riigi pädev asutus kohustatud kasutusele võtma samad meetmed, mida rakendatakse riigisisese konfiskeerimise puhul tagamaks vara säilimist konfiskeerimisotsuse täitmiseks. Samuti esitab täitev asutus viivitamata konfiskeerimisotsuse täitmise edasilükkamise kohta vastava aruande kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, sätestades selles täitmise edasilükkamise aluseid ning võimalusel edasilükkamise eeldatava ajavahemiku ja kestuse. Artikli 21 lg-s 1 sätestatud edasilükkamisaluste ära langemise korral on täitev asutus kohustatud viivitamata võtma

konfiskeerimisotsuse täitmiseks vajalikke meetmeid ning teavitama sellest taotlevat asutust esimesel võimalusel.

Olukorras, kus täitev asutus on seisukohal, et konfiskeerimisotsuse täitmisel esinevad praktikas takistused, teavitab täitmiseks päev asutus sellest viivitamata taotlevat asutust tuginedes määruse (EL) 2018/1805 artiklis 22 sätestatule, võimalusel konsulteerides taotleva asutusega ning võttes ühtlasi arvesse ka artikkel 18 lg-tes 2 või 3 sätestatud võimalusi. Eelnimetatud sätetes sedastatu korral on täitval asutusel võimalik asendada kindlaksmääratud konfiskeeritav vara näiteks vastava rahasumma konfiskeerimisega või vastupidi, konfiskeerides rahasumma asemel selleks mistahes kättesaadava vara, mille väärtus arvestatakse vastavalt ümber täitva riigi vääringusse. Konfiskeerimisotsuse täitmise võimatus esineb seejuures määruse kohaselt ka juhul, kui taotlev asutus on märkinud, et võimalusel tuleks konfiskeerida konfiskeerimisotsuses sedastatud varale sellele võrdse väärtusega vara.

Konfiskeerimisotsuse kohasele täitmata jätmisele võib tugineda ka artikkel 22 lg-le 3 olukorras, kus konfiskeerimisotsuses sedastatud vara on juba konfiskeeritud, puudub võimalus võrdse väärtusega vara konfiskeerimiseks, konfiskeeritav vara on kadunud või hävitatud, konfiskeeritavat vara ei ole võimalik konfiskeerimistunnistusel märgitud asukohast leida või ei ole konfiskeeritava vara asukoht piisava täpsusega märgitud ning vara asukohta ei ole võimalik täpsustada ka taotleva asutusega konsulteerides. Juhul, kui konfiskeerimisotsust täitev asutus saab menetluse käigus hilisemalt sellist teavet, mis võimaldab konfiskeeritava vara asukohta kindlakstegemist, võib täitev asutus siiski konfiskeerimisotsust täita ilma uue konfiskeerimistunnistusega juhul, kui taotlev asutus on eelnevalt kinnitanud, et varasemalt edastatud sellekohane konfiskeerimisotsus on endiselt kehtiv.

3. SÜÜDIMÕISTVA KOHTUOTSUSETA KONFISKEERIMISE PÕHIÕIGUSTE MÕÕDE

3.1. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisest

Eesti seadusandluses on konfiskeerimise kohaldamisel oluline silmas pidada mitmete seaduses sätestatud menetluslike tingimuste ja piirangutega.¹²² Konfiskeerimismeetmete kohaldamist lisaks siseriiklikus õigus sätestatule võimaldab Eestile ka Euroopa Liidu õigusest tulenevad rahvusvahelised kohustused. Liidusisese koostöö toimimise jaoks on äärmiselt oluline vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamine ning liikmesriikide vaheline usaldus eeskätt selleks, et lisaks liidule endale, toimiks ka liidusisene õigus ühetaoliselt. Eeltoodust tulenevalt on Euroopa Inimõiguste Kohus olnud tihtipeale seisukohal, et vastastikuse tunnustamise juures on lubamatu ära unustada põhiõiguste kaitset, kuna tihtipeale leiab selline eksimisvõimalus aset ka kõige demokraatlikumate riikide seas. Seetõttu on äärmiselt oluline hinnata iga konkreetset menetluslikku juhtumit eraldiseisvalt ja suure põhjalikkusega.¹²³ Samuti on kooskõlalise tõlgendamise põhimõtte rakendamise puhul kriminaalmenetluses oluline jälgida, et riigisisest ei tekiks vastuolusid eeskätt õiguskindluse ja *nullum crimen nulla poena sine lege* põhimõtetega. Võib juhtuda, et õiguse kohaldamise või tõlgendamise käigus esineb vajadus ka eelotsuse taotlemiseks Euroopa Kohtult, iseäranis küsimustes, mis puudutavad näiteks direktiivi 2014/42/EL kohaldamisala. Kuivõrd direktiivis on sätestatud üksnes miinimumeeskirjad kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta, tuleb silmas pidada, et direktiivi kohaldamisala raames tehtud konfiskeerimisotsus kujutab endast seega Euroopa Liidu õiguse kohaldamist, tuues seeläbi kaasa Euroopa Liidu õiguse hartaga tagatud põhiõiguste järjepideva ja efektiivse kohaldamise nõude.¹²⁴

Õiguskirjanduses on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudile viidatud justkui tsiviil- ja kriminaalõiguslikule hübriidsele vara sissenõudmise meetmele, mistõttu on kõnealune konfiskeerimismeede saanud oma ebamäärasuse tõttu praktikas küllaltki laialdase kriitika osaliseks. Kuigi süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine hõlmab üldjoontes kriminaalsel teel saadud vara konfiskeerimist, rakendatakse kõnealust konfiskeerimismeedet paljudes riikides siiski tsiviilkohtumenetluses teostatava menetlustoiminguna, millele ei laiene seetõttu kriminaalmenetluses tagatav menetlusosalise põhiõiguste kaitse. Teisalt ollakse

¹²² Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/10.

¹²³ Laffranque, J. Euroopa Liidu Nobeli auhind – Juridica II/2015, lk 99.

¹²⁴ *Ibidem*, § 83/2.

õiguskirjanduses ka vastupidisel seisukohal, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist tuleks rakendada ainult kriminaalmenetluse raames. Eeltoodust tulenevalt tõstatab süsteemiteoreetilisest vaatenurgast süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise menetluslik hübriidne olemus küllaltki kriitilisi arvamusi ja küsimusi. Samas on oluline märkida, et nimetatud konfiskeerimismeetod ei ole keskendunud siiski riigivõimu teostamise ja indiviidi sanktsioneerimise aspektile, mis on iseloomulik kriminaalmenetlusele, vaid on suunatud konkreetselt objekti ehk kriminaalsel teel saadud tulu või vara vastu, sarnanedes seetõttu jällegi pigem tsiviilkohtumenetlusliku vara sissenõudmise menetlusega.¹²⁵

Püstitades küsimuse, kas Eesti õigussüsteemis oleks praktikas mõeldav ja vajalik rakendada ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituuti, tuleks magistr töö autori hinnangul esmalt määratleda, kas nimetatud konfiskeerimismeede oleks Eestis kohaldatav kriminaalmenetluse raames või oleks tegemist kriminaalmenetlusest eraldiseisva menetlustoiminguga, mis tugineks pigem tsiviilkohtumenetluse sätetele ja põhimõtetele. Kuivõrd magistr töö esimeses peatükis andis autor ülevaate Ühendkuningriigi, Iirimaa, Bulgaaria ja Itaalia tsiviilkonfiskeerimise ning süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise institutide rakendamise praktikast, siis eeltoodud uurimisküsimust analüüsid tugineb autor lisaks nimetatud riikide praktikale ka asjakohasele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale ja selles võetud seisukohtadele.

Magistr töö esimeses peatükis analüüsitud riikide näidetel selgus, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise režiimid on seda rakendavates riikides küllaltki erinevad, olles otseselt mõjutatud riigi seadusandlusest ning õiguspoliitikast, võttes seejuures arvesse ka riigi eesmärgi ja vahendeid kuritegevuse tõkestamiseks. Peamisteks ühisteks joonteks, mille saab analüüsitud riikide praktika põhjal välja tuua, on, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine toimub pelgalt eeldusel või kahtlusel, et vara on saadud süüteo tulemil ning menetluses rakendatakse ümberpööratud tõendamiskoormise põhimõtet. Töö autori hinnangul sarnanevad nii tsiviilkonfiskeerimine kui ka kriminaalmenetluse raames tehtav süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine eelpool mainitud vara sissenõudmise menetlusega, mille tõendamiskoormis lasub puudutatud isikul. Seejuures nõustub magistr töö autor käsitlusega, et kõnealuse menetluse eesmärk on suunatud eeskätt vara äravõtmisele, mitte isiku karistamisele toimepandud süüteo eest. Teisalt on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine autori

---

¹²⁵ Hendry, J., King, C., lk 7-8.

hinnangul siiski väga tihedalt seotud toimepandud süüteoga, mille tulemusel kuritegelik vara omandati.

Kuivõrd süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamise üheks esmaseks eelduseks on, nagu eelnevalt sedastatud, eeldus või põhjendatud kahtlus, et konfiskeeritav vara pärineb otseselt süüteost, siis on magistritöö autori hinnangul sellise konfiskeerimismenetluse võtmeküsimuseks just kuriteo toimepanemise fakt, millest väidetav vara pärineda võib. Eeltoodu on siinkirjutaja hinnangul selgelt aga kriminaalmenetlusliku suunitlusega ning menetluse fookus võib seetõttu nihkuda konfiskeeritavalt objektilt hoopis süüteo toimepannud isikule, misjuures peaksid menetluses kehtima ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6 sätestatud menetluslikud õigused. Seejuures nõustub autor varasemalt töös käsitletud õiguskirjanduses sedastatud seisukohaga, mille kohaselt on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul piltlikult öeldes tegemist olukorraga, milles on isiku menetluslikud kaitseõigused paigutatud tsiviilkohtumenetluse alla justkui kriminaalmenetluse ja õiguspoliitika rakendamise arvelt. Eeltoodule tuginedes on magistritöö autor seisukohal, et juhul, kui süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi rakendamine oleks Eestis põhjendatud, tuleks seda kohaldada sarnaselt Itaaliaga just kriminaalmenetluse raames. Rakendades konfiskeerimisinstituuti pelgalt tsiviilkohtumenetlusliku toiminguna, jäävad autori hinnangul puudutatud isiku menetluslikud õigused suuresti kaitseta. Ka Euroopa Komisjon on olnud seisukohal, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisel põhinevat menetlust, seejuures nagu iga vara sissenõudmise menetlust, peab olema võimalik kohtus vaidlustada, misjuures peab läbiviidav menetlus olema mõistlik ja proportsionaalne.¹²⁶

Autor nõustub töö peatükis 1.4.2 kajastatud seisukohaga, mille kohaselt peetakse Iirimaa kolmeastmelist süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismudelit üheks õnnestunumaks ning efektiivsemaks kuritegeliku tulu äravõtmise režiimiks. Samas ei saa autori hinnangul tähelepanuta jätta Iirimaa puhul seda, et olukorras, kus kriminaalmenetluse toimetamiseks on piisavalt alust ja tõendeid, eelistatakse hoopis esimest varianti, s.o kriminaalmenetluse toimetamist, süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisele. Kuigi vara konfiskeerimine on riigis võimalik nii kriminaalõigust käsitlevate õigusaktide kui ka kriminaaltulu kohta sätestatud õigusaktidel, on kriminaalõigust käsitlevate õigusaktide alusel asjakohaste määruste kohaldamine tihti ülimuslik viimase suhtes. Eeltoodud käsitluse järgimine oleks praktikas töö autori hinnangul asjakohane ka Eesti puhul, kuivõrd kriminaalmenetluse raames teostatava

---

¹²⁶ Alagna, F., lk 451-452.

traditsioonilise konfiskeerimise kohtupraktika puhul eksisteerivad kindlad Riigikohtu suunised ja seisukohad, mida järgida, võrreldes süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise alase kohtupraktikaga, mille osas on ka EIK-l paljudes küsimustes seisukohad lahtised või tänase päevani sootuks vastuseta. Tuginedes ülaltoodud arutluskäigule, on autor seisukohal, et juhul, kui Eestis oleks põhjendatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisinstituudi rakendamine, tuleks nimetatud meetet kohaldada kriminaalkonfiskeerimisena, ent võimalusel eelistada siiski kriminaalmenetluse raames teostatavat traditsioonilist konfiskeerimist, millele järgneks isiku hilisem süüdimõistmine.

Kuivõrd autori hinnangul tuleks Eestis süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi rakendamisel seda käsitleda pigem kriminaalmenetlusliku suunitlusena, tõusetub seejuures järgmine küsimus – kas ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise meetet tuleks Eesti õigussüsteemis käsitada sellisel juhul sanktsiooni või hoopis mittekaristusliku mõjutusvahendina. Vastuseks eeltoodud küsimusele, on käesoleva töö autor seisukohal, et kõnealune konfiskeerimismeede võiks evida seonduvalt Eesti seadusandlusega pigem sanktsiooni, kui mittekaristusliku mõjutusvahendi tunnuseid. Autor põhjendab oma sellekohast seisukohta alljärgnevalt.

Riigikohtu hinnangul on Eestis traditsioonilise konfiskeerimise kohaldamise kui mittekaristusliku mõjutusvahendi eesmärk olla loomu poolest pigem tõkestuslik, omades eesmärki üksnes süüteo toimepanijalt kuritegelikul teel saadud vara ära võtta, mitte süüteo toimepanijat karistada. Ent teisalt, tugineb kriminaalmenetluses teostatav konfiskeerimine süüteo toimepannud isiku vahetult tuvastatud süüle, põhinedes analoogiliselt karistuse mõistmisega individuaalse vastutuse põhimõttel. Eelnimetatu eeldab omakorda aga toimepandud süüteo faktiliste asjaolude kindlakstegemist, mis on süüteo toimepanija karistusõigusliku vastutuse ning selle õigusjärelmite baasiks, millest tulenevalt omab konfiskeerimine kohtu hinnangul mingis mõttes ka sanktsiooni tunnuseid.¹²⁷ Tuginedes eeltoodule ning isegi, kui Riigikohus on nimetatud küsimuses asunud sisuliselt kahetisele seisukohale, võib autori hinnangul tõmmata siinkohal paralleele süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi olemuse sisustamise osas. Kuivõrd süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamise üheks peamiseks eelduseks on pelgalt üksnes tõusetunud kahtlus, et konfiskeeritav objekt on saadud süüteo tulemusel ning vara konfiskeerimine leiab aset olukorras, kus puudutatud isikul lasub tõendamiskoormis üksnes vara legaalse päritolu osas,

---

¹²⁷ RKKKo 14.04.2010 nr 3-1-1-119-09, p 31.

seejuures mitte omades puutumatus aga väidetavalt toimepandud süüteo faktilise aset leidmise osas, on autori hinnangul seetõttu süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul tegemist pigem sanktsiooni, kui pelgalt mittekarakteristliku mõjutusvahendiga. Kuna süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamine leiab aset eeldusel, et isik on talle etteheidetava süüteo toime pannud, tugineb autori hinnangul ka selline eeldus kaudselt individuaalse vastutuse põhimõttel. Olukorras, kus puudutatud isik ei suuda konfiskeeritava vara legaalselt päritolu menetluses tõendada, loeb kohus üheselt, et konfiskeeritav vara pärineb vahetult kuriteost, millega loetakse sisuliselt varaga seotud etteheidetav süütegu puudutatud isiku poolt toimepanduks ilma sellekohase kohtuliku aruteluta. Eeltoodud olukord tekitab autori hinnangul aga tõsisid vastuolusid karistusõiguse olulisemate aluspõhimõtetega, nagu seda on enese mittesüüstamise privileeg ja süütuse presumpatsioon, samuti esineb sellises olukorras ka ulatuslik omandipõhiõiguse riive põhiseaduse¹²⁸ § 32 mõttes. Eeltoodud aspekte käsitleb ja analüüsib autor lähemalt magistritöö peatükis 3.2.

Eeltoodud arutluskäigule tuginedes peab autor oluliseks välja tuua ka seda, et kuivõrd KarS-s sätestatud konfiskeerimismeetmed kuuluvad Eesti õiguses kohaldamisele üksnes kriminaalmenetluse raames, milles on menetleja poolt tuvastatud isiku süütegu või vähemalt õigusvastane tegu, võimaldab kehtiv seadus kriminaalmenetluse raames ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerida näiteks KarS § 83 lg-tes 4 ja 5 sätestatud vahendi, aine või eseme, mille omamiseks isikul luba puudub. KarS §-s 83² sätestatud laiendatud konfiskeerimise korral on võimalik konfiskeerida vara, mis on saadud eelduslikult süüteo tulemil ning ilma selleks eelnevat süüdimõistvat kohtuotsust tegemata, kuid nimetatud sätte kohaldamiseks on siiski isiku hilisem süüdimõistmine.¹²⁹ Eeltoodud olukorra puhul ei kohaldata konfiskeerimisel siiski näiteks kriminaalmenetlusele omast süütuse presumpiooni põhimõtet.¹³⁰ Samas märgib autor, et isegi, kui KarS §-s 83² sätestatud laiendatud konfiskeerimise puhul ei tule süütuse presumpiooni põhimõte kohaldamisele ning nimetatud sätte kohaldamise lõpptulemuseks on siiski vajalik isiku hilisem kohtuotsusega süüditunnistamine, on autor seisukohal, et Eesti laiendatud konfiskeerimise instituuti ei ole võimalik sisuliselt samastada süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisega, kuivõrd isiku menetluses hilisema süüdimõistmisega loetakse isikule etteheidetav süütegu kohtu poolt faktiliselt tuvastatuks, misjuures süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamise puhul seda ei toimu ning õhku jääb üksnes nn

---

¹²⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.

¹²⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/5.-5.1.

¹³⁰ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3., täiend. ja ümbertööt. vlj, Juura: 2019, lk 123.

põhjustatud eelduse või kahtluse küsimus, et konfiskeeritav vara on tõenäoliselt omandatud kuritegelikul teel.

3.2. Põhiõiguste võimalik riive süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul

Võrreldes traditsioonilise konfiskeerimismeetmete kohaldamisega, kus süüteoga saadud vara ning kuriteovahendite isikult äravõtmisele järgneb ka isiku süüdimõistmine, näevad mõningates õigussüsteemides sätestatud konfiskeerimismeetmed ette sootuks nõrgema seose toimepandud süüteo ja konfiskeeritud vara või tulu vahel. Selliste konfiskeerimismeetmete ühiseks tunnuseks on asjaolu, et konfiskeerimise kohaldamisel ei ole enam otsustavaks teguriks isiku varasem kuritegelik käitumine ning tema seotus konfiskeeritava varaga. Eeltoodu on tõstatanud praktikas konfiskeerimise legitiimse eesmärgi osas nii mitmeidki küsimusi, eelkõige selles, kuidas tagada tasakaal konfiskeerimismeetme rakendamise tõhususe, meetme proportsionaalsuse ning puudutatud isiku põhiõiguste kaitse osas.¹³¹ Iseäranis vastuoluliseks ja poliitiliselt päevakajaliseks teemaks on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine kujunenud näiteks Ameerika Ühendriikides, kus süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist on praktikas kasutatud juba pikema ajaperioodi vältel, ent kus esineb oht, et Kongress võib tulevikus vastu võtta seadusemuudatused, mis piiravad oluliselt õiguskaitseorganite võimalusi ja pädevust süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist tulevikus kasutada. Teisalt ollakse Ameerika Ühendriikides süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamisega seonduvalt seisukohal, et tegemist on pelgalt menetlustoiminguga, mida rakendatakse konfiskeeritavale varale esitatud nõuete paljususe menetlemise korral ning mis seejuures ei saa kuidagi riivata menetlusosalise põhiõigusi. Ent nii nagu Euroopa Liidus, on ka Ameerika Ühendriikides süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul peamiseks probleemiks see, et suur osa maailma riikidest ei tunnusta süüdimõistva kohtuotsuseta raames tehtud konfiskeerimisotsuseid või puuduvad nende seadusandluses sellised konfiskeerimismeetodid ja -põhimõtted, mida oleks võimalik rakendada piiriüleisel koostööl vara konfiskeerimisel olukordades, kus kõik muud võimalused ja meetmed seaduse pinnalt on ammendunud.¹³²

---

¹³¹ Simonato, M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, lk 366.

¹³² Cassella, S. D. The American Perspective on Recovering Criminal Proceeds in Criminal and Non-Conviction Based Proceedings. Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU. Oxford: Hart Publishing 2017, lk 263-264.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamise puhul kerkivad põhiõiguste tagamise kontekstis üles mitmed probleemkohad ning seda eriti tsiviilkäibes oleva vara konfiskeerimise korral.¹³³ Kuivõrd süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise aluseks on üksnes vara kuritegeliku päritolu eeldus, millest tulenevalt viitab tehtud konfiskeerimisotsus otseselt otsuse adressaadi seotusele süüteoga. Teisalt, nagu autor magistriritöö läbivalt analüüsinud on, evivad nii traditsiooniline konfiskeerimine kui ka ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine endas siinkirjutaja hinnangul mõningal määral siiski sanktsiooni omadusi. Tuginedes eeltoodule, võivad ilma süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisel tõusetuda küsimused seonduvalt omandipõhiõigusest, süütuse presumptsiooni ja enese mittesüüstamise privileegi põhimõtte kohaldamisest, ausa ja õiglase kohtumenetluse tagamisest, tõhusate õiguskaitsevahendite kasutamise võimalusest, karistuse ettenähtavusest, seaduse tagasiulatuvast kohaldamisest, süüpehmisest ning *ne bis in idem* põhimõtte kohaldamisest. Iseäranis tähelepanuväärne on siinkohal menetluspõhiõiguste kaitse taseme tagamise aspekt, mis peaks süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise puhul olema võrdväärne kriminaalmenetluses tagatava menetlusosalise õiguste kaitsega, kuivõrd tihtipeale on sellekohane põhiõiguste riive kriminaalmenetluses vältimatu.¹³⁴ Samuti on õiguskirjanduses leitud, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul on asjakohased ka kohaldatava konfiskeerimismeetme proportsionaalsus eelduslikult toimepandud süüteo ulatuse ja süü suuruse ning puudutatud isikul tekkinud menetluskulude hüvitamise aspektidega seonduvalt. Siiski sõltub suur osa riivete ulatusest ja intensiivsusest aga sellest, kuidas on siseriiklikus õiguses sätestatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist puudutavad sätted.¹³⁵

Põhiõigused, mille riivete ulatust ja proportsionaalsust on nii kohtupraktikas kui õiguskirjanduses seonduvalt süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisega süvitsi läbi aastate peamiselt analüüsitud, on eeskätt riived omandipõhiõigusest ning küsimus ümberpööratud tõendamiskoormisest, mis riivab suuresti süütuse presumptsiooni põhimõtet. EIK ei ole kõnealuse konfiskeerimismeetme puhul põhiõiguste kaitse ja riive küsimustega seonduvalt juurutada kohtupraktikas konkreetseid seisukohti ja suuniseid ning kohtupraktika sellekohane kasuistlik lähenemisviis muudab praktikas konfiskeerimismeetmete õiguspärasuse ja põhiõiguste riive hindamise korral sellele omase konkreetse raamistiku ja piiride puudumise tõttu keeruliseks.¹³⁶ Isegi, kui EIK püüab praktikas vältida radikaalsete seisukohtade võtmist sellistes põhimõttelistes küsimustes, nagu seda on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise

---

¹³³ Sootak, J., Pikamäe, P. KarSK § 83/5.1.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ Alagna, F., lk 452.

¹³⁶ Simonato, M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, lk 366.

ja laiendatud konfiskeerimise kooskõla menetlusosalise põhiõiguste ja nende riivetega, on kohus siiski mitmes lahendis jaatanud selliste konfiskeerimismeetmete rakendamise õiguspärasust. Näiteks lahendis *Raimondo vs. Itaalia*¹³⁷ pidas kohus süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetmete kohaldamist proportsionaalseks ning kooskõlas taotletava eesmärgiga. Eelviidatud lahendis oli tegemist riigipoolse võitlusega kuritegeliku ühenduse vastu, mis hõlmas narkootiliste ainete käitlemist ning hulgaliselt rahvusvahelisi sidemeid, mistõttu omas konfiskeerimine preventiivset eesmärki, takistamaks kuritegeliku tulu imbumist igapäevasesse majanduskäibesse nii riigisiselt kui piiriülelt. Seega võib öelda, et üldjuhul olukordades, kus on rakendatud ümberpööratud tõendamiskohustust vara konfiskeerimisel ilma süüdimõistva kohtuotsuseta, on EIK tihtipeale asunud seisukohale, et konfiskeerimismenetluses aset leidnud isiku põhiõiguste riive on olnud proportsionaalne ning menetluse raames on kohaldatud nõuetekohaseid kaitsemeetmeid.¹³⁸ Kohtuasjas *Varvara vs. Itaalia*¹³⁹ mõõnis EIK, et liikmesriigid on küll läbi aegade kehtestanud erinevaid preventiivseid meetmeid nii kriminaal-, haldus- kui ka tsiviilmenetluste raames, kuid sellele vaatamata ei ole kohus viidatud küsimustes suutnud asuda ühesele kindlale seisukohale.

Lahendis *Gogitidze jt vs. Gruusia*¹⁴⁰ on EIK proovinud välja tuua terviklikumad alused ja tunnused süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise režiimi osas, ent mitmed olulised küsimused jäid põhiõiguste riivete seisukohalt siiski vastuseta. Eeltoodust hoolimata, ent pidades silmas ka organiseeritud kuritegevuse tõusvat kasvutrendi, ei ole võimalik süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisel tõusetuvaid põhiõiguste riive küsimusi tagaplaanile jätta ning on küllaltki tõenäoline, et nii EIK kui ka Euroopa Kohus peavad lähitulevikus võtma konfiskeerimisalase kohtupraktika, iseäranis süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise, ühtlustamise eesmärgi nimel pretsedendilised ning konkreetsemad seisukohad.¹⁴¹ Siinkirjutaja hinnangul on liidu praegune süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimispraktika küllaltki lünklik ning instituudi rakendamise süsteemid riigiti niivõrd ulatuslikult erinevad, mistõttu on õiguskirjanduses avaldatud sellekohane kriitika asjakohane ja perspektiivikas. Olukord, kus 2014/42/EL direktiivi vastuvõtmisega jäeti süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut direktiivi koosseisust mitmete liikmesriikide vastuseisu tõttu välja, on kahetsusväärne, kuivõrd tänaseni on süüdimõistva

---

¹³⁷ EIKo 12954/87 *Raimondo vs. Itaalia*, p-d 28-30.

¹³⁸ Ettepanek 2012/0036 (COD), lk 10.

¹³⁹ EIKo 17475/09 *Varvara vs. Itaalia*.

¹⁴⁰ EIKo 36862/05 *Gogitidze jt vs. Gruusia*, p-d 91-115.

¹⁴¹ Simonato, M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains, lk 366.

kohtuotsuseta konfiskeerimise osas määrusest (EL) 2018/1805 tulenevalt ette nähtud üksnes miinimumnormid, mis muudab praktikas EIK-l ühtse seisukoha kujundamise keeruliseks. Seonduvalt PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigusega märgib autor alljärgnevalt, et nimetatud sätte kohaselt on igaihe omand puutumatu ja võrdselt kaitstud, mida võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Nimetatud sätte kaitseb isiku omandit riigi riivete eest, ent kohustades seejuures ka riiki isiku omandit kaitsma. Omandipõhiõiguse riive puhul on PS §-s 32 sätestatud põhiõiguse kaitsealasse kuuluva õigusliku positsiooni igasuguse ebasoodsa mõjutamise või ahendamisena.¹⁴² Eelviidatud põhiõiguse võimaliku riivega konfiskeerimise puhul on Riigikohus asunud seisukohale, et KarS §-s 83² sedastatud laiendatud konfiskeerimise meetme puhul võib lisaks omandipõhiõiguse riivele aset leida ka teiste põhiseaduses sedastatud põhimõtete riived, ent selliseid riiveid ei saa kohtu hinnangul käsitleda ebaproportsionaalsetena, arvestades eelkõige õigusriigi ning ühiskonna avalikku huvi ja eesmärki organiseeritud kuritegevuse tõkestamiseks.¹⁴³ Siinkirjutaja nõustub eeltoodud seisukohaga traditsioonilise konfiskeerimise kohaldamise osas kriminaalmenetluse raames, kuivõrd vastupidisele seisukohale jõudmine tähendaks justkui kuritegeliku elustiili ning seeläbi saadud kuritegeliku tulu ja vara aktsepteerimist ühiskonnas ning jättes mulje, et põhiõiguste kaitse ja riivete aspektile tuginemine välistab justkui kuritegevusega kaasneva võimaliku vastutuse ja tagajärjed.

Vastuseks käesolevas magistritöös püstitatud uurimisküsimusele, kas Eesti seadusandluses oleks määruse (EL) 2018/1805 valguses vajalik ja põhjendatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi välja töötamine ja praktikas kasutusele võtmine, on autori vastus eitav. Seda esiteks seetõttu, et olemasolev liidusisene praktika ja menetlusaluse isiku menetluslike põhiõiguste tagamise aspektid, võttes arvesse seejuures ka EIK-i sellekohased ebamääraseid seisukohti, on näidanud, et tegemist on valdkonnaga, mis vajaks eelnevalt liidusiseselt suuresti ühtlustamist. Töö autor ei eita, et tegemist võib olla kriminaaltulu tuvastamise ja konfiskeerimise seisukohalt ning seeläbi ka riiklikult kuritegevuse tõkestamise jaoks küllaltki tõhusa vahendiga, kuid käesoleval ajal oleks Eesti puhul mõistlik oodata, kuniks leiab liidusiseselt aset süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist puudutavate regulatsioonide põhjalikum väljatöötamine. Kui vastavate sätete ühtlustamise ja harmoneerimise tulemusena rakendataks praktikas kõnealust konfiskeerimisinstituuti liikmesriikides ühetaoliselt, oleks alles siis töö autori hinnangul mõeldav vastava instituudi järkjärguline juurutamine Eesti

---

¹⁴² RKÜKo 20.10.2020 nr 5-20-3, p 66.

¹⁴³ RKKKm 21.01.2013 nr 3-1-1-130-12, p 20.

õigusesse, implementeerides vähehaaval süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetmele iseloomulikke tunnuseid Eesti õigussüsteemi ja -praktikasse, kuni instituudi täieliku ülevõtmiseni.

3.3. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise praktikas esinevad probleemid

Autori hinnangul on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul tegemist valdkonnaga, mis vajaks eeskätt liidusiseselt, ent kuivõrd nimetatud instituuti rakendatakse ka näiteks Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Kolumbias, Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Tai Kuningriigis¹⁴⁴, siis teorias ka ülemaailmselt, ühtlustamist ning kindlate raamide seadmist. Kuivõrd näiteks Ühendkuningriigi senine konfiskeerimise rakendamine ja riigisisene praktika ei ole saanud positiivset tagasisidet, on õiguskirjanduses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist Ühendkuningriigis käsitletud justkui riigisisese õigussüsteemist üleastumisena ning katsena lahterdada menetluslikke kaitseõigusi tsiviilõiguse alla, seda kõike kriminaalmenetluse ja legitiimse õigussüsteemi toimimise arvelt. Teisalt on õiguskirjanduses asunud jällegi seisukohale, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine peaks olema riikidevahelise koostöö kontekstis isegi hädavajalik, seda eriti kriminaaltulu tuvastamise ning konfiskeerimise puhul. Kuivõrd paljudel juhtudel puuduvad riigisisest muud võimalused ja meetmed kuritegelikul teel saadud vara konfiskeerimiseks just olukordades, kui menetlusosaline asub välisriigis, kuid hoiab teadlikult menetlusest kõrvale, isiku asukoht teadmata või kui isik sureb menetluse raames enne süüdimõistva kohtuotsuse tegemist. Sellisel juhul ei ole võimalik isikut süüdi mõista ning kriminaalsel teel saadud vara või tulu jääb riigil lihtsalt konfiskeerimata.¹⁴⁵

Ühe peamise probleemina näeb töö autor süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise korral Eesti kontekstis just eelnimetatud olukorda, kus isik sureb menetluses enne süüdimõistva kohtuotsuse tegemist, millisel juhul esineb menetluse jätkamiseks KrMS § 199 lg 1 p-st 4 tulenevalt menetlustakistus, mis välistab kriminaalmenetluse toimetamise ning kuritegelikku vara või tulu ei ole võimalik konfiskeerida. Sellist olukorda lahendaks teorias kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamine, mis võimaldab süüteo saadud vara konfiskeerida isiku surmast hoolimata. Süüteo saadud vara

---

¹⁴⁴ Alagna, F., lk 451.

¹⁴⁵ Cassella, S. D. *The American Perspective on Recovering Criminal Proceeds in Criminal and Non-Conviction Based Proceedings. Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU*. Oxford: Hart Publishing 2017, lk 260-261.

konfiskeerimist isiku surma puhul rakendab suuresti näiteks Itaalia seonduvalt organiseeritud kuritegude ning kuritegelikku ühendusse kuulumisega seotud süütegude menetlemisel. Samas ei oleks autori hinnangul põhjendatud Eestis sellise äärmusliku meetme, nagu seda on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine isiku surma puhul, rakendamine. Kuna eelnevalt on töö autor asunud seisukohale, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeede peaks olema Eestis kriminaalmenetlusliku suunisega ning nimetatud konfiskeerimismeede omab siinkirjutaja hinnangul mingil määral ikkagi sanktsiooni tunnuseid, tekiks justkui olukord, kus süüdimõistva otsuseta määratakse „karistus“ kuritegeliku vara konfiskeerimise näol isikule, keda enam ei ole. Tõstatatud probleemi osas ei saa tähelepanuta jätta ka asjaolu, et vastava konfiskeerimismeetme kohaldamisel ei oleks isikule tagatud kriminaalmenetluses tema menetluslikke põhi- ja kaitseõigusi. Samuti puuduks isikul sisuline võimalus end menetluses kaitsta, rääkimata menetlusest osalemisest, mis on aga tulenevalt EIÕK art-st 6, üheks ausa ja õiglase kohtupidamise olulisematest aluspõhimõtetest. Magistritöö autori hinnangul on küsitavad ka magistritöös kirjeldatud Itaalia konfiskeerimispraktika näitel aset leidvad juhtumid, kus isiku surma korral ning süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise korral astub menetlusse surnud isiku õigusjärglane või selleks muu volitatud isik. Autor toetab tõstatatud küsimusega seonduvalt EIK-i seisukohta, mille kohaselt karistusõiguse üldpõhimõtete kohaselt ei ela kriminaalvastutus süüteo toimepannud isiku surma üle.¹⁴⁶ Seetõttu on magistritöö autor seisukohal, et praktikas ei oleks põhjendatud lisaks süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamisele hõlmata ka sellega seonduvat võimalust toimetada kriminaalkonfiskeerimist isiku surma korral.

Eeltoodud olukorrajeldusele tuginedes võib teiseks tõusta põhjendatud küsimus ka kriminaalmenetluslikust ja kriminaalpoliitilisest ebaõiglusest, millest tulenevalt oleks kahtlustatava või süüdistatava surma, nt enesetapu, puhul tegemist justkui äärmusliku meetmega pääsemaks kriminaalvastutusest ja selle võimalikest tagajärgedest. Sealhulgas tähendab menetlusaluse surm kriminaalmenetluse lõpetamise korral sisuliselt võimalust vältida süüteoga saadud vara riigituludesse kandmist ja vara või tulu tegelike valdajate või omanike sellest ilma jätmist. Autori hinnangul kaaluvad sellises olukorras isiku põhi- ja menetluslikud kaitseõigused suuresti üle kriminaalmenetluse toimetamise, kuritegevuse tõkestamise ja isiku karistamise kriminaalpoliitilised eesmärgid, millist seisukohta toetab analoogselt ka EIK-i praktika. EIK on eeltoodud probleemikirjelduse osas sedastanud, et konfiskeerimise kohaldamine olukorras, kus isik on menetluse raames näiteks õigeks mõistetud või on menetlus

---

¹⁴⁶ EIKo 71/1996/690/882 A. P., M. P. ja T. P. vs Šveits, p 48.

isiku suhtes kuulunud hoopis lõpetamisele, on vastuolus EIÕK art-st 7 tuleneva seaduse alusel karistamise põhimõtte ning EIÕK lisaprotokolli art-s 1 sätestatud vara kaitse kohustusega.¹⁴⁷

Kolmanda praktikas esineda võiva probleemina süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul näeb töö autor ka eelpool mainitud menetluskulude hüvitamise aspekti. Olukorras, kus puudutatud isiku vara süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismenetluse tulemusel lõpuks ei konfiskeerita, tõusetub küsimus, kelle kanda jäävad lõppastmes menetluskulud. Kuivõrd tegemist on õiguslikult küllaltki keeruka ning suures osas reguleerimata valdkonnaga, võib töö autori hinnangul menetluses seejuures ette tulla nii asja läbivaatamisega seonduvaid kulusid kui ka muid kohtuvälised eri- või lisakulusid, sarnaselt KrMS-s sätestatule. Nagu töös läbivalt märgitud, lasub süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul tõendamiskoormis menetluses konfiskeeritava vara omanikul ehk puudutatud isikul, mistõttu on töö autori hinnangul menetluses igati põhjendatud ka õigusteadmisi omava esindaja kasutamine. Põhjendatud oleks ka küsimus puudutatud isikule esindaja määramisest, kui esineb oht, et puudutatud isiku õigused ja huvid jääksid konfiskeerimismenetluses kaitseta. Siinkirjutaja hinnangul olukorras, kus süüdimõistva konfiskeerimismenetluse tulemusena puudutatud isiku vara siiski ei konfiskeerita ning menetlus kuulub lõpetamisele, oleks põhjendatud menetluskulude hüvitamine riigi poolt sarnaselt kriminaalmenetluses õigeksmõistva kohtuotsuse ja kriminaalmenetluse lõpetamise korral.

Kirjeldatud näidete puhul võiks praktikas pealtnäha lahenduseks osutada liikmesriikide õiguses sätestatud võimalus süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamiseks, mida käesoleval ajal mõningate liikmesriikide poolt rakendatakse. Ent käesolevas magistritöös käsitletud ning ka ülejäänud praktikas tõusetuvate probleemkohtade tõhusaks lahendamiseks, pidades eeskätt silmas liidusisese koostöö ja ühtse praktika edendamist, oleks magistritöö autori hinnangul lähitulevikus määrava tähtsusega süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise materiaalõiguse harmoneerimine liidu tasandil.

---

¹⁴⁷ EIKo 17475/09 *Varvara vs. Itaalia*, p-d 36, 83.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli määruse (EL) 2018/1805 rakendamise valguses analüüsida, kas Eesti õiguses oleks põhjendatud *non-conviction-based* ehk süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi välja töötamine ja praktikas kasutusele võtmine. Magistritöö eesmärgiks oli ühtlasi hinnata süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise raames esinevaid põhiõiguste tagamise aspekte ning võimalikke probleeme ja kitsaskohti, millised võiksid tõusetuda süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisel Eesti seadusandluses. Töö eesmärgi saavutamiseks oli seetõttu tarvilik esmalt analüüsida süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi olemust, hinnata nimetatud konfiskeerimismeetmel põhinevate konfiskeerimisotsuste edastamise, tunnustamise ja täitmise korda seonduvalt määruses (EL) 2018/1805 sätestatuga. Eeltoodu tulemusel oli töö autoril võimalik võtta seisukoht süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi kasutusele võtmise põhjendatusest Eesti õiguses.

Esmalt analüüsis autor magistritöös süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetme instituuti, olemust ja selle praktikas rakendamist valitud riikide näidetel. Kuigi süüdimõistva kohtuotsuseta vara konfiskeerimise instituudid erinevad liidusiseselt suuresti nende ülesehituse, õigusliku aluse ning kohaldamise osas, selgus analüüsi käigus, et liikmesriikide poolt rakendatavate süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimisrežiimide ühine eesmärk on kantud eeskätt asjaolust, et riik suudaks tõhusalt tagada konfiskeerimise peamist eesmärki, s.o kuritegevuse tõkestamist ning kriminaaltulu jälitamist ja tuvastamist, seda nii riigisisesele kui ka piiriülele. Sellist lähenemisviisi võib üldjoontes ilmestada kui riikide ühtset õiguspoliitilist taktikat vara osas, mille seaduslikku päritolu ei ole võimalik kriminaalmenetluses tõendada või on selle tõendamine oluliselt raskendatud. Teisalt ei hõlma direktiivi 2014/42/EL sätteid konfiskeerimismeetmete kõiki aspekte, sätestades liikmesriikidele praktikas konfiskeerimise rakendamiseks vaid miinimumnormid ning jättes nii siseriiklikus õiguses riikidele küllaltki ulatusliku kaalutlusruumi kehtestamaks laialdasemaid volitusi konfiskeerimise tõhusamaks läbiviimiseks.

Ebaseaduslikul teel omandatud vara ning kriminaaltulu konfiskeerimise puhul võib süüteo ning selle toimepanija omavahelise seose loomine osutada praktikas üha raskemaks, kuivõrd kuritegevus leiab käesoleval ajal aina tihedamini aset piiriülele. Seetõttu on lahenduseks sellisele väljakutsele lisaks traditsioonilisele konfiskeerimisele välja kujunenud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituut, mida rakendatakse sõltuvalt siseriiklikust õigusest kas

tsiviil- või kriminaalkonfiskeerimisena. Kui üldjuhul eeldab traditsiooniline konfiskeerimine kriminaalmenetluse toimetamist, mille raames leiab kahtlustatava või süüdistatava süü tõendamist ning millele järgnevad vastavad õiguslikud tagajärjed, siis süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine on suunatud üksnes kuritegelikul teel saadud objekti või tulu konfiskeerimise faktile, mitte süüteo toimepannud isiku süü tõendamisele. Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismenetluse algatamise üheks esmaseks eelduseks on põhjendatud kahtlus või eeldus tõusetumine, et konfiskeeritav vara pärineb otseselt süüteo, misjuures esineb menetluses ümberpööratud tõendamiskoormise aspekt, s.o vara legaalse päritolu tõendamise kohustus lasub menetluses puudutatud isikul.

Ühendkuningriigi, Iirimaa, Bulgaaria ja Itaalia süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise praktika analüüsil selgus, et nimetatud riikide konfiskeerimissüsteemide osas on esmapilgul võimalik täheldada ühiseid aspekte, iseäranis konfiskeerimise õiguspoliitiliste eesmärkide osas. Teisalt võib analüüsitud riikide konfiskeerimispraktika pinnalt täheldada, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamisel esineb siseriiklikus õiguses siiski ulatuslikke erinevusi. Eeltoodu osas võib asuda seisukohale, et EL tasandil ole süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine käesoleva ajani piisavalt harmoneeritud ega ühetaoline. Kui näiteks Ühendkuningriigis ja Iirimaaal rakendatakse pigem *in rem* konfiskeerimismudelit, siis vastupidiselt Bulgaarias on põhiohk nn seletamatu rikkuse praktika rakendamisel, mis leiab aset üksnes tsiviilkonfiskeerimise raames. Seevastu hõlmab Itaalia hübriidne konfiskeerimispraktika mitmete erinevate konfiskeerimismudelite elemente, võimaldades süüteo saadud vara konfiskeerida ilma süüdimõistva kohtuotsuseta nii kriminaal- kui tsiviilkonfiskeerimise raames. Iseäranis problemaatiliseks ning õiguskirjanduses küllatki terava kriitika osaliseks saanud on süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamine menetlusala isiku surma puhul.

Seoses direktiivi 2014/42/EL vastuvõtmisega olid Euroopa Parlament ja nõukogu seisukohal, et kuivõrd liidusisene arestimis- ja konfiskeerimispraktika on tihedalt seotud vastastikuse tunnustamise põhimõttega, siis on eeskätt arestimis- ja konfiskeerimisalase praktika ühtlustamiseks ja harmoneerimiseks tarvilik nimetatud valdkonna ühtlustamine, mis oleks EL-i julgeolekuraamistiku keskseks elemendiks. Euroopa Liidu varasem kehtiv õigusraamistik arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise kohta koosnes Euroopa Liidu Nõukogu raamotsustest 2003/577/JSK ja 2006/783/JSK, mis on vastavalt üle võetud Eesti õigusesse ning sätestatud KrMS §-des 508⁹-508³³. Nimetatud raamotsused asendas 14. novembril 2018 vastu võetud määrus (EL) 2018/1805, mida kohaldatakse kõigi arestimis- ja

konfiskeerimisotsuste suhtes, mis on tehtud kriminaalasjade raames läbiviidavates menetlustes, hõlmates ka süüdimõistva kohtuotsuseta tehtud konfiskeerimisotsuseid. Isegi kui liikmesriigi õiguses ei ole sätestatud võimalust süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimiseks, peab iga liikmesriik sellest hoolimata, tuginedes vastastikuse tunnustamise põhimõttele, selliseid konfiskeerimisotsuseid vastavalt määrusele täitma ja tunnustama, tagades seejuures Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 6 sätestatud põhiõigusi ning õiguspõhimõtteid. Määruse (EL) 2018/1805 kohaldamisalast on tuginedes artiklile 1 (4) välja jäetud tsiviil- või haldusasjade läbiviidud menetluste raames tehtud arestimis- ja konfiskeerimisotsused.

Määruse (EL) 2018/1805 rakendamise tulemusel peaks liidusiseselt arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikune tunnustamine ja täitmine muutuma menetluslikult kiiremaks ja efektiivsemaks, kuivõrd määruses on täitvale riigile nimetatud otsuste tunnustamiseks ja täitmiseks ette nähtud küllaltki konkreetsed suunised ja tähtajad. Seoses määruse artikliga 19, mis sätestab konfiskeerimisotsuste tunnustamata ja täitmata jätmise alused, tõusetus magistrilt autori hinnangul küsimus, kas üheks konfiskeerimisotsuse tunnustamata ja täitmisest keeldumise aluseks võiks olla ka asjaolu, et täitva riigi õiguses puudub kriminaalmenetluses näiteks süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise võimalus. Vastus sellele küsimusele oleks esmapilgul eitav, kuivõrd liikmesriigil on määrusest (EL) 2018/1805 tulenev kohustus ilma täiendavate formaalsustega tunnustada ja täita kõiki konfiskeerimisotsuseid, mis on tehtud kriminaalmenetluse raames ning kõiki muid konfiskeerimisotsuseid, mis on seejuures tehtud ka ilma süüdimõistva kohtuotsuseta. Kuivõrd aga määruse kohaldamisalast on välja jäetud tsiviil- ja haldusmenetluse raames tehtud konfiskeerimisotsused, siis võiks eeltoodu olla autori hinnangul üheks potentsiaalseks täitmise ja tunnustamisest keeldumise aluseks, kui täitvale riigile edastatakse tunnustamiseks ja täitmiseks näiteks konfiskeerimisotsus, mis on tehtud tsiviilkonfiskeerimise raames ilma süüdimõistva kohtuotsuseta.

Määruse (EL) 2018/1805 artikkel 19 (1) (h) sätestab, et täitev asutus võib otsustada konfiskeerimisotsuse tunnustamata või täitmise jätmise üksnes juhul, kui erandjuhtudel esineb konkreetsetele ja objektiivsetele tõenditele tuginedes põhjendatult alust eeldada, et tulenevalt konkreetsetest asjaoludest, rikuks konfiskeerimisotsuse täitmine ilmselgelt asjakohast Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sätestatud põhiõigust, eelkõige õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, õigust õiglasele kohtulikule arutamisele või õigust menetluslikule kaitsele. Määruse artikli 1 (2) sedastab samas, et määrus (EL) 2018/1805 ei muuda seejuures liikmesriigi kohustust austada EL-i lepingu artiklis 6 sätestatud põhiõigusi ja õiguspõhimõtteid.

Vastates küsimusele, kas Eesti õigussüsteemis oleks praktikas mõeldav ja vajalik rakendada süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituuti, oli magistritöö autori hinnangul vajalik esmalt esmalt määratleda, kas nimetatud konfiskeerimismeede oleks Eestis kohaldatav kriminaalmenetluse raames või oleks tegemist kriminaalmenetlusest eraldiseisva menetlustoiminguga, mis tugineks pigem tsiviilkohtumenetluse sätetele ja põhimõtetele. Autori hinnangul sarnanevad nii tsiviilkonfiskeerimine kui ka kriminaalmenetluses kohaldatav süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine olemuslikult vara sissenõudmise menetlusega, mille tõendamiskoormis lasub puudutatud isikul. Kuigi autor nõustus õiguskirjanduses läbivalt sedastatud seisukohaga, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise eesmärk on suunatud eeskätt kriminaalsel teel saadud vara äravõtmisele, mitte süüteo toimepannud isiku karistamisele, siis teisalt on töö autori hinnangul süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine üsnagi tihedalt seotud süü toimepanemise faktiga, mille tulemusel kuritegelik vara omandati. Eeltoodud olukorrajeldus on autori hinnangul selgelt kriminaalmenetlusliku suunitlusega ning menetluse fookus võib teoorias seetõttu nihkuda konfiskeeritavalt objektilt hoopis süüteo toimepannud isikule, misjuures peaks sellise menetluse toimetamise raames menetlusalusele isikule olema tagatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6 sätestatud menetluslikud õigused.

Eeltoodule tuginedes oli magistritöö autor seisukohal, et juhul, kui süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi rakendamine oleks Eestis põhjendatud, tuleks seda kohaldada üksnes kriminaalmenetluse raames, kuivõrd rakendades süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist pelgalt tsiviilkohtumenetlusliku toiminguna, jäävad autori hinnangul puudutatud isiku menetluslikud õigused suuresti kaitseta. Seoses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisest Eesti õiguses seaduse mõttes mõjutusvahendi või sanktsioonina, märkis töö autor, et kuivõrd süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamine leiab aset eeldusel, et isik on talle etteheidetava süüteo toime pannud, mida ei ole samas kohtulikul arutelul üheselt tuvastatud, tugineb autori hinnangul selline eeldus kaudselt individuaalse vastutuse põhimõttel, kätkedes seega endas mingil määral sanktsiooni tunnuseid.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise käigus võivad esile kerkida nii mitmetegi põhiõiguste riived, eeskätt riived omandipõhiõigusest, süütuse presumptsiooni ja enese mittesüüstamise privileegi põhimõtte kohaldamisest, ausa ja õiglase kohtumenetluse tagamisest, tõhusate õiguskaitsevahendite kasutamise võimalusest, karistuse ettenähtavusest, seaduse tagasiulatuvast kohaldamisest, süüühimõtttest, *ne bis in idem* põhimõtte kohaldamisest. Lisaks on küsitavad konfiskeerimismeetme proportsionaalsus eelduslikult

toimepandud süüteo ulatuse ja süü suuruse ning menetluskulude hüvitamise aspektidega seonduvalt. Suur osa eelnimetatud riivete ulatusest ja intensiivsusest sõltub eeskätt, millised on siseriiklikus õiguses sätestatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise alased sätted.

Ühe peamise probleemina nägi magistritöö autor süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamise osas seonduvalt Eesti õigusega aspekti, mis puudutab süüteoga saadud vara konfiskeerimist menetlusaluse isiku surma puhul. Olukorras, kus kahtlustatav või süüdistatav sureb menetluses enne süüdimõistva kohtuotsuse tegemist, esineb siseriikliku õiguse kohaselt menetluse jätkamiseks KrMS § 199 lg 1 p-st 4 tulenevalt menetlustakistus ning kuritegelikku vara või tulu ei ole kriminaalmenetluses võimalik konfiskeerida. Sellist olukorda lahendaks teoorias kriminaalmenetluses süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamine. Kuivõrd töö autor on asunud varasemalt seisukohale, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeede peaks olema Eestis kriminaalmenetlusliku suunisega ning nimetatud konfiskeerimismeede omaks seetõttu mingil määral sanktsiooni tunnuseid, tekiks praktikas olukord, kus süüdimõistva otsuseta määratakse „karistus“ kuritegeliku vara konfiskeerimise näol isikule, keda enam ei ole. Nimetatud olukorras osas ei saa tähelepanuta jätta ka asjaolu, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise korral ei oleks isikule tagatud kriminaalmenetluses tema menetluslikke põhi- ja kaitseõigusi. Magistritöö autori hinnangul on Eesti seisukohalt praktikas küsitav ka Itaalia konfiskeerimispraktika, milles süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise rakendamise korral astub menetlusse surnud isiku õigusjärglane või selleks muu volitatud isik. Autori hinnangul ei saa kõnealuse konfiskeerimismeetme analüüsi raames tähelepanuta jätta ka menetluskulude hüvitamise aspekti, mille peaks sarnaselt Eestis KrMS-s sätestatule süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamata jätmise korral puudutatud isikule hüvitama riik.

Tuginedes ülaltoodule ning vastuseks käesolevas magistritöös püstitatud uurimisküsimusele, kujundas autor seisukoha, et käesoleval ajal ei oleks Eesti õiguses põhjendatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise instituudi määruse (EL) 2018/1805 valguses välja töötamine ja praktikas kasutusele võtmine. Kuivõrd olemasolev liidusisene praktika ja menetlusaluse isiku menetluslike põhiõiguste tagamise aspektid, võttes arvesse seejuures ka EIK-i sellekohased ebamääraseid seisukohti, on ebapiisav ning seetõttu praktikas näidanud, et tegemist on valdkonnaga, mis vajaks eelnevalt liidusiseselt ühtlustamist ja harmoneerimist. Eeltoodu aga ei välista autori hinnangul olukorda, et tulevikus, kui arestimis- ja konfiskeerimisvaldkonna ning piiriülese koostöö ühtlustamise ja tõhustamise küsimused taaskord EL-i tasandil päevakorda tõusma peaksid, Eesti sellise meetme rakendamist siseriiklikus õiguses kaaluda ei võiks.

Magistritöö autor möönab, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise puhul võib tegemist olla kriminaaltulu tuvastamise ja konfiskeerimise seisukohalt ning kuritegevuse tõkestamise jaoks tõhusa vahendiga, ent kuniks liidusiseselt ei ole toimunud eelnimetatud konfiskeerimismeedet puudutavate regulatsioonide põhjalikum väljatöötamine ja liidusisene ühtlustamine, oleks siinkirjutaja hinnangul Eesti puhul põhjendatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimismeetme praktikas kasutusele võtmisega oodata.

THE POSSIBLE IMPLEMENTATION OF NON-CONVICTION-BASED CONFISCATION METHOD IN ESTONIAN LAW

Abstract

One of the main tasks of criminal law is to ensure the integrity of the legal order while at the same time, the necessity of criminal law intervention stems directly from the need to protect the fundamental values and legitimate functioning of society. On the one hand, criminal law can still do so in quite a narrow manner, on the other hand, being rather intensive in nature. Public authorities must have the opportunity and be able to effectively identify, monitor, seize and confiscate the proceeds and assets of crime. To this end, organizations established at both national and international levels, such as the United Nations, the Council of Europe, the World Bank and the European Union, have initiated legislative initiatives over the years to make co-operation on confiscation more effective within the EU.

The prevention and fight against organized crime must be achieved in particular through the neutralization of proceeds of crime, which in practice may even be extended to other assets derived from criminal activities. At this time, criminal activity is more increasingly taking place across borders, with the acquisition of property in other Member States or even in the rest of the world. The previously mentioned has in the long run a major impact on national internal markets and economic growth, but also on the functioning of fair competition. The aforementioned has created for Member States the need for effective international cooperation within the Union and in the framework of mutual legal assistance. Moreover, it can be said that the effectiveness of confiscating criminal assets depends highly on criminal proceedings and, in some cases fail, for their uncertain outcome. Therefore, it can be stated that the most effective means of combating organized crime is to establish specific and strict legal consequences for the committed offenses within the European Union, which would make the identification of criminal assets and proceeds, as well as their seizure and confiscation, more effective in practice.

Therefore, the Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union was adopted by the European Parliament and the Council. The Directive lays down minimum standards for seizure, administration and confiscation of criminal assets within Member States. One of the main objectives of Directive 2014/42/EU was to harmonize Member States' laws on seizure and confiscation, thereby strengthening mutual trust between Member

States and maximizing cross-border cooperation. Directive also covers provisions for situations where the suspect or accused person is ill or otherwise eludes criminal proceedings. In addition, the above-mentioned Directive laid down rules governing extended confiscation, and confiscating from a third party. However, since the Directive only laid down minimum standards for Member States to implement national and cross-border seizure and confiscation of criminal assets, therefore, the practice of seizure and confiscation within the Union was not sufficiently harmonized and uniform. As a result, on 14 November 2018, the European Parliament and the Council adopted Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders. The Regulation is largely based on the principle of mutual recognition between States, i.e. all procedural decisions in criminal proceedings given in a Member State are recognized and enforced equally and directly in another Member State. The regulation (EU) 2018/1805 extends the grounds for mutual recognition and enforcement of seizure and confiscation of property compared to the previous regime. As a result of the above, all seizure and confiscation orders transmitted by the issuing state must also be recognized and enforced by Estonia, regardless of whether Estonian law provides for a corresponding seizure or confiscation method. This also includes, for example, confiscation orders issued without a prior conviction, i.e. non-conviction-based confiscation orders which are not currently known or applied by the Estonian legal system and practice.

Consequently, the aim of this master's thesis was to analyse, in the light of the implementation of Regulation (EU) 2018/1805, whether in Estonian law it would be grounded and reasonable to develop and implement a non-conviction-based confiscation method. Regarding that aspect, the master's thesis objective was to analyse the various aspects of guaranteeing fundamental rights within the framework of the implementation of non-conviction-based confiscation. Additionally, to analyse possible problems and bearings that could arise within the application of non-conviction-based confiscation in Estonia. As different models of the non-conviction-based confiscation are currently used in several Member States, while also considering the application of Regulation (EU) 2018/1805 and the principle of mutual recognition, the author considers that the analysis within the master's thesis is necessary from the point of Estonian legislation and current and future case law. In order to answer the above stated research question, the author of the master's thesis uses a comparative-analytical method, as a result of which a comprehensive thematic analysis is formed, whereby the aforementioned research question and related additional aspects are answered.

In the first chapter of the master's thesis, the author gives an overview of the nature of confiscation and its purpose, Estonian confiscation practice and non-conviction-based confiscation measures, comparing non-conviction confiscation systems with examples of confiscation practices in the United Kingdom, Ireland, Bulgaria and Italy. The author found that while traditional confiscation generally requires the conduct of criminal proceedings in which the guilt of the suspect or accused person is established within the corresponding legal consequences, non-conviction-based confiscation is directed towards confiscating the object or proceeds of crime and not to the property owner, who supposedly received the confiscating objects as a proceed of crime. One of the primary preconditions for initiating non-conviction-based confiscation measures is a reasonable presumption that the confiscated property originates directly from the offense. In the non-conviction-based confiscation procedure, the reversal of the burden of proof is applied, i.e. the burden of proving the legal origin of the property lies with the person involved. Author noted that in the light of the confiscation practices of the countries analysed, there are wide differences in the application of non-conviction-based confiscation in national law. In the United Kingdom and Ireland, for example, the *in rem* confiscation model is used, while in Bulgaria the main emphasis is on the practice of so-called unexplained wealth method, which only takes place in the context of civil confiscation. By contrast, Italy's hybrid non-conviction-based confiscation practice incorporates elements of a number of different confiscation models, allowing for the confiscation of criminal assets without a prior conviction in both criminal and civil matters.

In the second chapter of the master's thesis, the author deals with the thematic aspects arising from Regulation (EU) 2018/1805, i.e. the legal framework of the Regulation, its scope and the transmission, recognition and enforcement of confiscation orders, while also taking into consideration the principle of mutual recognition. The author also analyses situations according to Regulation (EU) 2018/1805 when it would be impossible to enforce confiscation orders, also what are the grounds for refusing to recognize and enforce confiscation orders in relation to non-conviction-based confiscation orders.

In the third chapter of the master's thesis, the author primarily evaluates the aspects of ensuring fundamental rights in the context of the implementation of non-conviction-based confiscation, while also analysing the possible arising problems in the practice of non-conviction-based confiscation within Estonian legislation, based on the relevant case law of the European Court of Human Rights. While answering the question whether it would be grounded and reasonable to develop and implement a non-conviction-based confiscation method in Estonian legislation,

the author of the master's thesis needed firstly to determine whether this confiscation measure would be applicable in Estonia in criminal proceedings or civil proceedings. According to the author, both civil confiscation and non-conviction-based confiscation in criminal proceedings are essentially similar to the procedure of asset recovery, where the burden of proof of which lies with the person concerned. Although the author agreed with the several positions stated in the master's thesis, that the purpose of non-conviction-based confiscation is primarily to confiscate criminally obtained property and not to punish the perpetrator, then on the other hand, the author of the master's thesis took a position, that non-conviction-based confiscation is closely related to criminal proceedings. According to the author of the master's thesis, the focus of the non-conviction-based confiscation method may therefore in theory shift from the confiscated object to the offender. Regarding to the application of non-conviction-based confiscation in Estonian law being implemented as a criminal sanction or other sanction within the meaning of Estonian Penal Code, the author noted that the extent to which non-conviction-based confiscation applies the principle of individual responsibility, thus to some extent embodying the characteristics of a sanction.

With regard to the violation and guarantees of fundamental rights, the master's thesis found that non-conviction-based confiscation can lead to violations of many fundamental rights, in particular the right to property, the presumption of innocence and the privilege of self-incrimination, the guarantee of a fair and just trial, moreover the possibility of using effective remedies in proceedings, the predictability of the penalty, the retroactive application of the law, the principle of fault, and the application of the *ne bis in idem* principle.

One of the main problems presented in the master's thesis regarding the application of non-conviction-based confiscation related to Estonian law, concerns the confiscation of property obtained by an offense during the event of the death of a person subject to proceedings. According to the author, the Italian such confiscation practice, in which applying non-conviction-based confiscation in the event of the death of the person subject to the proceedings, is also questionable, whereas the legal successor of the deceased person or another authorized person intervenes in the case of non-conviction-based confiscation without a conviction. According to the author, the aspect of compensation for procedural costs cannot be ignored, whereas the procedural costs should be compensated by the state to the person concerned in the case in the event of the termination of non-conviction-based confiscation proceedings when no grounds for confiscation are present.

To conclude, and in response to the research question raised in this master's thesis, the author formed the view that at present times it would not be justified in Estonian law to develop and put into practice the institute of non-conviction-based confiscation in the light of Regulation (EU) 2018/1805. As the existing practice within the European Union and while considering the problematic aspects arising from guaranteeing the fundamental procedural rights of the person subject to proceedings, and moreover, bearing in mind the rather vague opinions of the ECtHR, which are insufficient and have therefore shown in practice that non-conviction-based confiscation method requires prior harmonization and harmonization within the European Union. However, in the author's opinion, the above mentioned does not preclude the situation that in the future, if the issues deriving harmonization and enhancement of the field of seizure, confiscation and cross-border cooperation should be on the agenda at the EU level, does not mean that Estonia could not consider implementing such a measure in national law at some point in the future. The author of the master's thesis admits that non-conviction-based confiscation may be in theory an effective tool for the identification and confiscation of proceeds of crime and crime prevention, but until a more thorough development of regulations on non-conviction-based confiscation have not taken place, then it would be justified for Estonia to put the non-conviction-based confiscation measure in practice on hold.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Alagna, F. Non-conviction Based Confiscation. Why the EU Directive is a Missed Opportunity. European Journal on Criminal Policy and Research, 05 July 2014, 21.
2. Analysis of non-conviction-based confiscation measures in the European Union. Brussels, 12.04.2019 SWD (2019) 1050 final. – <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2019/EN/SWD-2019-1050-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> (15.11.2020).
3. Arukase, H. Vara konfiskeerimine ja selle tagamine. Kohtupraktika ülevaade 24.01.2019 seisuga. Tartu: 2019.
4. Cassella, S.D. The American Perspective on Recovering Criminal Proceeds in Criminal and Non-Conviction Based Proceedings. Chasing Criminal Money: Challenges and Perspectives on Asset Recovery in the EU. Oxford: Hart Publishing 2017.
5. Disposal of confiscated assets in the EU Member States. Laws and practices. Centre for the Study of Democracy 2014. – <https://www.files.ethz.ch/isn/185046/Disposal-of-confiscated-assets-report.pdf> (09.12.2020).
6. Europol, „Does crime still pay?“ Criminal Asset Recovery in the EU – Survey of statistical information 2010–2014, 2016. – <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/does-crime-still-pay> (15.11.2020).
7. Grigorov, G., Kuzmanova, N., Zarkov, K., Galabov, A. Forfeiture of illegal assets: challenges and perspectives of the Bulgarian approach. – <http://www.confiscation.eu/site/wp-content/uploads/2014/04/FORFEITURE-OF-ILLEGAL-ASSETS-CHALLENGES-AND-PERSPECTIVES-OF-THE-BULGARIAN-APPROACH.pdf> (09.12.2020).
8. Gropp, W. Konfiskeerimine: mõjutusvahendist karistuseks – Juridica VIII/2008.
9. Hendry, J., King, C. How Far Is Too Far? Theorising Non-Conviction-Based Asset Forfeiture. International Journal of Law in Context, December 2015.
10. Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus: karistusõiguslikud sanktsioonid ja nende kohaldamine. Tallinn: Juura 2017.
11. Laffranque, J. Euroopa Liidu Nobeli auhind – Juridica II/2015.
12. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3., täiend. ja ümbertööt. vlj, Juura: 2019.

13. Lõhmus, U. Vahistamise aluseks olevate tõendite kättesaadavaks tegemine kahtlustatavale. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 4. mai 2016. a määrus kohtuasjas 3-1-1-110-115 – Juridica VI/2016.
14. Parmas, A. Süüteo vahendi konfiskeerimise eesmärk ja õiguslik olemus ning selle põhiseaduslik õigustus. Riigikohtu üldkogu otsus asjas 3-1-1-37-07 – Juridica VIII/2008.
15. Rosin, K. Euroopa Liidu kriminaalõiguse areng Lissaboni leppe jõustumise järel – Juridica IX/2015.
16. Rui, J. P. Non-conviction based confiscation in the European Union – an assessment of Art. 5 of the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union. ERA Forum (2012) 13.
17. Simonato, M. Directive 2014/42/EU and Non-Conviction Based Confiscation. A Step Forward on Asset Recovery? New Journal of European Criminal Law, Vol. 6, Issue 2, 2015.
18. Simonato, M. Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. ERA Forum 18, 19. September 2017.
19. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Kirjastus Juura 2018.
20. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj, 5. Vlj. Tallinn: Juura 2021.

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

21. EIKo 71/1996/690/882 *A. P., M. P. ja T. P. vs Šveits*
22. EIKo 17475/09 *Varvara vs. Itaalia*
23. EIKo 36862/05 *Gogitidze jt vs. Gruusia*
24. EIKo 12954/87 *Raimondo vs. Itaalia*

Riigikohtu praktika

25. RKKKm 14.10.2013 nr 3-1-1-87-13
26. RKKKm 21.01.2013 nr 3-1-1-130-12
27. RKKKo 14.04.2010 nr 3-1-1-119-09
28. RKÜKm 30.04.2013 nr 3-1-2-3-12
29. RKÜKo 20.10.2020 nr 5-20-3
30. RKÜKo 12.08.2006 nr 3-1-1-37-07

Muud allikad

31. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. Brüssel 12.3.2012, COM (2012) 85 final 2012/0036 (COD). – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012PC0085&from=et> (03.01.2021).
32. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. Brüssel 21.12.2016, COM (2016) 819 final, 2016/0412 (COD). – <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/ET/COM-2016-819-F1-ET-MAIN-PART-1.PDF> (03.01.2021).
33. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule, milles käsitletakse Bulgaarias koostöö- ja jälgimiskorra raames saavutatud edusamme (Komisjoni otsus 2006/929/EÜ), Brüssel, 18.07.2012, COM (2012) 411.
34. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule. Vara sissenõudmine ja konfiskeerimine: meetmed kuritegevuse mittetasuvaks muutmisel. Brüssel, 02.06.2020 COM(2020) 217 final.
35. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määruse rakendamine) 261 SE. – [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/31b99c07-53a2-4ab2-8c7b-bdae4a21dbb5/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus%20\(arestimis- ja konfiskeerimisotsuste%20vastastikuse%20tunnustamise%20m%C3%A4%C3%A4ruse%20rakendamine\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/31b99c07-53a2-4ab2-8c7b-bdae4a21dbb5/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus%20(arestimis- ja konfiskeerimisotsuste%20vastastikuse%20tunnustamise%20m%C3%A4%C3%A4ruse%20rakendamine)) (15.11.2020).
36. Määrus (EL) 2018/1805, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. Uus õigusraamistik vara tagasivõtmise valdkonnas tehtava õiguslase koostöö jaoks. Eurojust Teatis, lk 2. – https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2021-01/note_regulation_mutual_recognition_freezing_confiscation_orders_et.pdf (20.03.2021).
37. Note on Regulation (EU) 2018/1805 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders. A new legal framework for judicial cooperation in the field of asset recovery. Eurojust, 08 December 2020. – <https://www.eurojust.europa.eu/note-regulation-eu-20181805-mutual-recognition-freezing-orders-and-confiscation-orders> (09.12.2020).

38. Regional Anti-Corruption Initiative. Bulgaria adopts new anti-corruption legislation, 13 February 2018. – <http://www.rai-see.org/bulgaria-adopts-new-anti-corruption-legislation> (09.12.2020).
39. Rule of Law Report. Country Chapter on the rule of law situation in Bulgaria, Brussels, 30.9.2020 SWD (2020) 301 final. – https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/bg_rol_country_chapter.pdf (09.12.2020).
40. The Need for New EU Legislation Allowing the Assets Confiscated from Criminal Organisations to be used for Civil Society and in Particular for Social Purposes. Basel Institute on Governance, 15.02.2012, Brussels. – [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462437/IPOL-LIBE_NT\(2012\)462437_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462437/IPOL-LIBE_NT(2012)462437_EN.pdf) (09.12.2020).
41. Van de Ven, M. Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets. Report. Committee on Legal Affairs and Human Rights. Doc. 14516, 26 March 2018. – <https://pace.coe.int/pdf/47f67878892d37402d5bb8540bf9f6c676bf68bb0a549efaec07f1198a7f7499/doc.%2014516.pdf> (09.12.2020).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Kasutatud Eesti Vabariigi õigusaktid

42. Autoriõiguse seadus – RT I, 19.03.2019, 55.
43. Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.
44. Karistusseadustik – RT I, 03.03.2021, 3.
45. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 21.11.2020, 10.
46. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 29.12.2020, 10.
47. Kriminaalmenetluse seadustiku ja kohtuekspertiisiseaduse muutmise seadus (arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikuse tunnustamise määrase ning Euroopa Prokuratuuri määrase rakendamine) – RT I, 29.12.2020, 1.
48. Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus – RT I 21.11.2020, 11.
49. Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon – RT II 2000, 7, 41.
50. Tolliseadus – RT I 13.03.2019, 170.
51. Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 23.05.2020, 4.
52. Täitemenetluse seadustik – RT I, 22.03.2021, 3.
53. Võlaõigusseadus – RT I, 04.01.2021, 19.
54. Väärteomenetluse seadustik – RT I, 03.03.2021, 8.

Kasutatud Euroopa Liidu õigusaktid

55. Euroopa Komisjoni 04.05.2010 tegevuskava nr 2010/C 115/01, Stockholmi programm – avatud ja turvaline Euroopa kodanike teenistuses ja nende kaitse. – ELT C115, 04.05.2010.
56. Euroopa Liidu leping – 2016/C 202/01, ELT C 202, 07.06.2016.
57. Euroopa Liidu toimimise leping – ELT C326, 26.10.2012.
58. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/13/EL, 22. mai 2012, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet – ELT L 142, 01.06.2012.
59. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL, 3. aprill 2014, kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus. – ELT L 127, 29.04.2014.
60. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2018/1805, 14. november 2018, mis käsitleb arestimis- ja konfiskeerimisotsuste vastastikust tunnustamist. – ELT L 303, 28.11.2018.
61. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

62. Nõukogu raamotsus 2003/577/JSK, 22. juuli 2003, vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta Euroopa Liidus – ELT L 196/45.
63. Nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, 24. veebruar 2005, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist – ELT L 68/49 15.03.2005.
64. Nõukogu raamotsus 2006/783/JSK, 6. oktoober 2006, konfiskeerimisotsuste suhtes vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta – ELT L 328/59 24.11.2006.
65. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon – RT II 2003, 1, 1.
66. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni korrupsioonivastane konventsioon – RT II 2010, 4, 10.